

**ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ**

**ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ»**

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2020 – 2021

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Υψηλή Στρατηγική της Αθήνας : Θεμιστοκλής και Κίμων»

Νικόλαος Κακούσιος

Επιβλέπων Καθηγητής : Ηλίας Κουσκουβέλης

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2021

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Νικόλαος Κακούσιος

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο του ΔΠΜΣ «Διεθνείς Σχέσεις και Ασφάλεια», το οποίο διοργανώθηκε με τη συνεργασία του Πανεπιστημίου Μακεδονίας και της Ανώτατης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου, κατά το ακαδημαϊκό έτος 2020 – 2021.

Θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στον επιβλέποντα καθηγητή της μεταπτυχιακής μου διατριβής κ. Ηλία Κουσκουβέλη, Κοσμήτορα της Σχολής Κοινωνικών, Ανθρωπιστικών Επιστημών & Τεχνών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Καθηγητή Διεθνών Σχέσεων στο Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Διευθυντή του Εργαστηρίου Διεθνών Σχέσεων και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης του ίδιου Τμήματος, κάτοχο της Έδρας Στρατηγικών Σπουδών ΓΕΕΘΑ "Θουκυδίδης" και πρώην Πρύτανη του Πανεπιστημίου Μακεδονίας. Είχα την τύχη και την τιμή να είναι ο επιβλέπων καθηγητής μου, αλλά επίσης και να παρακολουθήσω τη διδασκαλία του.

Επίσης την Ανώτατη Διακλαδική Σχολή Πολέμου και μέσω αυτής τη Στρατιωτική Υπηρεσία, που μου έδωσαν τη δυνατότητα να συμμετάσχω σε μία γνωστική εμπειρία, μέσω της οποίας απέκτησα πολύτιμα εφόδια για την προσωπική και επαγγελματική μου εξέλιξη.

Ολοκληρώνοντας, θα ήθελα να ευχαριστήσω την σύζυγο και τα παιδιά μου, που στάθηκαν πλάι μου με αρκετή υπομονή και κατανόηση σε αυτό το γνωστικό μου μονοπάτι.

Περίληψη

Αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτελεί η εξέταση της υψηλής στρατηγικής της Αθήνας, των χρόνων του Θεμιστοκλή και του Κίμωνα, χάρη στην οποία η πόλη κατάφερε να αναδειχθεί σε αυτοκρατορία και να κατακτήσει ηγεμονική θέση στο τότε διεθνές περιβάλλον. Στόχος της μελέτης είναι η ανάλυση των μεθόδων και των μέσων που χρησιμοποίησε η κλασική Αθήνα, σε επίπεδο πολιτικής και στρατηγικής, όπως έχει αποτυπωθεί στο έργο του Θουκυδίδη *Ιστορία του Πελοποννησιακού πολέμου*. Εξετάζονται επίσης, οι σύγχρονες θεωρίες περί διεθνών σχέσεων και στρατηγικής. Τα ευρήματα της εργασίας, αποδεικνύουν τη διαχρονικότητα του Θουκυδίδειου έργου, καθώς τα κύρια ζητήματα που απασχολούν και προβληματίζουν τις διεθνείς σχέσεις είναι όμοια ανά τους αιώνες. Η ερμηνεία και ανάλυση της υψηλής στρατηγικής της αρχαιότητας παράλληλα με τις νεότερες θεωρίες περί διεθνών σχέσεων, συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση της ανθρώπινης ιστορίας, της συμπεριφοράς των κρατών στα πλαίσια του διεθνούς συστήματος και στην αποκωδικοποίηση της σύγχρονης πολιτικής εν γένει. Η γνώση αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς μπορεί να συμβάλλει στην αποφυγή δυσάρεστων καταστάσεων και στην πρόβλεψη πιθανών μελλοντικών εξελίξεων. Τέλος, η κατανόηση του παρόντος είναι σημαντική διότι μπορεί να οδηγήσει σε ένα καλύτερο μέλλον. Στη γνώση αυτή, φιλοδοξεί να συνεισφέρει και η παρούσα εργασία.

Abstract

The object of this dissertation is the examination of the high strategy of Athens, the years of Themistocles and Kimon, thanks to which the city managed to emerge as an empire and to gain a hegemonic position in the then international environment. The aim of the study is the analysis of the methods and means used by classical Athens, in terms of politics and strategy, as imprinted in the work of Thucydides *History of the Peloponnesian War*. Contemporary theories of international relations and strategy are also examined. The findings of the work prove the timelessness of the Thucydides work, as the main issues that concern international relations are the same throughout the centuries. The interpretation and analysis of the high strategy of antiquity along with the latest theories of international relations, contributes to a better understanding of human history, the behavior of states within the international system and the decoding of modern politics in general. This knowledge is very important, as it can help to avoid unpleasant situations and to predict possible future developments. Finally, understanding the present is important because it can lead to a better future. This work aspires to contribute to this knowledge.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	iii
Abstract	iv
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
Κεφάλαιο 1^ο. ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ	6
1.1. Ρεαλισμός. Κλασικός ρεαλισμός, νεορεαλισμός, επιθετικός ρεαλισμός	6
1.2. Οι εικόνες του Waltz	13
1.3. Ηγεμονία	18
Κεφάλαιο 2^ο. ΥΨΗΛΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ	21
2.1. Υψηλή Στρατηγική	21
2.2. Στρατηγικές των κρατών	27
Κεφάλαιο 3^ο. ΥΨΗΛΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ	32
Κεφάλαιο 4^ο. ΥΨΗΛΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ: ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ	44
4.1. Βιογραφία	44
4.2. Υψηλή στρατηγική του Θεμιστοκλή	45
4.3. Συμπεράσματα	50
Κεφάλαιο 5^ο. ΥΨΗΛΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ: ΚΙΜΩΝ	53
5.1. Βιογραφία	53
5.2. Η Υψηλή Στρατηγική του Κίμωνα	54
5.3. Συμπεράσματα	58
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	61
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	69
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	73

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Αθήνα, την εποχή της κλασικής αρχαιότητας, υπήρξε δίχως αμφιβολία μια από τις πιο σπουδαίες πόλεις του τότε κόσμου, τόσο σε επίπεδο πολιτισμού και πολιτικής, όσο και σε επίπεδο ισχύος. Η επιρροή της υπήρξε βαθιά και καθοριστική για την εξέλιξη του ελληνικού πολιτισμού, αποτελώντας πρότυπο για τις άλλες πόλεις και πηγή έμπνευσης.

Ο αγώνας της Αθήνας να αναδειχθεί σε ηγεμονία στην αρχαία Ελλάδα, άρχισε μετά τους Περσικούς πολέμους, το πρώτο μισό του 5^{ου} αιώνα π.Χ. Στη συνέχεια ξεκίνησε ο πόλεμος ανάμεσα στην Αθήνα και την αντίπαλη ηγετική δύναμη, τη Σπάρτη, που αποτυπώθηκε από τον Θουκυδίδη στην *Ιστορία του Πελοποννησιακού πολέμου*.

Ο πόλεμος μεταξύ Αθηναίων και Σπαρτιατών, υπήρξε σύμφωνα με τον Θουκυδίδη ο πιο μεγάλος που υπήρξε ποτέ στην Ελλάδα. Στον πόλεμο αυτό, συστάθηκαν δύο μεγάλοι αντίπαλοι συνασπισμοί και διήρκεσε από το 431 π.Χ. μέχρι το 404 π.Χ., όταν νικήθηκαν ολοκληρωτικά οι Αθηναίοι.

Κατά την πρώτη περίοδο του Πελοποννησιακού πολέμου (431-421 π.Χ.), τον λεγόμενο «Αρχιδάμειο πόλεμο», τα σημαντικότερα γεγονότα ήταν: οι Αθηναίοι αποδεκατίστηκαν εξαιτίας του λοιμού που ξέσπασε, κατέλαβαν την Πύλο, συγκρούστηκαν με τους αντιπάλους στην Αμφίπολη, υπογράφηκε η Νικεΐος ειρήνη. Στην δεύτερη περίοδο (415-413 π.Χ.), πραγματοποιήθηκε η εκστρατεία της Αθήνας στη Σικελία και σε κάθε παράταξη επικρατούν οι φιλοπόλεμες μερίδες. Οι Αθηναίοι καταστρέφονται στις Συρακούσες. Κατά την τρίτη περίοδο (413-404 π.Χ.), στον «Δεκελεικό – Ιωνικό πόλεμο», οι Αθηναίοι νικούν στη ναυμαχία στις Αργινούσες, οι Σπαρτιάτες νικούν στους Αιγός ποταμούς και τέλος, υπογράφεται ειρήνη. Σύμφωνα με τους όρους της ειρήνης, οι Αθηναίοι υποχρεούνταν σε γκρέμισμα των Μακρών Τειχών και τα τειχών του Πειραιά, σε παράδοση του στόλου τους και σε διατήρηση των ίδιων φίλων και εχθρών με τους Σπαρτιάτες, καθώς και την ενίσχυσή τους στις εκστρατείες τους.

Το έργο αυτό του Θουκυδίδη, αποτελεί «ένα από τα εξέχοντα βιβλία για τη σχέση πολιτικής και ισχύος» (Wight, 1978). Η ισχύς των αντιπάλων, οι πολεμικές επιχειρήσεις αυτής της εποχής, η διάρκεια και η εξάπλωσή τους σε όλο τον Ελλαδικό χώρο και το πλήθος των εμπλεκομένων, αποτέλεσαν έναν σημαντικό περιορισμό κατά την εκπόνηση της παρούσας μελέτης, καθώς κατέστη εξαιρετικά περίπλοκο να εξιστορηθούν τα γεγονότα και να αναλυθούν βάσει των σημερινών όρων στρατηγικών σπουδών.

Από την άλλη, η *Ιστορία* του Πελοποννησιακού πολέμου μπορεί να συμβάλλει σε πολλά επίπεδα στον τομέα των διεθνών σχέσεων και των στρατηγικών σπουδών. Το ενδιαφέρον για το έργο του Θουκυδίδη αυξάνει διαρκώς σε παγκόσμιο επίπεδο και επισημαίνεται συνεχώς στη διεθνή βιβλιογραφία, γεγονός που αποτέλεσε έναν βασικό παράγοντα επιρροής για την επιλογή του θέματος της παρούσας διπλωματικής, την εξέταση του ζητήματος της υψηλής στρατηγικής της Αθήνας και συγκεκριμένα, την εποχή του Θεμιστοκλή και του Κίμωνα. Στο πλαίσιο αυτό, το έργο του Θουκυδίδη, η μελέτη και ανάλυσή του με σημερινούς όρους στρατιωτικών σπουδών, συμβάλλει στην οριοθέτηση της στρατηγικής σκέψης καθώς αναλύονται σε αυτό σχέσεις στρατηγικής και πολιτικής. Η εξέταση της υψηλής στρατηγικής της Αθήνας, η οποία στρατηγική την κατέστησε αυτοκρατορία και ιδιαίτερα την περίοδο του Θεμιστοκλή και του Κίμωνα, αποτελεί την πρωτοτυπία της μελέτης αυτής. Σκοπός της εργασίας είναι μέσα από την εξέταση της υψηλής στρατηγικής της Αθήνας, στην οποία εξέταση το έργο του Θουκυδίδη αποτελεί τη βασικότερη πηγή αναφοράς, να εξηγηθεί το παρελθόν ώστε να κατανοηθεί καλύτερα το παρόν και να προβλεφθούν πιθανές μελλοντικές εξελίξεις, σε επίπεδο πολιτικής και στρατηγικής.

Ειδικότερα, η χρησιμότητα της ανάλυσης του έργου του Θουκυδίδη έγκειται στο γεγονός πως η *Ιστορία* του μεγάλου αυτού ιστορικού αποτελεί ένα αναλυτικό εργαλείο μεγάλης εμβέλειας για το κύριο πρόβλημα στη θεωρία των διεθνών σχέσεων, το ζήτημα του πολέμου. Ο συσχετισμός μεταξύ του ζητήματος του πολέμου και της αλλαγής ισχύος, πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Θουκυδίδη (Gilpin, 2004). Έχοντας την ανάλυση αυτή ως βάση, είναι δυνατή η εξήγηση των ηγεμονικών πολέμων, πολέμων δηλαδή που έχουν διεξαχθεί ανάμεσα σε μεγάλες δυνάμεις για την διεκδίκηση ή διασφάλιση της

ηγετικής θέσης στο διεθνές σύστημα και γενικότερα, μπορεί να ερμηνευθεί η ανοδική και καθοδική πορεία των μεγάλων δυνάμεων μέσα στην ιστορία.

Η συνεισφορά του Θουκυδίδη στο επίπεδο των διεθνών σχέσεων είναι θεμελιώδης. Το έργο του, η *Ιστορία* του Πελοποννησιακού πολέμου, έχει διαχρονική αξία και συμβάλλει στην κατανόηση της «δυναμικής» της παγκόσμιας ιστορίας, καθώς και στην αποκωδικοποίηση της σύγχρονης διεθνούς πολιτικής. Ο ίδιος ο ιστορικός αναφέρει πως ο στόχος της συγγραφής της *Ιστορίας*, είναι για να διαβάζεται στην αιωνιότητα (Πλατιάς, 2020):

«[...] θα ήμουν ικανοποιημένος αν το έργο μου κριθεί ωφέλιμο από όσους θελήσουν να έχουν ακριβή γνώση των γεγονότων που συνέβησαν και εκείνων που πρόκειται να συμβούν στο μέλλον, τα οποία, από την πλευρά της ανθρώπινης φύσης, θα είναι όμοια ή παραπλήσια. Έγραψα την “Ιστορία” μου για να μείνει αιώνιο κτήμα των ανθρώπων και όχι σαν έργο επίκαιρου διαγωνισμού για ένα πρόσκαιρο ακροατήριο».¹

Σήμερα, είκοσι τέσσερεις αιώνες μετά, μπορούμε να πούμε με σιγουριά πως ο στόχος αυτός του Θουκυδίδη έχει επιτευχθεί σε απόλυτο βαθμό. Το έργο του μεγάλου αυτού ιστορικού, σε πολλές περιπτώσεις διακεκριμένων διαμορφωτών πολιτικής, λειτουργεί καθοδηγητικά και συμβουλευτικά, στην προσπάθεια κατανόησης του πολύπλοκου διεθνούς συστήματος. Το έργο του Θουκυδίδη εξακολουθεί να παραμένει επίκαιρο, ενώ επισημαίνεται επανειλημμένως από αναλυτές της σύγχρονης εποχής (Θεοδωρόπουλος, 1988).

Μια από τις πιο χαρακτηριστικές αναφορές, είναι αυτή του Halle: «Ο Θουκυδίδης, όπως ο ίδιος είχε προβλέψει, έγραψε όχι μόνο την ιστορία του Πελοποννησιακού πολέμου, αλλά και την ιστορία των Ναπολεόντειων πολέμων, του Πρώτου Παγκοσμίου πολέμου, του Δεύτερου Παγκοσμίου πολέμου και του Ψυχρού πολέμου» (Halle, 1984). Επίσης, χαρακτηριστική είναι η περιγραφή του Ψυχρού πολέμου από τον Henry Kissinger ως τον «νέο Πελοποννησιακό πόλεμο» ανάμεσα στην Αμερική και τη Σοβιετική Ένωση. Παραλληλίζοντας την Αμερική με την αρχαία Αθήνα, που ως θαλάσσια δύναμη έρχεται σε σύγκρουση με τη χερσαία δύναμη της Σοβιετικής Ένωσης (αντίστοιχη της Σπάρτης), θέτει

¹ Θουκυδίδη *Ιστορία*, Α 22.

το ερώτημα πώς είναι δυνατό η ηγεσία της Αμερικής να αποφύγει τα σφάλματα των Αθηναίων και να παραμείνει η χώρα στην κορυφή του διεθνούς συστήματος (Κολιόπουλος, 2010).

Είναι γεγονός πως τα κύρια προβλήματα της διεθνούς πολιτικής, όπως οι συμμαχίες και ο ανταγωνισμός μεταξύ των κρατών, η ισορροπία ισχύος κ.α., είναι τα ίδια σε όλες τις εποχές (Nye, 1993). Το στοιχείο αυτό αποτελεί έναν λόγο της διαχρονικότητας του έργου του Θουκυδίδη, που εξακολουθεί να είναι επίκαιρο και το χρησιμοποιούν οι στρατηγικοί αναλυτές προκειμένου να κατανοήσουν ποικίλα θέματα στρατηγικής και πολιτικής φύσεως, οι πολιτικοί επιστήμονες για την καλύτερη κατανόηση της λογικής του ιμπεριαλισμού (Doyle, 1984) και οι φιλόσοφοι για την σχέση ανάμεσα στη *φύση* (ισχύς) και τον *νόμο* (ηθική) (Walzer, 1977). Άλλωστε, ο Θουκυδίδης θεωρείται «πατέρας του πολιτικού ρεαλισμού» και η *Ιστορία του Πελοποννησιακού πολέμου*, η «Βίβλος» των ρεαλιστών (Garst, 1989).

Ο πολιτικός ρεαλισμός υποστηρίζεται πως είναι «η κυρίαρχη προσέγγιση στη μελέτη των διεθνών σχέσεων» (Πλατιάς, 2020). Η συγκεκριμένη σχολή σκέψης απαντά σε ερωτήματα σχετικά με τη δομή του διεθνούς συστήματος και τον χαρακτήρα του, με τις στρατηγικές που εφαρμόζουν τα κράτη στα πλαίσια του διεθνούς συστήματος και με τον τρόπο που επιβιώνουν στο ανταγωνιστικό αυτό περιβάλλον, καθώς και γενικότερα για τον ρόλο των εννοιών του δικαίου και της ηθικής στις διεθνείς σχέσεις.

Για την επίτευξη των στόχων της παρούσας μελέτης, στην εξέταση του τρόπου που η υψηλή στρατηγική της Αθήνας την εποχή του Θεμιστοκλή και του Κίμωνα συνέβαλε ώστε να αναδειχθεί η αθηναϊκή αυτοκρατορία, μελετάται η σχετική βιβλιογραφία, η οποία έχει εμπλουτιστεί λόγω του αυξανόμενου διεθνούς ενδιαφέροντος για το έργο του Θουκυδίδη. Εξετάζονται διεξοδικά έργα πολιτικών επιστημόνων, κλασικά αλλά και πιο σύγχρονα, που αναλύουν τις σχολές σκέψης στον τομέα των διεθνών σχέσεων, αναλύεται η έννοια της στρατηγικής και τα επίπεδά της, ο σχεδιασμός και η τυπολογία της. Ακολούθως, αναλύεται διεξοδικά η υψηλή στρατηγική της Αθήνας, εξετάζοντας στη συνέχεια πώς η στρατηγική αυτή αντανάκλα στη σύγχρονη υψηλή στρατηγική.

Αναλυτικότερα, η δομή της διπλωματικής εργασίας διαρθρώνεται ως εξής:

Στο πρώτο κεφάλαιο, επιχειρείται μια θεωρητική ανάλυση, όπου παρουσιάζονται τα βασικά θεωρητικά εργαλεία, τα οποία θα αποτελέσουν τη βάση για την ανάπτυξη του κυρίως θέματος. Συγκεκριμένα, παρουσιάζεται η θεωρία του Ρεαλισμού, του Κλασικού ρεαλισμού, του νεορεαλισμού, του επιθετικού ρεαλισμού, οι εικόνες του Waltz και η έννοια της ηγεμονίας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, αναλύεται γενικά η έννοια της υψηλής στρατηγικής και εξετάζεται η στρατηγική των κρατών, εστιάζοντας κυρίως στην χρησιμοποίηση των πηγών ισχύος κάθε κράτους για την επίτευξη των πολιτικών του στόχων.

Ακολουθεί, στο τρίτο κεφάλαιο, η μελέτη της υψηλής στρατηγικής της κλασικής Αθήνας και των παραγόντων διαμόρφωσής της. Ειδικότερα, παρουσιάζεται ο τρόπος που η πόλη ενδυναμώθηκε εσωτερικά και εξωτερικά, μετά την περσική καταστροφή, πώς αναπτύχθηκε η ναυτική της δύναμη, πώς κατάφερε να αποκτήσει ηγεμονική θέση στην Ελλάδα και να αναδειχθεί τελικά σε αυτοκρατορία.

Με βάση το παραπάνω γενικό πλαίσιο, το τέταρτο και πέμπτο κεφάλαιο εστιάζει στην εξέταση της υψηλής στρατηγικής του Θεμιστοκλή και του Κίμωνα αντίστοιχα. Μελετάται η συμβολή του καθενός, μέσα από την πολιτική και στρατιωτική τους δράση, στην ανάπτυξη της αθηναϊκής αυτοκρατορίας και στην εδραίωση της ηγεμονίας της Αθήνας στην Ελλάδα.

Τέλος, στα συμπεράσματα, συντίθενται οι τεκμηριωμένες κρίσεις που προέκυψαν από την προηγηθείσα ανάλυση και παρατίθενται οι τελικές διαπιστώσεις, ενώ επιχειρείται μια σύντομη ανασκόπηση της χρήσης των βασικών στρατηγικών εννοιών, που αναφέρονται στο έργο του Θουκυδίδη, στο σύγχρονο διεθνές σύστημα.

Κεφάλαιο 1^ο

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

1.1. Ρεαλισμός. Κλασικός ρεαλισμός, νεορεαλισμός, επιθετικός ρεαλισμός

Οι απόψεις και ερμηνείες για τον τρόπο που λειτουργεί η διεθνής πολιτική και οι σχέσεις ανάμεσα στους παράγοντες που την συγκροτούν, ποικίλουν. Η ομαδοποίηση των απόψεων αυτών -εν είδει αξιωμάτων- συνιστά τη διαμόρφωση των αντίστοιχων θεωρήσεων. Με βάση τις θεωρήσεις αυτές για τις διεθνείς σχέσεις και πολιτικές, καθίσταται δυνατό να βρεθούν μέθοδοι και τεχνικές, ώστε να προσεγγιστούν και να αναλυθούν καλύτερα τα φαινόμενα που παρατηρούνται στο πεδίο αυτό (Evera, 2000).

Μια από τις θεωρήσεις αυτές, είναι ο κλασικός ρεαλισμός ή ο ρεαλισμός. Ο ρεαλισμός αποτελεί μια «παραδοσιακή» θεώρηση. Επιφανείς ρεαλιστές υπήρξαν ο Θουκυδίδης στην αρχαιότητα, ο Machiavelli στην περίοδο της Αναγέννησης, ο Hobbes, ενώ στον 20^ο αιώνα, ο Carr, ο Morgenthau, ο Aron, ο Kissinger και άλλοι (Κώνστας, 1983).

Τα βασικά αξιώματα που συνθέτουν τη θεώρηση του κλασικού ρεαλισμού, είναι τα εξής:

1. Οι βασικότεροι παράγοντες, ενίοτε και οι μοναδικοί, του διεθνούς συστήματος, είναι τα κράτη.
2. Το διεθνές σύστημα διακρίνεται από μια γενική αναρχία και είναι έντονα ανταγωνιστικό.
3. Κάθε κράτος είναι μια ορθολογική ενότητα και οντότητα, της οποίας η λειτουργία καθορίζεται από το «εθνικό» της συμφέρον. Στα πλαίσια της αβέβαιης κατάστασης, κάθε κράτος λειτουργεί υπολογίζοντας τόσο το ενδεχόμενο κόστος και τα οφέλη, όσο και τις εναλλακτικές επιλογές, όταν υπάρχουν, με απώτερο στόχο να μεγιστοποιήσει τα κέρδη του.²

² Όπως αναφέρεται και στον Θουκυδίδη: «Ο πόλεμος ξεσπάει, όταν η μια πλευρά νομίζει ότι τα κέρδη θα είναι μεγαλύτερα από τα δεινά και η άλλη αποφασίζει ν' αντιμετωπίσει τους κινδύνους του παρά να υποστεί και την παραμικρή άμεση ζημιά στα συμφέροντά της. ... Γιατί

4. Το υπέρτατο εθνικό συμφέρον είναι η επιβίωση και η ασφάλεια του κράτους.

5. Απαραίτητη προϋπόθεση για να επιτευχθεί η ασφάλεια, είναι η ισχύς του κράτους και μάλιστα, η στρατιωτική ισχύς του.

6. Η απόκτηση ισχύος αποτελεί βασική επιδίωξη κάθε κράτους. Με βάση την ισχύ γίνεται η γενική αποτίμηση των συμφερόντων και μέσω αυτής επιδιώκεται να ικανοποιηθεί το «εθνικό συμφέρον» (Keohane, 1983).

7. Ο πόλεμος μεταξύ των κρατών γίνεται όχι λόγω λάθος εκτιμήσεων, αλλά για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων και των πολιτικών σκοπών τους (Clausewitz, 1989).

8. Ο ρόλος των κανόνων δικαίου είναι αποκλειστικά η ικανοποίηση των συμφερόντων των δυνατών. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Θουκυδίδης στο έργο του *ΙστορίαΙ Ε*,³ για να έχει αξία το δίκαιο χρειάζεται να υπάρχει η ανάλογη ισχύς για να το επιβάλλει. Σε αντίθετη περίπτωση, όσοι κατέχουν τη δύναμη κάνουν ό,τι η δύναμη αυτή τους επιτρέπει και οι ανίσχυροι δε μπορούν παρά να αποδεχθούν ό,τι η αδυναμία τους τους επιβάλλει.

9. Οι διεθνείς οργανισμοί έχουν δημιουργηθεί από τους ισχυρούς, για να τους χρησιμοποιούν ως εργαλεία για την ικανοποίηση των συμφερόντων τους. Η ύπαρξη των διεθνών οργανισμών είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ύπαρξη κοινών συμφερόντων και καθορίζεται από την δύναμη των κρατών-μελών.

10. Η εικόνα της ζούγκλας είναι αυτή που καλύτερα προσομοιάζει με τον κόσμο των ρεαλιστών (Keohane, 1983).

Σύμφωνα με τα αξιώματα που προαναφέρθηκαν, ο κλασικός ρεαλισμός εξετάζει τον ρόλο που διαδραματίζουν τα κράτη και τα συμφέροντά τους και παρατηρεί τον τρόπο που συμπεριφέρονται με γνώμονα την αύξηση της ισχύος τους. Ωστόσο, δεν εξετάζονται άλλοι παράγοντες -κυβερνητικοί και μη, όπως και κατά πόσο συμβάλουν στην εξέλιξη της δομής του διεθνούς συστήματος, ούτε η εσωτερική πολιτική και η οικονομία των κρατών και υφιστάμενες διεθνείς ρυθμίσεις.

αρχίσαμε τον μεταξύ μας πόλεμο επιδιώκοντας καθένας μας να ικανοποιήσει το συμφέρον της πόλης του...», Θουκυδίδου, *ΙστορίαΙ*, Δ, 59, 115.

³ Θουκυδίδου, *ΙστορίαΙ*, Ε, 89, 10-4.

Εξελισσόμενος ο κλασικός ρεαλισμός, οδηγεί στο νεορεαλισμό ή δομικό ρεαλισμό. Βασικός διαμορφωτής του νεορεαλισμού, υπήρξε ο K. Waltz (Waltz, 2011β). Άλλοι γνωστοί νεορεαλιστές ήταν ο J. Mearsheimer, ο M. Kaplan, ο R. Little και άλλοι.

Κινούμενος σε παρόμοιο πλαίσιο με τον κλασικό ρεαλισμό, ο νεορεαλισμός αντιλαμβάνεται τον τρόπο που συμπεριφέρονται τα κράτη αναφορικά με την ασφάλεια και την εξωτερική πολιτική και αποδέχεται την έννοια του «εθνικού συμφέροντος» (Κουσκουβέλης, 2007). Όμως, επιπλέον αυτών, προβάλλει και τη διάσταση του διεθνούς συστήματος.

Ειδικότερα, ορίζει δυο βασικές προϋποθέσεις για την ύπαρξη ενός διεθνούς συστήματος:

- Είναι απαραίτητο οι μονάδες του συστήματος να αλληλοσυνδέονται μεταξύ τους, ούτως ώστε όταν μεταβάλλεται ένα μέρος να μεταβάλλονται και τα υπόλοιπα μέρη του.
- Ο τρόπος που συμπεριφέρεται συνολικά το σύστημα, θα πρέπει να διαφοροποιείται από τον τρόπο που ενεργούν τα μέρη του, από τις προτεραιότητες που θέτουν και από αυτά που προσδοκούν.

Όπως και με τον κλασικό ρεαλισμό, χαρακτηριστικό του διεθνούς συστήματος είναι η αναρχία, η λειτουργία του με βάση τους δικούς του, ανεξάρτητους κανόνες διεθνούς δικαίου. Τα κράτη βρίσκονται σε μια σταθερή κατάσταση ολοκληρωτικού ανταγωνισμού, όπου στόχος παραμένει να μεγιστοποιηθεί η ασφάλειά τους και να εξασφαλιστούν τα πλεονεκτήματά τους.

Επιπρόσθετα, με τον νεορεαλισμό το διεθνές σύστημα αποκτά έναν συγκεκριμένο ρόλο. Ο τρόπος που τα κράτη συμπεριφέρονται, δεν είναι αποτέλεσμα των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους ή των εσωτερικών τους διεργασιών για τον προσδιορισμό των συμφερόντων τους, αλλά των πιέσεων που ασκεί η δομή του διεθνούς συστήματος (Buzan, Jones & Little, 1993).

Πιο συγκεκριμένα, οι βασικές θέσεις των νεορεαλιστών συνοψίζονται στα ακόλουθα:

- Κάθε κράτος είναι μια ταυτόσημη λειτουργική οντότητα, στα πλαίσια ενός άναρχου διεθνούς συστήματος.

- Εντός του παραπάνω πλαισίου, τόσο ο τρόπος που τα κράτη συμπεριφέρονται μεταξύ τους όσο και οι σχέσεις που συνάπτουν, υπόκεινται σε αυστηρούς περιορισμούς (Keohane, 1984:7).

- Μπορεί τόσο στον κλασικό όσο και στο νεορεαλισμό, οι διεθνείς θεσμοί να αποτελούν εργαλείο των ισχυρών του διεθνούς συστήματος, όμως σε αντίθεση με τον κλασικό ρεαλισμό -όπου οι διεθνείς θεσμοί προκύπτουν όταν συγκυριακά συμπίπτουν τα συμφέροντα των κρατών-, στο νεορεαλισμό οι διεθνείς θεσμοί αποτελούν αντανάκλαση της κατανομής της ισχύος στο διεθνές σύστημα (Κουσκουβέλης, 2007).

- Όταν τα κράτη μεταβάλλονται εσωτερικά, αυτό δε συνεπάγεται μεταβολή και των μεταξύ τους σχέσεων.

Σε γενικές γραμμές, όπως ο κλασικός ρεαλισμός, έτσι και ο νεορεαλισμός δεν διερευνά τον ρόλο των αμιγώς εθνικών συμφερόντων - άλλωστε καθαρά εθνικά συμφέροντα δεν υφίστανται, μιας και η διαμόρφωσή τους καθορίζεται από τις πιέσεις του διεθνούς συστήματος- ούτε τη δυναμική των διεθνών οργανισμών και τον τρόπο που επιδρούν στο διεθνές status quo (Caporaso, 1968).

Τα στοιχεία που παρέχει ο νεορεαλισμός για την διαδικασία που επέρχονται οι μεταβολές είναι ελάχιστα, δεδομένου ότι η φιλοσοφία στην οποία βασίζεται είναι αυτή της σταθερότητας, της διατήρησης του συστήματος, της ειρήνης. Πάνω στο ζήτημα αυτό, των αλλαγών, η πιο ικανοποιητική απάντηση που μπορεί να δώσει ο νεορεαλισμός είναι ότι για να αλλάξει σημαντικά το διεθνές σύστημα, θα πρέπει αυτό να ανατραπεί (πόλεμος), ενώ οι πιο μικρές αλλαγές επέρχονται εάν αλλάξουν οι δομές ισχύος.

Ωστόσο, στην πραγματικότητα δεν υπάρχουν στο διεθνές σύστημα δυνάμεις που να επιθυμούν να διατηρηθεί το status quo, καθώς οι ισχυροί σπάνια ικανοποιούνται από την τρέχουσα κατανομή ισχύος. Τις περισσότερες φορές, έχουν αναθεωρητικές προθέσεις και είναι διατεθειμένοι να χρησιμοποιήσουν βίαια μέσα προκειμένου να επιτύχουν την αλλαγή της ισορροπίας ισχύος. Έτσι, σε μια άλλη εκδοχή του μύθου του Σισύφου, οι μεγάλες δυνάμεις προσπαθούν διαρκώς και αδιαλείπτως να αποκτήσουν περισσότερη ισχύ και την ηγεμονία. Το στοιχείο αυτό αποτελεί το θεμελιώδες αξίωμα του επιθετικού ρεαλισμού (Πλατιάς, 1995).

Ο επιθετικός ρεαλισμός, με κύριο εκφραστή τον Mearsheimer, αποτελεί μια απόπειρα να επαναδιατυπωθεί η ρεαλιστική θεώρηση των διεθνών σχέσεων, δίχως όμως να απορρίπτει ή να αντικαθιστά τις προηγούμενες θεωρήσεις -τον κλασικό ρεαλισμό και το νεορεαλισμό.

Στην ουσία, ο επιθετικός ρεαλισμός αποτελεί μια σύνθεση του κλασικού ρεαλισμού και του νεορεαλισμού, εισάγοντας όμως κάποια νέα στοιχεία. Το στοιχείο του κλασικού ρεαλισμού που ενστερνίζεται ο επιθετικός ρεαλισμός είναι η διαρκής επιδίωξη των μεγάλων δυνάμεων να μεγιστοποιήσουν τη δύναμή τους -καθώς ποτέ δεν μπορεί να είναι σαφές πόση ισχύς είναι αρκετή, τόσο για το παρόν όσο και για το μέλλον- με απώτερο στόχο την ηγεμονία. Επιπλέον, διατηρείται η έννοια της δομής του διεθνούς συστήματος, όπως και τα κύρια χαρακτηριστικά του (άναρχο, ανταγωνιστικό, επιδίωξη ισχύος). Το στοιχείο του νεορεαλισμού που απορρίπτεται είναι το αξίωμα πως τα κράτη δεν μάχονται για να αυξήσουν τη δύναμή τους, προκειμένου να διατηρήσουν τη θέση τους στο διεθνές σύστημα (αμυντικός ρεαλισμός) (Mearsheimer, 2009).

Τα θεμελιώδη αξιώματα του επιθετικού ρεαλισμού, είναι:

1. Το διεθνές σύστημα διακρίνεται από αναρχία, αποτελούμενο από ανεξάρτητα κράτη χωρίς κεντρική εξουσία. Στη διεθνή πολιτική, η αναρχία και η κατανομή ισχύος διαδραματίζουν τον σημαντικότερο ρόλο. Η ρεαλιστική έννοια της αναρχίας δε σχετίζεται με τη σύγκρουση, αλλά αποτελεί μια οργανωτική αρχή, με βάση την οποία το σύστημα αποτελείται από ανεξάρτητα δίχως κάποια κεντρική εξουσία από πάνω τους (Waltz, 2011α).

2. Τα κράτη που διαδραματίζουν τον πιο σημαντικό ρόλο στο γίγνεσθαι της διεθνούς πολιτικής, είναι οι μεγάλες δυνάμεις. Κύριο στοιχείο προσδιορισμού των μεγάλων δυνάμεων, είναι η στρατιωτική τους ικανότητα. Συνεπώς, η επιθετική ικανότητα αποτελεί εγγενές χαρακτηριστικό των μεγάλων δυνάμεων. Αναφορικά με τον ρόλο των μεγάλων δυνάμεων στη διεθνή πολιτική, οι ενέργειες και οι αποφάσεις τους καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τις τύχες των άλλων κρατών. (Mearsheimer, 2009:30).

3. Δεδομένου ότι κανένα κράτος δε μπορεί ποτέ να είναι βέβαιο για τις προθέσεις των άλλων, η αναπόφευκτη αβεβαιότητα του συστήματος

προκαλεί σε μεγάλο βαθμό την ανησυχία των μεγάλων δυνάμεων για την επιβίωσή τους.

4. Η επιβίωση αποτελεί τον πρωταρχικό σκοπό των μεγάλων δυνάμεων. Αυτό ερμηνεύεται στη διατήρηση της εδαφικής τους ακεραιότητας και της αυτονομίας της εσωτερικής πολιτικής τους τάξης.

5. Η επίγνωση των μεγάλων δυνάμεων για το εξωτερικό περιβάλλον και η στρατηγική τους σκέψη για τον τρόπο επιβίωσής τους στο περιβάλλον αυτό, τις καθιστά ορθολογικά δρούσες δυνάμεις (Mearsheimer, 2009).

Ο συνδυασμός των παραπάνω αξιωμάτων, δημιουργεί ισχυρά κίνητρα στις μεγάλες δυνάμεις να σκέφτονται και να δρουν επιθετικά μεταξύ τους· να αναζητούν ευκαιρίες και να τις αξιοποιούν για την απόκτηση ισχύος σε βάρος των ανταγωνιστών τους, να εκμεταλλεύονται κάθε κατάσταση που μπορεί να αποβεί ωφέλιμη για εκείνες. Έτσι, προκύπτουν συγκεκριμένα πρότυπα συμπεριφοράς.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, τα στοιχεία που καθορίζουν τη συμπεριφορά των κρατών, είναι:

- Ο φόβος. Για την διασφάλιση της επιβίωσης κάθε κράτους, η καχυποψία απέναντι στα άλλα κράτη και η απροθυμία να τα εμπιστευθεί, αποτελούν βασικά στοιχεία. Οι μεγάλες δυνάμεις αναμφίβολα φοβούνται η μια την άλλη. Έτσι, ο φόβος -όχι ως συναίσθημα, αλλά ως συνθήκη επηρεασμού- καθορίζει την δράση των μερών του διεθνούς συστήματος, υπαγορεύοντας μια ορθολογική στάση και τη χρήση βίας. Ο φόβος είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με τον ανταγωνισμό, καθώς όσο πιο βαθύς είναι ο φόβος, τόσο πιο έντονος είναι ο ανταγωνισμός.

- Η μεγιστοποίηση ισχύος. Η επιδίωξη των κρατών να μεγιστοποιήσουν την ισχύ τους, απορρέει κυρίως από την ανάγκη να περιοριστούν όσο γίνεται οι πιθανότητες να δεχθούν επίθεση από άλλα κράτη και να απειληθεί η επιβίωσή τους. Στην περίπτωση των μεγάλων δυνάμεων, με τη μεγιστοποίηση της ισχύος τους αποβλέπουν στην παγκόσμια ηγεμονία, καθώς αυτή αποτελεί την απόλυτη εγγύηση επιβίωσης. Δεδομένου ότι αυτό δεν είναι εφικτό, η κατάσταση αυτή είναι αέναη (Lasswell & Kaplan, 1950).

- Το δίλημμα ασφάλειας. Λόγω της συνεχούς επιδίωξης των κρατών για αύξηση της ισχύος τους σε βάρος των υπολοίπων, η προσοχή τους εστιάζει τόσο στην επίθεση όσο και στην άμυνα, δημιουργώντας ένα πλήρως ανταγωνιστικό περιβάλλον για την διασφάλιση της ασφάλειας. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Mearsheimer, «ο κόσμος είναι καταδικασμένος σε έναν διαρκή ανταγωνισμό μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων» (Mearsheimer, 2009:26). Η έννοια του διλήμματος ασφάλειας, αποτελεί αντανάκλαση της βασικής λογικής του επιθετικού ρεαλισμού. Συνοπτικά, η ουσία του διλήμματος είναι ότι η λήψη των μέτρων ενός κράτους για την αύξηση της ασφάλειάς του, συνεπάγεται μείωση της ασφάλειας άλλων κρατών. Συνεπώς, ένα κράτος για να αυξήσει τις δικές του πιθανότητες επιβίωσης, θα πρέπει αναπόφευκτα να απειλήσει την επιβίωση άλλων κρατών.

Στο σημείο αυτό, κρίνεται σκόπιμο να γίνουν ορισμένες επισημάνσεις σε σχέση με την έννοια της ισχύος. Δεδομένου ότι στη ρεαλιστική θεώρηση των διεθνών σχέσεων, η ισχύς βρίσκεται στον πυρήνα της σκέψης και δράσης των κρατών και αποτελεί το κύριο στοιχείο για το οποίο τα κράτη ανταγωνίζονται μεταξύ τους, είναι απαραίτητο να διασαφηνιστούν περαιτέρω ορισμένες πτυχές της έννοιας αυτής.

Κατ' αρχήν, εάν θέλουμε να ορίσουμε την έννοια της ισχύος, μπορούμε να πούμε πως αποτελεί έναν συνδυασμό στρατιωτικής και οικονομικής δύναμης, γεωγραφικής έκτασης και πληθυσμιακού μεγέθους. Η έννοια αυτή αποτελεί το κλειδί για την κατανόηση όχι μόνο της φύσεως της διεθνούς πολιτικής, αλλά και της εξέλιξης της ιστορίας (Morgenthau, 1954).

Άλλη μια επισημάνση που χρειάζεται να γίνει, σχετίζεται με το είδος της ισχύος που αγωνίζονται τα κράτη να μεγιστοποιήσουν. Η ισχύς αυτή λοιπόν, είναι η σχετική και όχι η απόλυτη ισχύς. Αυτό σημαίνει πως επιδίωξή τους είναι η απόκτηση όσο το δυνατόν μεγαλύτερου πλεονεκτήματος ισχύος απέναντι σε δυνητικούς αντιπάλους, ακόμα και αν χρειαστεί να παραιτηθούν από σημαντικά κέρδη της δικής τους ισχύος, ώστε να μην ωφεληθεί η ισχύς των αντιπάλων (σχετική ισχύς). Αντίθετα, η απόλυτη ισχύς συνεπάγεται αποκλειστικό ενδιαφέρον για την δική τους ισχύ, χωρίς να ενδιαφέρονται για τη δύναμη των άλλων κρατών. Στην περίπτωση αυτή, η ισχύς αποτελεί αυτοσκοπό και όχι ένα μέσο για την επίτευξη ενός σκοπού (τη διασφάλιση της

επιβίωσης) (Mearsheimer, 2009). Οι στρατηγικές των κρατών για την απόκτηση ισχύος, αναλύονται στο επόμενο κεφάλαιο.

1.2. Οι εικόνες του Waltz

Από τα παραπάνω, φαίνεται πως η σύγκρουση μεταξύ των κρατών αποτελεί μια σταθερή συνθήκη της ανθρώπινης οργάνωσης, που διατρέχει την ανθρώπινη ιστορία σαν ένα φυσικό συμβάν. Μελετώντας τις διεθνείς σχέσεις, ο Waltz εντόπισε τρεις βασικές αιτίες των συγκρούσεων και του πολέμου: η ανθρώπινη συμπεριφορά, η εσωτερική δομή των κρατών και το άναρχο διεθνές σύστημα. Οι κατηγορίες αυτές αιτίων πολέμου, έχουν καθιερωθεί με τον όρο «εικόνες» («οι τρεις εικόνες του Waltz») (Waltz, 2011β).

Η συμπεριφορά του ανθρώπου, η ανθρώπινη φύση, αποτελεί κατά τον Rousseau προϊόν της κοινωνίας όπου ζει, η οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την πολιτική οργάνωση. Ο Rousseau προσδιορίζει ως την κυριότερη αιτία των πολέμων το σύστημα των κρατών, θεωρώντας πως η κακή πολιτική οργάνωση κάνει τους ανθρώπους κακούς (Rousseau, 1986).

Εξετάζοντας αναλυτικότερα την πρώτη εικόνα του Waltz για τις διεθνείς σχέσεις, σχετικά με την ανθρώπινη συμπεριφορά και φύση, ως κύρια αιτία του πολέμου προβάλλει ο ανθρώπινος παράγοντας. Στο πλαίσιο αυτό, προκύπτουν τα εξής κύρια αίτια:

- Η κακή φύση του ανθρώπου (εγωισμός, φιλοδοξία, ανοησία)
- Το ατομικό συμφέρον
- Η αναζήτηση ισχύος σε ατομικό επίπεδο
- Οι επιθετικές παρορμήσεις που βασίζονται σε λανθασμένες αποφάσεις (Bernard, 1944).

Σε κάθε εικόνα, υπάρχει η αισιόδοξη και η απαισιόδοξη πλευρά. Τόσο οι αισιόδοξοι (ουτοπιστές) όσο και οι απαισιόδοξοι (ρεαλιστές), συμφωνούν στον καθορισμό και στην ανάλυση των αιτίων, αλλά διαφωνούν σχετικά με τη δυνατότητα μεταλλαγής τους (Waltz, 2011β).

Αναλυτικότερα, οι αισιόδοξοι υποστηρίζουν πως είναι δυνατός ο τερματισμός των πολέμων και η μετατροπή των κακών ανθρώπων σε καλούς. Πρόκειται για μια άποψη πολιτικά αφελής, που δε λαμβάνει υπόψη την υφιστάμενη ισορροπία ισχύος. Από την άλλη πλευρά, οι απαισιόδοξοι θεωρούν πως η ισορροπία ισχύος και ο πόλεμος προκύπτουν από την ανθρώπινη φύση, όμως δεν πιστεύουν πως είναι δυνατόν να αλλάξει ο άνθρωπος. Δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην λανθάνουσα ροπή του ανθρώπου στο κακό, στην εγωιστική του συμπεριφορά και στην επικράτηση του πάθους έναντι της λογικής.

Το γεγονός πως ο άνθρωπος αποτελεί την έδρα του κακού αναγνωρίζεται και από τον Morgenthau, που αναφέρει χαρακτηριστικά: *«η πανταχού παρουσία του κακού στην ανθρώπινη δράση προκύπτει από τον ανεξέλεγκτο πόθο του ανθρώπου για ισχύ και μετατρέπει τις εκκλησίες σε πολιτικές οργανώσεις... τις επαναστάσεις σε δικτατορίες... την αγάπη για την πατρίδα σε ιμπεριαλισμό»* (Morgenthau, 1946:194-5). Υποστηρίζει επίσης πως ο πόλεμος αποτελεί συνέπεια των σφοδρών ανθρώπινων παθών και ότι η ειρήνη μπορεί να προκύψει από μια παγκόσμια κυβέρνηση (Morgenthau, 1954:477,481).

Διατυπώνοντας συνοπτικά την πρώτη εικόνα, θα μπορούσαμε να πούμε πως η ανθρώπινη συμπεριφορά οδηγεί αναπόφευκτα στον πόλεμο. Εάν ήταν δυνατή η γενίκευση της ατομικής καλοσύνης, θα μπορούσε να επέλθει ειρήνη. Από την απαισιόδοξη σκοπιά, η ειρήνη αποτελεί συγχρόνως σκοπό αλλά και ουτοπία, αν και υπάρχουν κι εκείνοι που πιστεύουν ότι είναι δυνατή η αναμόρφωση των ανθρώπων που θα φέρει την διαρκή ειρήνη. Στην πολιτική αφέλεια που διακρίνει τους αισιόδοξους της πρώτης εικόνας, ο Morgenthau αντιτείνει ότι έχουν παρεξηγήσει την πολιτική λόγω λανθασμένης εκτίμησης της φύσης του ανθρώπου. Στο ίδιο πλαίσιο, ο Niebuhr επισημαίνει πως εξαιτίας της πολυπλοκότητας της ανθρώπινης φύσης, είναι δικαιολογημένη κάθε υπόθεση από τις παραπάνω (Niebuhr, 1936).

Εν κατακλείδι, η υπόθεση περί αμετάβλητης ανθρώπινης φύσης απομακρύνει την προσοχή από τη φύση του ανθρώπου ως κύρια αιτία του πολέμου, οδηγώντας την στους κοινωνικοπολιτικούς θεσμούς, καθώς παρόλο που δε μπορεί να αλλάξει η ανθρώπινη φύση, οι κοινωνικοπολιτικοί θεσμοί

μπορούν. Ακόμα και αν τα πάντα σχετίζονται με την φύση του ανθρώπου, το στοιχείο αυτό αποκλειστικά (η ανθρώπινη φύση) δεν είναι επαρκεί για τον προσδιορισμό και την εξήγηση όλων των γεγονότων.

Στην προσπάθεια κατανόησης του φαινομένου του πολέμου, μπορεί να συμβάλλει η εξέταση της διεθνούς πολιτικής -δεδομένου ότι οι πόλεμοι συμβαίνουν ανάμεσα στα κράτη- ή και η εξέταση των ίδιων των κρατών -καθώς κάθε πόλεμος γίνεται εν ονόματι του κράτους (Κονδύλης, 1997). Έτσι, προβάλλει το κράτος ως κύρια πηγή του πολέμου, συνιστώντας την δεύτερη εικόνα του Waltz.

Η πρόταση που εξετάζεται στην περίπτωση αυτή, για να περιοριστεί ή και να εξαλειφθεί το φαινόμενο του πολέμου είναι να αναμορφωθούν και να βελτιωθούν τα κράτη. Είναι μια πρόταση που βρίσκεται σε αναλογία με εκείνη ορισμένων θεωριών της πρώτης εικόνας: η λύση είναι να αναμορφωθούν οι άνθρωποι και να γίνει καλύτερη η ανθρώπινη φύση. Εδώ, η αναμόρφωση των κρατών συνεπάγεται αλλαγή της δομής της εσωτερικής οργάνωσης και του πολιτικού συστήματος των κρατών. Ωστόσο, προκύπτει εύλογα το ερώτημα για το ποια δομή μπορεί να διασφαλίσει τον τερματισμό των πολέμων και πώς θα μπορέσει να επιτευχθεί η αναμόρφωση αυτή.

Σε απάντηση των παραπάνω ερωτημάτων και σχετικά με το ποιο είναι «καλό» κράτος, έχουν διατυπωθεί ποικίλες πολιτικές προτάσεις. Συγκεκριμένα, το «καλό» ορίζεται από τον Marx με όρους ιδιοκτησίας, ο Kant με όρους αφηρημένων αρχών δικαιοσύνης και ο Wilson με όρους εθνικής αυτοδιάθεσης και σύγχρονης δημοκρατικής οργάνωσης (Waltz, 2011β). Το κοινό σημείο των παραπάνω ορισμών είναι ότι η ειρήνη μπορεί να προκύψει μόνο μέσω της αναμόρφωσης των κρατών.

Όμως, παρόλο που η πρόταση ότι ο πόλεμος γίνεται από τα κακά κράτη είναι βάσιμη σε κάποιον βαθμό, δε μπορεί να σταθεί και αντίστροφα, εννοώντας δηλαδή ότι τα καλά κράτη κάνουν ειρήνη. Όπως η σχέση του ανθρώπου με την κοινωνία που ζει είναι αμφίδρομη, επηρεάζοντας και διαμορφώνοντας το ένα μέρος το άλλο, κάτι ανάλογο συμβαίνει και στην περίπτωση του κράτους και των διεθνών σχέσεων. Η ουσία των διεθνών

σχέσεων είναι η συμπεριφορά και οι δράσεις των κρατών, που επηρεάζονται όμως από το διεθνές σύστημα και τις διεθνείς συγκρούσεις.

Η ύπαρξη πολλών κυρίαρχων κρατών, χωρίς να εφαρμόζεται ανάμεσά τους κανένα σύστημα δικαίου και ακολουθώντας το καθένα τις δικές του επιθυμίες, αναπόφευκτα οδηγεί σε σύγκρουση που ενίοτε εξελίσσεται σε πόλεμο. Η κατάσταση αυτή, η διεθνής αναρχία, αποτελεί την κύρια αιτία του πολέμου στην τρίτη εικόνα του Waltz. Η εικόνα αυτή, βασίζεται στην πρόταση ότι τα κράτη οδηγούνται σε πόλεμο από το περιβάλλον τους, ότι δηλαδή αιτία πολέμου δεν είναι η δράση των ατόμων ή των κρατών, αλλά η κατανομή ισχύος, με τις δυνάμεις που βρίσκονται γύρω από τα κράτη (περιβάλλον) να διαδραματίζουν κυρίαρχο ρόλο (Hedley, 2001).

Η τρίτη εικόνα, προσεγγίζεται είτε ιδεαλιστικά είτε ρεαλιστικά. Κοινό αντικείμενο και των δύο προσεγγίσεων είναι το στοιχείο της παγκόσμιας κυβέρνησης. Για τον Waltz, η ύπαρξη παγκόσμιας κυβέρνησης δεν είναι εφικτή, καθώς κάτι τέτοιο θα οδηγούσε σε κατάργηση των κρατών και συνεπακόλουθα, των διεθνών σχέσεων. Επιπλέον, δε θα μπορούσε να υπάρξει συμφωνία αναφορικά με το είδος του πολιτεύματος για την κυβέρνηση του παγκόσμιου κράτους (Waltz, 2011β). Ωστόσο, ακόμα και στην περίπτωση όπου θα ήταν δυνατή η δημιουργία και ύπαρξη ενός παγκόσμιου κράτους, δεν θα μπορούσε πάλι να αποκλειστεί η χρήση βίας μέσω εσωτερικών συγκρούσεων, οδηγώντας ενδεχομένως σε πόλεμο. Έτσι, η συλλογιστική φτάνει στην αρχική πρόταση, ότι δεν είναι οι άνθρωποι ή τα πολιτεύματα που προκαλούν τις διαμάχες και τους πολέμους, αλλά η κατανομή ισχύος. Επομένως, αφού αποκλείεται η περίπτωση της παγκόσμιας κυβέρνησης, οι λύση που προτείνεται από τους ρεαλιστές για να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο του πολέμου είναι η κατανομή ισχύος ή η εξισορρόπηση ισχύος.

Είναι λοιπόν, το ίδιο το άναρχο και ανταγωνιστικό περιβάλλον των κρατών που τα οδηγεί σε πόλεμο. Όπως έχει προαναφερθεί, η συνθήκη της αναρχίας συνεπάγεται τη χρήση βίας από μέρους των κρατών για την επίτευξη των σκοπών τους, κατόπιν εκτιμήσεως των προοπτικών επιτυχίας, το κόστος και το όφελος (Hedley, 2001). Οι συνθήκες αναρχίας του διεθνούς συστήματος, έχουν συνοπτικά τις εξής συνέπειες:

- Προώθηση των συμφερόντων κάθε κράτους, με οιονδήποτε τρόπο κρίνει καλύτερο.
- Η χρήση της βίας αποτελεί ένα μέσο, προκειμένου τα κράτη να επιτύχουν τους σκοπούς τους.
- Η απουσία μιας παγκόσμιας κυβέρνησης, μιας υπέρτατης εξουσίας, καθιστά την συγκεκριμένη πολιτική μια ορθολογική αντίδραση των κρατών προς το περιβάλλον τους, δεν είναι δηλαδή ούτε ηθική ούτε ανήθικη.

Αναφορικά με τις εικόνες του Waltz, που αναφέρθηκαν, η πηγή του πολέμου, το αίτιό του, αποτελεί εξαρτημένη μεταβλητή, ενώ τα τρία επίπεδα της ανάλυσης είναι ανεξάρτητες μεταβλητές, που επιλέγονται αναλόγως του υπό εξέταση φαινομένου. Τόσο ο άνθρωπος, όσο και το κράτος και το σύστημα των κρατών, αποτελούν στοιχεία απαραίτητα για την κατανόηση των διεθνών σχέσεων. Συνήθως, όμως δεν είναι εφικτή η διερεύνηση ενός συστήματος και στα τρία επίπεδα, δεδομένου ότι η εις βάθος έρευνα σε ένα μόνο επίπεδο είναι ιδιαίτερα χρονοβόρα. Επιπλέον, μπορεί μια εικόνα που χρησιμοποιείται για τη μελέτη του φαινομένου του πολέμου και να μειώσει την ένταση των άλλων ή να επηρεάσει τον τρόπο ερμηνεία των άλλων εικόνων (Waltz, 2011α).

Για τους παραπάνω λόγους, τις περισσότερες φορές επιλέγεται ένα επίπεδο ανάλυσης. Όμως, τότε η ανάλυση δε μπορεί να είναι πλήρης. Ο συνδυασμός των τριών επιπέδων μπορεί να δώσει μια πληρέστερη εικόνα και μια βαθύτερη ανάλυση, δεδομένου ότι οι τρεις εικόνες βρίσκονται σε άμεση συσχέτιση μεταξύ τους και αλληλοσυμπληρώνονται. Ειδικότερα, αναφορικά με την διερεύνηση των αιτιών του πολέμου είναι απαραίτητες οι πληροφορίες και από τις τρεις εικόνες, καθώς η τρίτη δίνει την περιγραφή του πλαισίου της διεθνούς πολιτικής, ενώ οι άλλες δύο εικόνες προσφέρουν πληροφορίες για τις δυνάμεις που προσδιορίζουν την διεθνή πολιτική (Κώνστας, 1983).

Ωστόσο, παρόλη την χρησιμότητα και των τριών επιπέδων, το τρίτο επίπεδο αποτελεί σημαντική καινοτομία του Waltz για την ανάλυση των διεθνών σχέσεων. Η σημασία της καινοτομίας αυτής είναι θεμελιώδης, καθώς ανέδειξε ως αίτιο πολέμου το περιβάλλον, εξίσου σημαντικό με τον άνθρωπο και το κράτος. Βέβαια, και στο παρελθόν είχε επισημανθεί το περιβάλλον ως πηγή πολέμου. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Θουκυδίδη -του

«πατέρα» του πολιτικού ρεαλισμού-, ο οποίος είχε υποστηρίξει πολλούς από τους συλλογισμούς της τρίτης εικόνας.

Ο Θουκυδίδης είχε αντιληφθεί το ευρύτερο περιβάλλον του με βάση τους σημερινούς όρους του «διεθνούς συστήματος», συνυπολογίζοντας τη συμπεριφορά των πόλεων-κρατών. Δεν οδηγήθηκε όμως, στο συμπέρασμα πως το περιβάλλον μπορεί να επηρεάσει τη δράση των κρατών (Waltz, 2011β:267). Η άποψη του Θουκυδίδη σχετικά με τη διεθνή πολιτική, βρίσκεται σε αντιστοιχία με εκείνη του Rousseau και με την τρίτη εικόνα (Rousseau, 1917:47,122). Αναφέρεται ορισμένα χαρακτηριστικά χωρία: «Για τα συμφέροντά μας πάμε σε πόλεμο, και όταν τα συμφέροντά μας φαίνεται ότι το απαιτούν ζητούμε ειρήνη»⁴ και «Ο αμοιβαίος φόβος είναι η μόνη ασφαλής βάση μιας συμμαχίας»⁵ «...αν είμαστε σώφρονες, δεν πρέπει να ασχοληθούμε με το αν μας αδίκησαν ή όχι [τα άλλα κράτη], αλλά να πάρουμε τη συμφερότερη για μας απόφαση».⁶ Προβάλλει λοιπόν, η άποψη πως τα στοιχεία εκείνα που καθορίζουν την πολιτική ενός κράτους είναι οι στόχοι του και οι σχέσεις του με τα άλλα κράτη.

Συμπερασματικά, τα τρία επίπεδα ανάλυσης των διεθνών σχέσεων αποτελούν ένα σημαντικό εργαλείο στα χέρια των ερευνητών. Οι πληροφορίες που μπορούν να αντληθούν από το κάθε ένα επίπεδο είναι πολύ σημαντικές μπορούν συνδυαστικά να προσφέρουν μια εις βάθος ανάλυση. Επιπλέον, οι τρεις εικόνες βρίσκονται σε μια σχέση αλληλεξάρτησης, καθώς η πρώτη και δεύτερη εικόνα περιγράφουν τις δυνάμεις της διεθνούς πολιτικής και η τρίτη, το πλαίσιο της, την εκτίμηση δηλαδή της σημασίας ή των αποτελεσμάτων των παραπάνω δυνάμεων (Holsti, 1967).

1.3. Ηγεμονία

Τα κράτη συμμετέχουν στο διεθνές σύστημα με διάφορους τρόπους. Οι βασικότερες επιλογές είναι η ηγεμονία, η εξισορρόπηση και η

⁴ Θουκυδίδου, *Ιστορία*, Ε 89.

⁵ Στο ίδιο, Γ 11.

⁶ Στο ίδιο, Γ 44.

υποχωρητικότητα, ενώ σπανιότερα η ουδετερότητα ή ο απομονωτισμός (Κουσκουβέλης, 2007).

Η έννοια της ηγεμονίας είναι συνώνυμη της κυριαρχίας, σημαίνει πως μιας ομάδα κρατών ασκεί ηγεσία σε έναν πόλο του διεθνούς συστήματος. Συνεπακόλουθα, ένα κράτος χαρακτηρίζεται ηγεμονικό όταν η ισχύς του είναι τόση που του επιτρέπει να κυριαρχήσει σε όλα υπόλοιπα κράτη (Gilpin, 2004). Πρόκειται δηλαδή, για τη μοναδική μεγάλη δύναμη του συστήματος (ηγεμόνας).

Η υπεροχή ισχύος ενός κράτους και η άσκησή της ή και οι συγκυρίες του διεθνούς συστήματος (π.χ. ένας μεγάλος πόλεμος), αναδεικνύουν το κράτος αυτό σε ηγεμονικό (Κουσκουβέλης, 2007). Συνήθως, όταν ένα σύνολο κρατών ή ένας λαός αποκτά και ασκεί ηγεμονία, έχει μια ιδεολογία σχετικά με τους ισχυρούς (ηγεμόνες) και τους αδύναμους (ηγεμονευόμενους).

Στην *Ιστορία* του Θουκυδίδη, αναφέρεται χαρακτηριστικά: «Από πάντα έχει επικρατήσει ο κανόνας ο πιο αδύναμος να καταπιέζεται από τον πιο δυνατό...».⁷ Συμπληρωματικά της άποψης αυτής, θεωρείται ότι η ηγεμονία αποτελεί την εκπλήρωση ενός χρέους, μιας (θείας ή ιστορικής) αποστολής. Παρατίθεται επίσης από τον Θουκυδίδη το σχετικό απόσπασμα: «Έχουμε τη γνώμη για τους θεούς και τη βεβαιότητα για τους ανθρώπους ότι κάποιος φυσικός νόμος τους αναγκάζει να επιβάλλουν την εξουσία τους σε κάθε περίπτωση που είναι πιο δυνατόι».⁸ Μια τρίτη πεποίθηση που ολοκληρώνει όσα προαναφέρθηκαν, είναι ότι τα κράτη που ηγεμονεύονται δεν θα πρέπει να διαμαρτύρονται διότι οφείλουν στο ηγεμονικό κράτος.

Στο διεθνές σύστημα, υπάρχουν ηγεμονικές δυνάμεις που οδηγούν τα κράτη να συσπειρωθούν γύρω τους, δημιουργώντας έτσι ηγεμονικές συμμαχίες. Οι σύμμαχοι επιλέγονται με βάση ένα βασικό κριτήριο: το συμφέρον. Οι συμμαχίες αυτές χαρακτηρίζονται ηγεμονικές λόγω της δημιουργίας τους από την υπεροχή ισχύος των ηγεμονικών δυνάμεων, όπως και επειδή έχουν τον δικαιωματικό ρόλο να διευθετήσουν τις συμμαχικές

⁷ Θουκυδίδη, *Ιστορία*, Α 76.

⁸ Στο ίδιο, Ε 105.

υποθέσεις (Κουσκουβέλης, 2007). Επιπλέον, η ισχύς αποτελεί το κύριο μέσο της κυρίαρχης δύναμης για τη διατήρηση της ηγεμονίας της.

Οι λόγοι που ωθούν τους ηγεμόνες στη διατήρηση της θέσης τους αυτής, είναι:

- Η ανασφάλεια
- Η τάση για μεγιστοποίηση της ασφάλειας
- Το συμφέρον.

Μέχρι σήμερα, δεν έχει συμβεί καμία κυρίαρχη δύναμη να μην ασκήσει ή να εγκαταλείψει την ηγεμονία της. Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να αποσταθεροποιήσει το σύστημα, επιφέροντας αρνητικές συνέπειες για την ηγεμονική δύναμη. Οι μόνες λύσεις απεγκλωβισμού μιας δύναμης από την κατάσταση ηγεμονίας είναι είτε να εξαντληθεί είτε να ανατραπεί από κάποια άλλη δύναμη (νέα ηγεμονική δύναμη) (Gilpin, 2004).

Κεφάλαιο 2°

ΥΨΗΛΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ

2.1. Υψηλή Στρατηγική

Με τον όρο *στρατηγική*, μπορούν να περιγραφούν ποικίλες έννοιες αναλόγως του πλαισίου και του τρόπου χρήσης του. Συγκεκριμένα, η στρατηγική μπορεί να αναφέρεται:

- Στη στρατιωτική στρατηγική, στον τρόπο δηλαδή που είναι διαταγμένες, στο πώς κινούνται και πώς χρησιμοποιούνται μεγάλες στρατιωτικές δυνάμεις, ώστε να επιτευχθούν στρατιωτικοί Αντικειμενικοί Σκοποί (ΑΝΣΚ), στα πλαίσια ενός θεάτρου πολέμου (Κολιόπουλος, 2010:44)
- Στα στάδια, στη μεθοδολογία που σχεδιάζεται από ένα κράτος για να χρησιμοποιήσει τις πηγές ισχύος του, προκειμένου να επιτύχει έναν στόχο της εξωτερικής πολιτικής (Kitchen, 2010:120).

Επιπλέον, η έννοια της στρατηγικής χρησιμοποιείται στην καθημερινότητα και σχετίζεται με τον σχεδιασμό, τους τρόπους και τα μέσα που χρησιμοποιούνται για να επιτευχθούν συγκεκριμένοι στόχοι, προσωπικοί, επαγγελματικοί κλπ. Σε κάθε περίπτωση, υπάρχουν δύο κοινά στοιχεία στην εφαρμογή της έννοιας: αρχικά, ότι επιδιώκεται η επίτευξη ενός στόχου και έπειτα, ότι για την επίτευξή του χρησιμοποιούνται τα απαιτούμενα μέσα (Beaufre, 2015).

Ο όρος *στρατηγική* εξελίχθηκε μέσα στα χρόνια. Ιδιαίτερα η διαμόρφωσή του επηρεάστηκε από την ανάπτυξη της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων. Έτσι, στο παρελθόν (18° αι.) η στρατηγική είχε οριστεί από τον Clausewitz ως: «... η *χρησιμοποίηση των στρατιωτικών εμπλοκών για την επίτευξη των στόχων του πολέμου*» (Clausewitz, 1989), δυο αιώνες αργότερα (20° αι.) ο όρος διευρύνθηκε εμπειρέχοντας περισσότερες έννοιες και ορίζεται ως: «*Η τέχνη και επιστήμη της ανάπτυξης και εκμετάλλευσης της πολιτικής, οικονομικής,*

κοινωνικο-ψυχολογικής και στρατιωτικής ισχύος ενός κράτους, σύμφωνα με την πολιτική που ακολουθείται για τη δημιουργία προϋποθέσεων που προάγουν ή προστατεύουν τα εθνικά συμφέροντα σε σχέση με αυτά άλλων κρατών ή άλλων κρατικών οντοτήτων» (Yarger, 2012).

Είναι εμφανές λοιπόν, πως η έννοια της στρατηγικής ξεφεύγει από τα στενά όρια της αποκλειστικά στρατιωτικής θεώρησης και το περιεχόμενό της διευρύνεται εμπεριέχοντας και πολιτικούς σκοπούς. Όπως αναφέρει ο Liddell Hart, «*οι πολιτικοί και στρατιωτικοί σκοποί είναι διαφορετικοί αλλά όχι ξεχωριστοί*» (Liddell Hart, 1967;351). Αυτή η διευρυμένη έννοια της στρατηγικής αποτελεί την Υψηλή στρατηγική (Αρσονιάδης, 2018).

Επιχειρώντας μια αποσαφήνιση του περιεχομένου και των βασικών χαρακτηριστικών της υψηλής στρατηγικής, αναφέρεται αρχικά πως αποτελεί το θεωρητικό πλαίσιο για την «*παραγωγή ασφάλειας*» ενός κράτους (Πλατιάς, 2020). Αφορά τον εντοπισμό πιθανών απειλών και τον προσδιορισμό των κατάλληλων μέσων για να αντιμετωπιστούν. Πρόκειται για συσχέτισμό των πολιτικών σκοπών και των στρατιωτικών δυνατοτήτων του κράτους. Απώτερος στόχος της είναι να εκμεταλλευθεί τα πλεονεκτήματα του κράτους και να περιορίσει εκείνα των άλλων κρατών. Η υψηλή στρατηγική αφορά το σύνολο των διαθέσιμων μέσων (οικονομικών, στρατιωτικών, διπλωματικών κ.α.), που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ώστε να επιτευχθούν οι μακροπρόθεσμοι πολιτικοί σκοποί του κράτους.

Μεγάλη σημασία έχει, κατά τον σχεδιασμό της υψηλής στρατηγικής, να καθοριστούν προτεραιότητες σχετικά με τις ενδεχόμενες απειλές και τους τρόπους αντιμετώπισής τους. Το στοιχείο αυτό, αποτελεί σημαντική πτυχή της υψηλής στρατηγικής, καθώς εντός ενός άναρχου διεθνούς συστήματος οι πιθανές απειλές είναι πολλές και οι απαιτούμενοι πόροι για την αντιμετώπισή τους, ανεπαρκείς (Posen, 1984:13).

Η έννοια της υψηλής στρατηγικής αποδίδεται εύγλωττα από τον Hart: «*Η υψηλή στρατηγική πρέπει να υπολογίζει και να αναπτύσσει τους οικονομικούς πόρους και το ανθρώπινο δυναμικό των εθνών για να υποστηρίξει τα μαχόμενα στρατεύματα. Επίσης και τις ηθικές δυνάμεις, γιατί, για να αναπτυχθεί το πνεύμα και η θέληση του λαού, συχνά οι ηθικές δυνάμεις είναι το ίδιο σπουδαίος*

παράγοντας όσο και η κατοχή πιο συγκεκριμένων μορφών ισχύος. Η υψηλή στρατηγική πρέπει ακόμη να κανονίζει την κατανομή ισχύος μεταξύ των διαφόρων υπηρεσιών και των μεταξύ των υπηρεσιών και της βιομηχανίας» (Liddell-Hart, 1995:501-502).

Στη σύγχρονη ωστόσο εποχή, η στρατηγική δεν αφορά μόνο εμπόλεμες καταστάσεις, αλλά εφαρμόζεται και σε περιόδους ειρήνης. Η υψηλή στρατηγική διαμορφώνεται βάσει μιας λογικής διαδικασίας επίλυσης προβλήματος. Στο ένα μέρος, βρίσκονται τα στοιχεία ισχύος ενός κράτους και στο άλλο, οι στόχοι του για την εξωτερική πολιτική του, που επιδιώκει να επιτύχει. Έτσι, με την υψηλή στρατηγική περιγράφεται ο τρόπος επίτευξης των στόχων αυτών, αξιοποιώντας τα διαθέσιμα στοιχεία ισχύος του κράτους (Payne, 2012:611). Συνεπώς, η σημασία της είναι πολύ μεγάλη, διότι:

- Οι πηγές ισχύος ενός κράτους δεν είναι αστείρευτες και οι απειλές είναι πάντα περισσότερες. Έτσι, με την Υψηλή στρατηγική ιεραρχούνται οι απειλές και καθορίζονται οι προτεραιότητες, ώστε να αντιμετωπιστούν.
- Τα εθνικά συμφέροντα ενός κράτους είναι πολυποίκιλα, οπότε δεν είναι δυνατόν να αποφευχθούν σε κάποια στιγμή, λάθη και συγχύσεις κατά την λήψη αποφάσεων. Στο σημείο αυτό, η Υψηλή στρατηγική μπορεί να λειτουργήσει καθοδηγητικά, συμβάλλοντας στην κατανόηση και τον προσδιορισμό των σημείων όπου οι προσπάθειες θα πρέπει να εστιάσουν.
- Επίσης, μπορεί να βοηθήσει τα εκτελεστικά όργανα να κατανοήσουν τις προθέσεις της κυβέρνησης και ως εκ τούτου, να συντονίσουν τις προσπάθειές τους (Kennedy, 1993). Η εκτελεστική εξουσία κάθε κράτους, διαδραματίζει θεμελιώδη ρόλο στην Υψηλή στρατηγική, καθώς αυτή αποκλειστικά έχει την ευθύνη να την σχεδιάσει και να την εφαρμόσει, προκειμένου να υλοποιηθούν οι στόχοι της εξωτερικής πολιτικής.

Ανάλογα με την περίπτωση και το είδος της εκάστοτε απειλής, η κυβέρνηση ενός κράτους μπορεί να χρησιμοποιήσει στοιχεία ισχύος υπό τη μορφή: α) σκληρής ισχύος, β) ήπιας ισχύος ή γ) έξυπνης ισχύος.

Με τον όρο σκληρή ισχύς, περιγράφεται η ισχύς με την χρήση της οποίας επιδιώκεται να ασκηθεί πίεση σε ένα κράτος, να εξαναγκαστεί ώστε να διαφοροποιηθεί η πολιτική και η συμπεριφορά του εν γένει. Ως επί το πλείστον,

εφαρμόζεται με την απειλή ή την χρήση βίας, αλλά επίσης αφορά και την επιβολή κυρώσεων -οικονομικών ή διπλωματικών. Η ήπια ισχύς, επιδιώκει να προσελκύσει ένα κράτος ώστε να υιοθετήσει με τη θέλησή του μια ορισμένη πολιτική και συμπεριφορά, που του επιβάλλεται. Η ήπια στρατηγική εφαρμόζεται κυρίως μέσω της οικονομίας και της διπλωματίας, αν και η χρήση βίας δεν αποκλείεται, προκειμένου να επιτευχθεί το επιθυμητό αποτέλεσμα. Τέλος, όταν η σκληρή και η ήπια ισχύς χρησιμοποιούνται συνδυαστικά, γίνεται λόγος για την έξυπνη ισχύ (Wilson, 2008).

Προκειμένου η Υψηλή στρατηγική να είναι αποτελεσματική, να επιτύχει δηλαδή τους στόχους της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους, θα πρέπει να πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις, να έχει κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Κατ' αρχήν, χρειάζεται να είναι εύκαμπτη, να μπορεί να προσαρμόζεται όταν η κατάσταση μεταβάλλεται και να αντιδρά γρήγορα σε απρόοπτες καταστάσεις. Δεδομένου ότι ο προσδιορισμός της εξωτερικής πολιτικής και των στόχων της απορρέει από εσωτερικές και συστημικές μεταβλητές, όποτε κάποια μεταβλητή αλλάζει, αλλάζουν και επαναπροσδιορίζονται. Συνεπώς, η Υψηλή στρατηγική χρειάζεται να μπορεί να μεταβληθεί και να προσαρμόζεται κάθε φορά στα νέα δεδομένα και τις απαιτήσεις του εσωτερικού και του εξωτερικού περιβάλλοντος (Kitchen, 2010).

Άλλο βασικό χαρακτηριστικό της στρατηγικής, που δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την επιτυχία της είναι ο ρεαλισμός. Είναι απαραίτητο, τόσο όταν σχεδιάζεται όσο και όταν εφαρμόζεται, να μπορεί να συνδυάσει ορθολογικά και με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τους σκοπούς της εξωτερικής πολιτικής και τα μέσα για την επίτευξή τους. Θα πρέπει να υπάρχει μια λογική αναλογία μεταξύ τους (σκοπών-μέσων), για την αποφυγή του κινδύνου υποεκτίμησης ή υπερεκτίμησης της αποτελεσματικότητας των μέσων που διαθέτει το κράτος. Κάτι τέτοιο, θα είχε ως συνέπεια στην πρώτη περίπτωση να κατασπαταληθούν τα διαθέσιμα μέσα και στη δεύτερη, να μειωθούν ταχύτατα καταστάσεις και στις δύο περιπτώσεις με καταστροφικές επιπτώσεις για το κράτος (Αρσονιάδης, 2018).

Επίσης, όταν η κυβέρνηση ενός κράτους σχεδιάζει την Υψηλή στρατηγική της, χρειάζεται να λαμβάνει υπόψη πως ο όγκος των πληροφοριών στις οποίες βασίζονται οι αποφάσεις που λαμβάνονται για την εξωτερική

πολιτική, δεν είναι ποτέ πλήρεις και επομένως, μπορεί να ληφθούν αποφάσεις βασισμένες σε λάθος πληροφορίες. Ως εκ τούτου, κατά τον σχεδιασμό της στρατηγικής θα πρέπει να είναι ευλύγιστη, τηρώντας ένα ποσοστό των στοιχείων ισχύος σε εφεδρεία, ώστε να μπορεί να προσαρμοστεί στις εξελίξεις καθώς αυξάνονται οι πληροφορίες αναφορικά με το διεθνές σύστημα και γίνονται καλύτερα αντιληπτές οι επικρατούσες συνθήκες (Kitchen, 2010).

Όπως προαναφέρθηκε, η υλοποίηση της υψηλής στρατηγικής γίνεται σε ένα διεθνές περιβάλλον που υπόκειται σε συνεχείς αλλαγές και για τον λόγο αυτό, είναι αναγκαία η προσαρμογή της στις εκάστοτε νέες συνθήκες. Για να είναι σε θέση να προσαρμόζεται στα νέα δεδομένα, χρειάζεται να αξιολογείται διαρκώς η αποτελεσματικότητά της σύμφωνα με συγκεκριμένα κριτήρια.

Αξιολογώντας λοιπόν την υψηλή στρατηγική, για να θεωρείται επιτυχής θα πρέπει να είναι:

1. Αποδεκτή.

Την πολιτική που ακολουθεί κάθε χώρα, θα πρέπει να την αποδέχονται τόσο στο εσωτερικό της όσο και στο εξωτερικό. Στο εσωτερικό, οι πολίτες χρειάζεται να κατανοούν το αντικείμενο διακύβευσης (π.χ. εθνική ανεξαρτησία) και τις συνέπειές του για την επίτευξη της κοινωνικής συνοχής. Στο εξωτερικό, οι δράσεις του κράτους που προβλέπονται από την Υψηλή στρατηγική, θα πρέπει να νομιμοποιούνται, σύμφωνα με το πλαίσιο του Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Αξιών (Αρσονιάδης, 2018).

2. Αποδοτική.

Οι στόχοι της πολιτικής θα πρέπει να επιδιώκονται με τον πιο οικονομικό τρόπο, ώστε να αποφεύγεται η κατασπατάληση των στοιχείων ισχύος και να διατηρείται μια «εφεδρεία» δυνάμεων, ώστε να μπορούν να αντιμετωπιστούν τυχόν απρόβλεπτες καταστάσεις ή να εκμεταλλευθούν ευκαιρίες που μπορεί να προκύψουν από τις συνεχείς μεταβολές του διεθνούς συστήματος.

3. Κατάλληλη.

Η υψηλή στρατηγική θα πρέπει να προσαρμόζεται στις εξελίξεις τόσο του εσωτερικού περιβάλλοντος όσο και του διεθνούς. Στο πλαίσιο αυτό, χρειάζεται να υπάρχει μια αντιστοιχία μεταξύ των πηγών ισχύος που αποφασίζεται να

κινητοποιηθούν και του επιδιωκόμενου αποτελέσματος.

4. Βιώσιμη.

Όταν γίνεται λόγος για βιωσιμότητα της υψηλής στρατηγικής, σημαίνει πως τα υλικά μέσα ισχύος του κράτους που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη των στόχων της, θα πρέπει να είναι επαρκή. Επιπλέον, χρειάζεται ικανοποιητικό επίπεδο σθένους του πληθυσμού, για να δει μακροπρόθεσμα την ανταμοιβή των κόπων και θυσιών του.

Όπως προαναφέρθηκε, η υψηλή στρατηγική αποτελεί μέρος της εξωτερικής πολιτικής. Επισημαίνεται ωστόσο, πως η Υψηλή στρατηγική δεν είναι ταυτόσημη της εξωτερικής πολιτικής, αλλά καθορίζει θεωρητικά το πλαίσιο χρήσης των διαθέσιμων πηγών ισχύος ενός κράτους, με στόχο την επίτευξη των επιδιώξεων της εξωτερικής πολιτικής του. Δεδομένου ότι σχετίζεται με τις μεθόδους αξιοποίησης, από μέρους της εκτελεστικής εξουσίας, των πηγών ισχύος του κράτους προκειμένου να επιτύχει τους στόχους της εξωτερικής πολιτικής, συνυπολογίζοντας τους εσωτερικούς παράγοντες, είναι δυνατός ο αρμονικός συνδυασμός της υψηλής στρατηγικής με τη θεωρία του νεοκλασικού ρεαλισμού. Η συνδυαστική θεώρηση της εξωτερικής πολιτικής των κρατών, υπό το πρίσμα του νεοκλασικού ρεαλισμού και της υψηλής στρατηγικής, επιτρέπει την καλύτερη κατανόηση της διαμόρφωσης και εφαρμογής της.

Η θεωρία του νεοκλασικού ρεαλισμού, διαφέρει από τον κλασικό ρεαλισμό και το νεορεαλισμό ως προς τον συνδυασμό των πηγών ισχύος και των ιδεών. Συγκεκριμένα, ο νεοκλασικός ρεαλισμός κατά τον σχεδιασμό και την υλοποίηση της εξωτερικής πολιτικής (υψηλή στρατηγική), δεν βασίζεται αποκλειστικά στις ιδέες (ιδεαλισμός) ή στην υλική ισχύ (νεορεαλισμός), αλλά δέχεται συγχρόνως τις επιδράσεις των ιδεών και της υλικής ισχύος. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη θεωρία, το κράτος αποτελεί μια ορθολογική οντότητα και ο καθορισμός των επιδιώξεων της εξωτερικής πολιτικής γίνεται βάσει των δυνατοτήτων του (Αρσονιάδης, 2018).

2.2. Στρατηγικές των κρατών

Στο πλαίσιο της αναρχίας και της ανασφάλειας του διεθνούς συστήματος, τα κράτη επιδιώκουν αρχικά να επιβιώσουν και κάποια σε δεύτερη φάση, να επικρατήσουν έναντι των υπολοίπων.⁹ Αναλόγως του τρόπου που θα επιλέξει κάθε κράτος να συμμετέχει στο διεθνές σύστημα (ηγεμονία, ισορροπία ισχύος, υποχωρητικότητα), ακολουθεί και την ανάλογη στρατηγική. Οι κύριες στρατηγικές που εφαρμόζονται είναι:

1. Ο πόλεμος
2. Ο πειθαναγκασμός
3. Η εξισορρόπηση
4. «Διαίρει και βασίλευε» (Κουσκουβέλης, 2007).

Η πιο γνωστή στρατηγική που μπορεί να επιλέξει και να εφαρμόσει ένα κράτος, είναι ο πόλεμος. Πρόκειται για μια επιθετική στρατηγική, που ο στόχος της είναι να βελτιώσει τους συσχετισμούς ισχύος του επιτιθέμενου κράτους. Προκειμένου να το επιτύχει, είτε συγκρούεται άμεσα με το αντίπαλο κράτος αποδυναμώνοντάς το, είτε το καθυποτάσσει καταστρέφοντας τις συμμαχίες του. Η στρατηγική του πολέμου είναι ιδιαίτερα επικίνδυνη, καθώς εάν αποτύχει το κόστος θα είναι υψηλό, τόσο σε ανθρώπινους όσο και σε υλικούς πόρους, ενώ υπάρχει και η πιθανότητα εξάλειψης τους κράτους (Κουσκουβέλης, 2007).

Η κριτική που δέχεται ο πόλεμος ως στρατηγική επιλογής είναι δριμεία, από ανθρωπιστική σκοπιά αλλά και στο επίπεδο της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων. Συγκεκριμένα, υποστηρίζεται πως ο πόλεμος ως στρατηγική είναι μάταιος, διότι ζημιώνει όχι μόνο τον ηττημένο αλλά και τον νικητή. Το γεγονός αυτό αποδεικνύεται ιστορικά από τις τεράστιες καταστροφές που έχουν προκαλέσει οι πόλεμοι στην ανθρωπότητα και επιπλέον, επιβεβαιώνεται από την καταστροφική ισχύ που διαθέτουν τα σύγχρονα οπλικά συστήματα. Σε δεύτερο επίπεδο, η ματαιότητα της στρατηγικής του πολέμου βασίζεται στην άποψη πως υπάρχει η πιθανότητα το επιτιθέμενο κράτος να βρεθεί απέναντι

⁹ Όπως χαρακτηριστικά έχει αναφέρει ο Waltz: «...τα κράτη κατ' ελάχιστον επιδιώκουν την επιβίωσή τους και κατά μέγιστον επιδιώκουν την παγκόσμια κυριαρχία», Βλ. K. Waltz, *Θεωρία διεθνούς πολιτικής*, Αθήνα, Ποιότητα, 2011.

σε συσπειρωμένους αντιπάλους, που θα υπερισχύουν αυτού. Επιπλέον, ανάμεσα στην τακτική της επίθεσης και της άμυνας, συνήθως υπερισχύει η άμυνα. Ένα τρίτο επιχείρημα είναι πως όταν ένα κράτος επιχειρεί να επεκταθεί μέσω του πολέμου, σχεδόν ποτέ δεν βγαίνει κερδισμένο (Mearsheimer, 1995). Ο λόγος που μια τέτοια τακτική δεν αποφέρει τελικά οφέλη στο επιτιθέμενο κράτος είναι η δυσκολία εκμετάλλευσης των οικονομικών δυνατοτήτων του ηττημένου κράτους, εξαιτίας του κόστους κατάληψης.

Αναφορικά με την αποτελεσματικότητα της στρατηγικής του πολέμου, υπάρχει και μια άλλη εκτίμηση. Βάσει των ιστορικών δεδομένων, το επιτιθέμενο κράτος έχει πιθανότητες 60% να επιτύχει τη νίκη, λόγω του αιφνιδιασμού του αντιπάλου. Ακόμη, τα οφέλη του νικητή εκτός από οικονομικής φύσεως (π.χ. εκμετάλλευση πλουτοπαραγωγικών πόρων του ηττημένου κράτους), μπορεί να είναι και πολιτικής και στρατιωτικής φύσεως. Μπορεί δηλαδή, ο νικητής να αποκτήσει εδάφη στρατηγικής σημασίας, να εξαλείψει έναν σημαντικό ανταγωνιστή στα πλαίσια του διεθνούς συστήματος ή απλά να διατηρήσει το status quo (Mearsheimer, 1995).

Άλλη στρατηγική επιλογής των κρατών, είναι ο πειθαναγκασμός. Πρόκειται για την προσπάθεια εξασφάλισης οφελών ενός κράτους από κάποιο άλλο, υπό την απειλή βίας. Συγκεκριμένα, κλιμακώνεται ελεγχόμενα μια κρίση και χρησιμοποιείται η απειλή πολέμου, προκειμένου το αντίπαλο κράτος να αναγκαστεί να συμμορφωθεί με τη βούληση του ισχυρού κράτους, που ασκεί τον εξαναγκασμό. Όπως χαρακτηριστικά έχει αναφέρει ο Waltz, η ισχύς ενός κράτους μπορεί να αποδειχθεί πιο χρήσιμη, εξυπηρετώντας τα συμφέροντά της, όταν δεν χρησιμοποιείται σε πολέμους (Waltz, 2011β).

Στην περίπτωση του πειθαναγκασμού, το ισχυρό κράτος προκειμένου να επιτύχει τους στόχους του δεν ασκεί «ωμή βία», αλλά χρησιμοποιεί τη βία με λανθάνοντα τρόπο, ώστε να επηρεάσει τη στάση του αντιπάλου (Schelling, 1966). Όμως, μέσω των ποικίλων μετατροπών της στρατηγικής αυτής, πλέον συμπεριλαμβάνονται και τακτικές άσκησης «ελεγχόμενης βίας». Η ελεγχόμενη βία, μπορεί να εφαρμοστεί σήμερα, καθώς η σύγχρονη τεχνολογία παρέχει πλήθος δυνατοτήτων, ιδιαίτερα στις εναέριες επιχειρήσεις (αεροπορικές, πυραυλικές), με σχετικά χαμηλό ρίσκο (Κουσκουβέλης, 2007).

Οι βασικές προϋποθέσεις για να μπορεί ένα κράτος να εφαρμόσει την στρατηγική του εξαναγκασμού, είναι:

1. Να διαθέτει στρατιωτική ισχύ τόσο, ώστε επιτιθέμενο το κράτος στον αντίπαλο, να έχει υψηλές πιθανότητες να επικρατήσει, ελέγχοντας την κλιμάκωση της κρίσης.

2. Να έχει και να προβάλλει ένα αποφασιστικό κίνητρο για την απειλή που πραγματοποιεί, προσδίδοντάς της έτσι αξιοπιστία, πραγματικό βάρος, και καθιστώντας την σημαντικό παράγοντα διαμόρφωσης της στάσης του αντιπάλου.

Η εξισορρόπηση, αποτελεί ακόμα μια στρατηγική επιλογής των κρατών. Στο πλαίσιο της «ισορροπίας της ισχύος», καταβάλλονται προσπάθειες να εξισορροπήσουν οι αντίπαλοι. Αυξάνεται δηλαδή η ισχύς ενός κράτους, προκειμένου να είναι σε θέση να αντιμετωπίσει την ισχύ ή την απειλή αντίπαλων κρατών. Η αμυντική αυτή στρατηγική, διακρίνεται σε εσωτερική και εξωτερική εξισορρόπηση (Κουσκουβέλης, 2007).

Η εσωτερική εξισορρόπηση, αποτελεί στην ουσία ενδυνάμωση του κράτους. Αφορά την αναβάθμιση των αμυντικών ικανοτήτων του, αξιοποιώντας πιο εντατικά τις εγχώριες πηγές ισχύος. Η τακτική αυτή, αποτελεί στρατηγική του άναρχου διεθνούς συστήματος, του οποίου βασική πτυχή είναι η αυτοβοήθεια των κρατών. Συνεπώς, κάθε κράτος θα πρέπει να μεριμνά ώστε να εξασφαλίζει αυτόνομη στρατιωτική ισχύ, για να μπορεί να προστατεύει την ανεξαρτησία του.

Όμως, η τακτική της εσωτερικής εξισορρόπησης δεν επαρκεί από μόνη της, για να επιβιώσουν τα κράτη στο διεθνές σύστημα. Απαιτείται συνδυασμός της και με άλλες στρατηγικές και προσεγγίσεις, όπως η εξωτερική εξισορρόπηση. Με την εξωτερική εξισορρόπηση, διαμορφώνονται συμμαχίες, ώστε να αναβαθμιστεί η ισχύς του κράτους μέσω της συνεργασίας και της συγκέντρωσης πόρων από πολλά κράτη με κοινές αμυντικές ανάγκες (Πλατιάς, 1995). Τα κύρια πλεονεκτήματα της τακτικής αυτής, είναι πως αρχικά αυξάνεται η διαθέσιμη ισχύ και επίσης, διευκολύνεται η πρόσβαση στη διαχείρισή της, εφόσον το κράτος συνασπιστεί με άλλα ισοδύναμα ή πιο αδύναμα. Η περίφημη ρήση «η ισχύς εν τη ενώσει», βρίσκει εδώ μια πολύ καλή εφαρμογή.

Τέλος, επισημαίνεται πως για τη λειτουργία της στρατηγικής της εξισορρόπησης απαιτείται η ύπαρξη ενός πολυπολιτισμικού συστήματος, με ελαστικά περιθώρια στη δημιουργία συμμαχιών μεταξύ των κρατών (Κουσκουβέλης, 2007).

Εκτός από τον πόλεμο, τον πειθαναγκασμό και την εξισορρόπηση, μια άλλη στρατηγική που μπορεί να εφαρμόσει ένα κράτος, είναι η στρατηγική «διαίρει και βασίλευε». Με την τακτική αυτή, ο αντίπαλος αντιμετωπίζεται με έμμεσο τρόπο, μέσω τριών εκφάνσεων.

α) Με επιθετική προσέγγιση.

Αν και η προσέγγιση είναι επιθετική, ωστόσο δεν είναι άμεση αλλά έμμεση. Επιδιώκεται να αυξηθεί η ισχύς του κράτους, μέσα από την αποδυνάμωση των αντιπάλων του, την όξυνση των αντιθέσεων και της αντιπαλότητάς τους. Παρόλο που η στρατηγική αυτή έχει χαμηλό κόστος, έχει εξίσου χαμηλά ποσοστά βεβαιότητας. Εάν το κράτος που εφαρμόζει την τακτική αυτή επιτύχει, χωρίς κάποια στρατιωτική επιβάρυνση μπορεί να αυξήσει την ισχύ του. Εάν όμως αποτύχει, ισχύει το αντίστροφο. Προκαλείται επιδείνωση των σχέσεων με τους αντιπάλους και όξυνση του ανταγωνισμού.

Για την επιτυχή εφαρμογή της επιθετικής προσέγγισης της στρατηγικής «διαίρει και βασίλευε», απαιτείται διπλωματική δεξιοτεχνία, επειδή το διεθνές περιβάλλον είναι ιδιαίτερα ρευστό και οι συσχετισμοί ισχύος μεταβάλλονται ταχέως, μέσω των συγκρούσεων και των συμμαχιών. Στο πλαίσιο αυτό, η στρατιωτική ισχύς έχει περιορισμένο ρόλο, ενώ η οικονομική ισχύς είναι αποτελεσματικότερη (Κώνστας, 1983). Ενίοτε, χρησιμοποιούνται και υπόγειες τακτικές (δολιοφθορές, διαρροή πληροφοριών, χρηματοδοτήσεις κλπ.).

β) Με αμυντική προσέγγιση.

Πρόκειται για μια αμυντική στρατηγική που εφαρμόζεται πολύ συχνά, ακόμα και μέσα σε μια συμμαχία δυνάμεων. Με την τακτική αυτή, επιχειρείται να μεταβιβαστεί το κόστος σε τρίτους. Το κράτος που εφαρμόζει την συγκεκριμένη τακτική, αντιλαμβάνεται την ανάγκη αποτροπής αύξησης της ισχύος του αντιπάλου, όμως αντί να το αντιμετωπίσει το ίδιο -είτε λόγω ανεπαρκούς ισχύος, είτε λόγω αποφυγής υποβάθμισης της δικής του σχετικής ισχύος- αναζητά κάποιο άλλο κράτος (κράτος «θύμα») (Mearsheimer, 1995).

Για την επίτευξη των παραπάνω, χρησιμοποιούνται συγκεκριμένοι μηχανισμοί. Αρχικά, διατηρούνται σε καλό επίπεδο οι διπλωματικές επαφές με τον αντίπαλο, για την αποφυγή ανάφλεξης. Επίσης, το κράτος που εφαρμόζει την αμυντική προσέγγιση της στρατηγικής «διαίρει και βασίλευε», αποστασιοποιείται από το κράτος που αναλαμβάνει να την διεκπεραιώσει, ώστε σε περίπτωση που η κατάσταση οξυνθεί και ξεσπάσει πόλεμος να μπορεί να μην παρασυρθεί σε αυτόν. Τέλος, το κράτος «θύμα» επιλέγεται βάσει των επιθετικών δυνατοτήτων του, για να μπορεί να απειλήσει τον αντίπαλο.

Όπως η επιθετική, έτσι και η αμυντική προσέγγιση έχει παρόμοια πλεονεκτήματα. Εάν η στρατηγική επιτύχει, ο αντίπαλος αναχαιτίζεται δίχως εμπλοκή του κράτους που την εφαρμόζει σε συγκρούσεις και δίχως κόστος εξοπλισμών. Σε περίπτωση αποτυχίας όμως, οι συνέπειες είναι καταστροφικές. Εάν ο αντίπαλος δεν αναχαιτιστεί από το κράτος «θύμα», ενισχύεται και αποτελεί ακόμα πιο μεγάλη απειλή. Επίσης, λόγω της ανάπτυξης της ισχύος του κράτους «θύματος», μπορεί και το ίδιο να αποτελέσει σημαντικό αντίπαλο (Mearsheimer, 1995).

γ) Με αποτροπή συμμαχίας.

Με την συγκεκριμένη τακτική, επιδιώκεται η αποτροπή της εξωτερικής ενδυνάμωσης του αντιπάλου, ώστε να μην αυξηθεί η ισχύς του και ανατραπεί η ισορροπία. Επιχειρείται δηλαδή, παρεμπόδιση και αποτροπή της δημιουργίας συμμαχιών των αντίπαλων κρατών. Αναλόγως των χρησιμοποιούμενων μέσων, είναι και το κόστος της τακτικής. Εάν χρησιμοποιηθούν διπλωματικά μέσα, απλώς δεν θα έχει επιτευχθεί η αποτροπή της συμμαχίας των αντιπάλων. Εάν όμως, χρησιμοποιηθούν άλλα μέσα, μια ενδεχόμενη αποτυχία μπορεί να επιδεινώσει την αντιπαλότητα των κρατών και να επιφέρει βαρύ πλήγμα στο κύρος του επιτιθέμενου κράτους (Κουσκουβέλης, 2007).

Κεφάλαιο 3^ο

ΥΨΗΛΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Στον τομέα των Διεθνών Σχέσεων, εξέχουσα θέση κατέχει χωρίς καμία αμφιβολία, ο Θουκυδίδης, ο οποίος μάλιστα θεωρείται και «πατέρας» του πολιτικού ρεαλισμού (Gilpin, 2004).

Ο σύγχρονος πολιτικός ρεαλισμός και διάφορα παρακλάδια του, είναι βασισμένα σε βασικές έννοιες της ρεαλιστικής προσέγγισης, όπως παρουσιάζονται στην Ιστορία του Πελοποννησιακού πολέμου, του Θουκυδίδη. Συνοπτικά οι έννοιες αυτές, είναι:

- Η *αναρχία* του διεθνούς συστήματος (έλλειψη οργανωμένης τάξης), που έρχεται σε αντίθεση με το πρότυπο της εσωτερικής οργάνωσης των κρατών.
- Στο διεθνές σύστημα κυριαρχεί ο *ανταγωνισμός* μεταξύ των κρατών.
- Ο υπέρτατος σκοπός των κρατών είναι η *επιβίωση* και η *ασφάλεια*.
- Η ανάγκη επίτευξης του *εθνικού συμφέροντος*.
- Η ανάγκη αναζήτησης *δύναμης* (στρατιωτική ισχύς) και *πλούτου* (οικονομική ισχύ).
- Η ανάγκη *εξισορρόπησης* του αντιπάλου, μέσω *συμμαχιών* και *εσωτερικής κινητοποίησης*.
- Η σημασία της *εξισορρόπησης δυνάμεων*, για τη διασφάλιση της ειρήνης.
- Η υποβάθμιση του *δικαίου* και της *ηθικής*, σε σχέση με την *ανάγκη επιβίωσης* και την *εξυπηρέτηση συμφερόντων* (Πλατιάς, 2020).

Επιπλέον, στην *Ιστορία* του Θουκυδίδη εντοπίζονται όλα τα στοιχεία που συνθέτουν τον σύγχρονο στρατηγικό προβληματισμό: διάγνωση διεθνούς περιβάλλοντος, συνδυασμός πολιτικών σκοπών και διαθέσιμων μέσων, μεγιστοποίηση πλεονεκτημάτων και ελαχιστοποίηση αδυναμιών, διαμόρφωση εικόνας της στρατηγικής (νομιμοποίηση) στο εσωτερικό και στο εξωτερικό.

Στο έργο του μεγάλου αυτού ιστορικού λοιπόν, καταγράφεται μια ολοκληρωμένη στρατηγική θεωρία σε σχέση με την «παραγωγή» ασφάλειας

των κρατών. Στη θεωρία αυτή, περιλαμβάνεται το σύνολο των παραγόντων (οικονομικών, διπλωματικών, στρατιωτικών, δημογραφικών, ψυχολογικών κ.α.), οι οποίοι καθορίζουν την ασφάλεια ενός κράτους. Στην ουσία, το έργο του Θουκυδίδη αποτελεί την ανάπτυξη μιας πρώτης ολοκληρωμένης θεωρίας υψηλής στρατηγικής (Πλατιάς, 2020).

Στα πλαίσια της υψηλής στρατηγικής, διακρίνεται η στρατηγική εκμηδένισης -κύρια στρατηγική για την επίτευξη των σκοπών του κράτους είναι η στρατιωτική- και η στρατηγική εξουθένωσης -χρησιμοποιούνται ταυτόχρονα όλα τα διαθέσιμα μέσα για την επίτευξη των στόχων του κράτους. Στο έργο του Θουκυδίδη περιλαμβάνονται και οι δύο αυτές στρατηγικές· η υψηλή στρατηγική εκμηδένισης υιοθετήθηκε από τη Σπάρτη, ενώ η στρατηγική εξουθένωσης από την Αθήνα.

Κατά τον σχεδιασμό της υψηλής στρατηγικής, για να είναι επιτυχής χρειάζεται να καλύπτονται τέσσερις συγκεκριμένες διαστάσεις:

1. Διάγνωση του διεθνούς περιβάλλοντος.

Η διάσταση αυτή, περιλαμβάνει τον προσδιορισμό υπαρκτών ή ενδεχόμενων απειλών κατά της ασφάλειας του κράτους, τον εντοπισμό διαφόρων περιορισμών και ευκαιριών.

2. Καθορισμός των πολιτικών στόχων.

Οι πολιτικοί στόχοι του κράτους καθορίζονται σύμφωνα με τις απειλές, τους περιορισμούς και τις ευκαιρίες που έχουν ήδη προσδιοριστεί, καθώς και σύμφωνα με τα διαθέσιμα μέσα.

3. Καθορισμός των μέσων για την επίτευξη των στόχων.

Προσδιορίζεται ο καταλληλότερος συνδυασμός των διαθέσιμων μέσων, σε εναρμόνιση με τους πολιτικούς στόχους, ώστε να αποφευχθεί η άσκοπη σπατάλη τους.

4. Διαμόρφωση της «εικόνας» της υψηλής στρατηγικής.

Η διάσταση αυτή αφορά τον βαθμό που η υψηλή στρατηγική είναι αποδεκτή στο εσωτερικό του κράτους (υποστήριξη από την κοινωνία και δραστηριοποίηση της κρατικής δομής για την επίτευξη των στόχων) και στο εξωτερικό (νομιμοποίηση της στρατηγικής) (Waltz, 2011α).

Σύμφωνα με το παραπάνω θεωρητικό πλαίσιο, επιχειρείται στη συνέχεια η ανάλυση της υψηλής στρατηγικής της Αθήνας, εντοπίζοντας τους παράγοντες διαμόρφωσής της στα πρώτα χρόνια του Πελοποννησιακού πολέμου.

Αρχικά, στη διάσταση της διάγνωσης του διεθνούς περιβάλλοντος, εξετάζεται η κατανομή ισχύος στο τότε σύστημα των ελληνικών πόλεων-κρατών. Αναφορικά με την ισχύ της Αθήνας τότε, χαρακτηριστική είναι η διαπίστωση του Θουκυδίδη πως ο Πελοποννησιακός πόλεμος προκλήθηκε εξαιτίας της μεγάλης ανάπτυξης της Αθήνας, που προκάλεσε φόβο στη Σπάρτη και την ανάγκασε να την πολεμήσει.¹⁰ Πράγματι, τα πενήντα χρόνια που ακολούθησαν τη λήξη των Περσικών πολέμων και μέχρι τον Πελοποννησιακό πόλεμο, η Αθήνα σημείωσε ραγδαία άνοδο και αναδείχθηκε σε ανερχόμενη δύναμη. Η αύξηση της ισχύος της πόλης γινόταν με ταχείς ρυθμούς, ξεπερνώντας την Σπάρτη, που ως τότε κατείχε παραδοσιακά την ηγεμονική θέση της χώρας. Το γεγονός αυτό οφείλεται στην εγκαθίδρυση της αθηναϊκής αυτοκρατορίας βασισμένη στο θαλάσσιο εμπόριο και τη ναυτική ισχύ, σε αντίθεση με τη Σπάρτη που παρέμεινε μια κλειστή αγροτική οικονομία (Πλατιάς, 2020).

Η στροφή της Αθήνας προς τη θάλασσα -λόγω της λιγότερο παραγωγικής αττικής γης και των αυξανόμενων δημογραφικών πιέσεων- είχε ως συνέπεια την ενίσχυση της υπάρχουσας ναυτικής της δύναμης. Η ισχύς της ναυτικής δύναμης της Αθήνας, συνετέλεσε στο να αναλάβει ηγετικό ρόλο στην απώθηση των περσικών εισβολών από τις ελληνικές πόλεις στα παράλια της Μ. Ασίας. Παράλληλα, ελέγχανε όλο και πιο στενά τους συμμάχους τους. Με τον τρόπο αυτό, ιδρύθηκε η αθηναϊκή αυτοκρατορία.

Η αθηναϊκή αυτοκρατορία υπήρξε για την Αθήνα σημαντική πηγή πλούτου. Χάρη στις εισφορές των συμμάχων, των αυτοκρατορικών ορυχείων και των αυξημένων εμπορικών δραστηριοτήτων, αυξήθηκε σημαντικά η οικονομική ισχύς της πόλης (Doyle, 1986). Όσο αυξανόταν ο πλούτος της Αθήνας, ενισχυόταν η ναυτική της δύναμη και αυξανόταν η αποτελεσματικότητά της, διασφαλίζοντας την επιβίωση της αυτοκρατορίας. Χάρη στο σύστημα αυτό, βασισμένο στις συμμαχίες, στον πλούτο της πόλης και στο ναυτικό, η αθηναϊκή

¹⁰ *Θουκυδίδου Ιστορία*, Α 23.

αυτοκρατορία διαιωνιζόταν και αύξανε διαρκώς τα κέρδη της, παίρνοντας γρήγορα τεράστιες διαστάσεις. Επιπλέον, επειδή η οικονομική ισχύς αποτελεί τη βάση της στρατιωτικής και της ναυτικής δύναμης, η εικόνα της Αθήνας γινόταν όλο και πιο ζοφερή για τους αντιπάλους.

Ο Περικλής, έχοντας επίγνωση των παραπάνω, υπογράμμισε την αθηναϊκή ισχύ, για να πείσει τους Αθηναίους που ανησυχούσαν για τα αποτελέσματα ενός πολέμου έναντι των Πελοποννησίων:

«[...] Η πείρα μας στον κατά θάλασσα πόλεμο μας έχει δώσει εμάς αρκετή εμπειρία στον κατά ξηρά πόλεμο, ενώ η πολεμική τους εμπειρία δεν τους έχει δώσει εκείνων ανάλογη πείρα στα ναυτικά. [...] Η ναυτική τέχνη, όπως και οι άλλες, είναι δύσκολη και δεν επιδέχεται ερασιτεχνισμούς. Όσοι ασχολούνται μ' αυτήν πρέπει να της αφοσιώνονται και να μην κάνουν τίποτα άλλο. [...] Αν έρθουν να εισβάλουν στο έδαφός μας, θα πάμε εμείς, με τα καράβια μας, στα δικά τους εδάφη. Και η λεηλασία ενός μέρους της Πελοποννήσου θα έχει πολύ σοβαρότερες συνέπειες από τη λεηλασία ολόκληρης της Αττικής. Εκείνοι δε μπορούν ν' αποκτήσουν άλλα εδάφη χωρίς να πολεμήσουν, ενώ εμείς έχουμε στη διάθεσή μας άφθονη γη και στα νησιά και στην ηπειρωτική Ελλάδα. Η κυριαρχία στη θάλασσα είναι τεράστιο πλεονέκτημα».¹¹

Στα παραπάνω λόγια, διαφαίνεται η σιγουριά του Περικλή για την έκβαση του πολέμου, σιγουριά που βασίζεται στην οικονομική και στη ναυτική δύναμη της Αθήνας. Ανάλογη είναι η εικόνα για την ισχύ της πόλης και στους αντιπάλους (Πλατιάς, 2020). Ο βασιλιάς της Σπάρτης, Αρχίδαμος, είπε χαρακτηριστικά στο λαό του, για να τον πείσει να ψηφίσουν κατά του πολέμου με την Αθήνα:

«[...] Έχοντας απέναντί μας ανθρώπους που η χώρα τους είναι μακριά, που έχουν μεγαλύτερη απ' όλους πείρα στα ναυτικά, που είναι άριστα προετοιμασμένοι σε όλα και διαθέτουν πλούτο, ιδιωτικό και δημόσιο, και στόλους και ιππικό και όπλα και ανθρώπινες εφεδρείες περισσότερες απ' όσες μπορεί κανείς να βρει σε μια ελληνική πολιτεία κι έχουν, εκτός απ' αυτά, συμμάχους που πληρώνουν φόρο, πώς μπορούμε απερίσκεπτα, ν' αναλάβουμε

¹¹ Θουκυδίδου Ιστορία, Α 141-143.

έναν πόλεμο;»¹²

Το στρατηγικό αδιέξοδο των Σπαρτιατών, υπογραμμίζει την αθηναϊκή υπεροχή. Συνολικά, σύμφωνα με όσα προαναφέρθηκαν, η σχετική ισορροπία ισχύος υποδεικνύει μια κατάσταση ευνοϊκή για την Αθήνα, χάρη στην υψηλή στρατηγική της.

Κατά τον σχεδιασμό της υψηλής στρατηγικής, σημαντικό στάδιο είναι ο καθορισμός των πολιτικών σκοπών του κράτους. Στην περίπτωση της Αθήνας, μετά τους Μηδικούς πολέμους, ο κύριος σκοπός ήταν να διατηρηθεί το status quo, να διασφαλιστεί η συνέχιση της αθηναϊκής αυτοκρατορίας, που παρείχε ισχύ και ευημερία στην πόλη, με απώτερο στόχο την εγκαθίδρυση της αθηναϊκής ηγεμονίας σε όλο τον ελληνικό κόσμο (Kagan, 1994). Συνεπώς, ο προσανατολισμός της υψηλής στρατηγικής της Αθήνας ήταν αμυντικός. Δεν επεδίωκε να νικήσει στρατιωτικά τον αντίπαλο, αλλά να τον κάνει να αναγνωρίσει τη ματαιότητα της προσπάθειας αλλαγής της υφιστάμενης κατάστασης και να τον αποθαρρύνει να την αλλάξει. Για τον σκοπό αυτό, χάραξε μια στρατηγική εξουθένωσης του αντιπάλου. Ο σχεδιασμός της υψηλής στρατηγικής της Αθήνας, ανταποκρίνεται στον τύπο του «συντηρητικού» κράτους, που όρισε ο Liddell-Hart:

«Το συντηρητικό κράτος μπορεί να πετύχει το σκοπό του κάνοντας απλά τον επιτιθέμενο να εγκαταλείψει τις κατακτητικές του προσπάθειες, με το να τον πείσει ότι το αντικείμενο δεν αξίζει τις θυσίες και τις προσπάθειες που πρέπει να καταβάλει» (Liddell-Hart, 1995).

Κατά τον σχεδιασμό της υψηλής στρατηγικής της Αθήνας, ο Περικλής χρησιμοποίησε ποικίλα μέσα, πέρα των παραδοσιακών στρατιωτικών μέσων. Ειδικότερα, συνδύασε οικονομικά, διπλωματικά, ψυχολογικά και τεχνολογικά μέσα, σύμφωνα τις ακόλουθες αρχές:

- Η πρώτη αρχή της υψηλής στρατηγικής του Περικλή, είναι να εξισορροπήσει την ισχύ του αντίπαλου. Για την εξισορρόπηση της ισχύος του αντιπάλου, χρησιμοποιείται η ισχύς τρίτων (εξωτερική εξισορρόπηση) και κινητοποιούνται οι εσωτερικές δυνατότητες (εσωτερική εξισορρόπηση) (Waltz, 2011α). Πιο συγκεκριμένα, σχετικά με την εξωτερική εξισορρόπηση, η Αθήνα

¹² Θουκυδίδου Ιστορία, Α 80-81.

αντλούσε πόρους από τους «ελεύθερους συμμάχους», ενώ η εσωτερική εξισορρόπηση συνίστατο στην υποστήριξη από την αυτοκρατορία (οικονομική και επάνδρωση του στόλου με έμπειρους ναυτικούς), κινητοποιώντας παράλληλα και αναπτύσσοντας τον πλούτο της πόλης και το έμπυχο υλικό.

- Η δεύτερη αρχή που διέπει την υψηλή στρατηγική του Περικλή είναι να αξιοποιηθούν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της Αθήνας και να περιοριστούν τα αντίστοιχα πλεονεκτήματα του αντιπάλου. Συγκεκριμένα, τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της Αθήνας που ενισχύθηκαν ήταν τα τείχη της πόλης, που αποτελούσαν ένα ολοκληρωμένο σύστημα οχύρωσης και η ναυτική της δύναμη.

- Η αποτροπή του αντιπάλου, αποτελεί την τρίτη αρχή της αθηναϊκής υψηλής στρατηγικής. Ο αντίπαλος αποτρέπεται i) μέσω άρνησης της επιτυχίας του εγχειρήματός του και ii) χρησιμοποιώντας αντίποινα με επιδέξιο τρόπο. Σε σχέση με τα αντίποινα, ο Θουκυδίδης αναφέρει:

*«Αν έλθουν να εισβάλλουν στο έδαφός μας, θα πάμε εμείς, με καράβια μας, στα δικά τους εδάφη. Και η λεηλασία ενός μέρους της Πελοποννήσου θα έχει πολύ σοβαρότερες συνέπειες από τη λεηλασία ολόκληρης της Αττικής».*¹³

Με τα παραπάνω λόγια, ο Θουκυδίδης προσδίδει αξιοπιστία στην αθηναϊκή αποτροπή, αφού εμπερικλείεται σε αυτή ο κίνδυνος σοβαρού κόστους για τη Σπάρτη.

- Άλλη μια αρχή της υψηλής στρατηγικής της Αθήνας αφορά το εσωτερικό περιβάλλον του αντιπάλου. Συγκεκριμένα, το εσωτερικό περιβάλλον της Σπάρτης επιδιώκεται να διαμορφωθεί με τρόπο τέτοιο που να είναι προς όφελος της Αθήνας. Για την επίτευξη του στόχου αυτού, επηρεάζεται ψυχολογικά ο αντίπαλος, πείθοντάς τον για τη ματαιότητα ενός πολέμου εναντίον τους. Ο Περικλής, επηρεάζοντας τον εσωτερικό καταμερισμό ισχύος στη Σπάρτη χρησιμοποιώντας με ελεγχόμενο τρόπο τις επιθετικές δυνάμεις της Αθήνας, δημιούργησε συνθήκες ασφαλείας, που καθιστούν περιττή τη χρήση ένοπλης βίας για να προασπιστούν τα συμφέροντα της πόλης (Πλατιάς, 2020).

Με βάση τις αρχές που περιγράφηκαν πιο πάνω, συνδυάστηκαν τα διάφορα μέσα (στρατιωτικά, διπλωματικά, οικονομικά, ψυχολογικά,

¹³ Θουκυδίδου Ιστορία, Α 143.

τεχνολογικά), που χρησιμοποιήθηκαν στην υψηλή στρατηγική της Αθήνας, για την επίτευξη των πολιτικών σκοπών της. Η επόμενη διάσταση της υψηλής στρατηγικής που μένει να διερευνηθεί είναι η νομιμοποίησή της, στο εσωτερικό και στο εξωτερικό.

Όπως προαναφέρθηκε, η εσωτερική και η εξωτερική νομιμοποίηση της υψηλής στρατηγικής αποτελούν σημαντικό παράγοντα την επιτυχίας της. Είναι γνωστό πως η υψηλή στρατηγική του Περικλή δεν ήταν δημοφιλής. Ωστόσο, χάρη στα χαρίσματά του ως πολιτικού ηγέτη, κατόρθωσε να πείσει τον αθηναϊκό λαό και να συμπλεύσει μαζί του. Παράλληλα με την κινητοποίηση των Αθηναίων, η εσωτερική νομιμοποίηση της στρατηγικής του Περικλή περιλάμβανε και την υπονόμευση της εσωτερικής βάσης ισχύος του αντιπάλου (Kagan, 1994).

Η εσωτερική νομιμοποίηση είναι καθοριστική για την επιτυχία της υψηλής στρατηγικής, διότι χωρίς αυτή οι υπόλοιποι στρατηγικοί σχεδιασμοί θα καταρρεύσουν. Την αποτελεσματικότητα της υψηλής στρατηγικής ενός κράτους, ενισχύει η εξωτερική νομιμοποίησή της, γλιτώνοντας από ορισμένους ενδεχόμενους αντιπάλους και άρα, εξοικονομώντας πόρους. Στην Αθήνα του Περικλή, ο τομέας αυτός αποτελούσε μια αδυναμία της υψηλής στρατηγικής, απουσίαζε δηλαδή η διεθνής νομιμοποίησή της (Πλατιάς, 2020). Η μετατροπή της αθηναϊκής συμμαχίας σε αθηναϊκή αυτοκρατορία, εξαφάνισε κάθε εξωτερική νομιμοποίηση που προϋπήρχε όταν οι Αθηναίοι παρουσιάστηκαν ως απελευθερωτές των Ελλήνων. Ο αθηναϊκός λαός είχε επίγνωση του γεγονότος αυτού και μάλιστα, ο ίδιος ο Περικλής είχε αποκαλέσει τυραννία την αθηναϊκή αυτοκρατορία. Επρόκειτο όμως για μια τυραννία που θα ήταν πολύ επικίνδυνο για τους Αθηναίους να την εγκαταλείψουν.¹⁴

Τα στοιχεία που περιγράφηκαν πιο πάνω, αποτελούν τις βασικές αρχές, στις οποίες βασίστηκε ο σχεδιασμός της υψηλής στρατηγικής της Αθήνας. Παρουσιάστηκαν συνοπτικά τα ισχυρά σημεία και οι αδυναμίες της, ο τρόπος αξιοποίησης των πλεονεκτημάτων της πόλης και μείωσης των επιπτώσεων των αδυναμιών της.

Για την συνολική αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της υψηλής

¹⁴ *Θουκυδίδου Ιστορία*, Β 63.

στρατηγικής της Αθήνας, εξετάζονται τα πολιτικά της αποτελέσματα σε σχέση με την επιβίωση και την ευημερία του κράτους. Για μια ακριβέστερη αξιολόγησή της, χρησιμοποιούνται τέσσερα κριτήρια:

1. Εξωτερική καταλληλότητα. Εκτιμάται ο βαθμός που συνάδει η υψηλή στρατηγική με το διεθνές περιβάλλον.

2. Σχέση μέσων και σκοπών. Εξετάζεται κατά πόσο τα μέσα που χρησιμοποιούνται βρίσκονται σε αντιστοιχία με τους πολιτικούς σκοπούς, ώστε να αποφευχθεί η πιθανότητα υπερεξάπλωσης.

3. Αποτελεσματικότητα. Εκτιμάται η σχέση ανάμεσα στα κόστη και στα οφέλη της υψηλής στρατηγικής.

4. Εσωτερική συνοχή. Εξετάζεται εάν κάποια διάσταση (ή μέσο) της στρατηγικής λειτουργεί σε βάρος των υπολοίπων (Πλατιάς, 2020).

Σύμφωνα με τα κριτήρια αυτά, η υψηλή στρατηγική της Αθήνας υπήρξε σίγουρα αποτελεσματική. Κατ' αρχήν, ήταν συμβατή με το διεθνές περιβάλλον. Το status quo, τόσο σε πολιτικό όσο και σε εδαφικό επίπεδο, ήταν ικανοποιητικό και συγχρόνως, η ισχύς της πόλης αυξανόταν συνεχώς. Για τους λόγους αυτούς, εφόσον στόχος ήταν η διατήρηση του status quo, δεν χρειαζόταν μια επιθετική στρατηγική. Αντιθέτως, η ανταγωνιστική στρατηγική που ακολουθήθηκε, αξιοποιώντας τα πλεονεκτήματα της Αθήνας πάνω στις αδυναμίες των αντιπάλων, απέδωσε καρπούς.

Εξίσου επιτυχής κρίνεται η αθηναϊκή υψηλή στρατηγική, με βάση το δεύτερο κριτήριο, τη σχέση μέσων και σκοπών. Χρησιμοποιήθηκαν όλα τα διαθέσιμα μέσα: στρατιωτική και οικονομική στρατηγική, διπλωματία, ψυχολογική πίεση, εσωτερική νομιμοποίηση. Χάρη στην ισορροπημένη σύνδεση μέσων και σκοπών, αποφεύχθηκε η υπερεξάπλωση (Kagan, 1994).

Αναφορικά με το κριτήριο της αποτελεσματικότητας, η στρατηγική του Περικλή αποδεικνύεται επιτυχής. Η Αθήνα κατάφερε, αποφεύγοντας περιττές απώλειες, να αποκρούσει τις προκλήσεις των αντιπάλων και να διατηρήσει την αυτοκρατορία της. Τέλος, σε επίπεδο εσωτερικής συνοχής, η ανταπόκριση της αθηναϊκής υψηλής στρατηγικής υπήρξε εξίσου επιτυχής. Κάθε στοιχείο της στρατηγικής λειτουργούσε αρμονικά και αλληλοϋποστηρικτικά με τα υπόλοιπα, δίχως να εμποδίζει την επίδρασή τους.

Δεδομένου ότι, σύμφωνα με τα συγκεκριμένα κριτήρια που τέθηκαν, η στρατηγική του Περικλή αποδεικνύεται επιτυχής, διασφαλίζεται η επιτυχία της και στην πράξη. Ο αρμονικός συνδυασμός και εφαρμογή όλων των στοιχείων, συνετέλεσε στη νίκη, μέσω της εξουθένωσης του αντιπάλου. Μάλιστα, υποστηρίζεται πως η Αθήνα είχε τη δυνατότητα να επιτύχει ακόμα περισσότερα, εάν είχε εκμεταλλευθεί σωστά την ευκαιρία που παρουσιάστηκε το 425 π.χ., με την επιτυχία των Αθηναίων στη Σφακτηρία (Πλατιά, 2020). Ωστόσο, ακόμα και η Νικίειος ειρήνη (421 π.Χ.) ήταν προς όφελος των Αθηναίων. Ο Περικλής, με την υψηλή στρατηγική που σχεδίασε και εφάρμοσε, κατάφερε να διατηρήσει την προσοδοφόρα αθηναϊκή αυτοκρατορία, αποθαρρύνοντας παράλληλα περαιτέρω τυχοδιωκτισμούς των αντιπάλων.

Εξετάζοντας συνολικά την υψηλή στρατηγική της Αθήνας, πέραν των στοιχείων που αναλύθηκαν πιο πάνω, δε θα μπορούσε να μην αναφερθεί ο αντιδημοτικός χαρακτήρας της αθηναϊκής κυριαρχίας. Στο έργο του Θουκυδίδη, το γεγονός πως η ομοσπονδία αυτόνομων συμμάχων μετατράπηκε σε μια άτεγκτη αυτοκρατορία, δεν αποσιωπάται σε καμία περίπτωση.¹⁵ Το ζήτημα της υποταγής των ελληνικών πόλεων στην Αθήνα, εξετάζεται από τη σκοπιά της αύξησης της ισχύος της (στρατιωτική δύναμη, πλούτος, πείρα). Στην ουσία, η αθηναϊκή κυριαρχία είναι ένα όργανο, ένα μέσο, που χρησιμοποιείται για την επίτευξη των σκοπών της αυτοκρατορίας (De Romilly, 2009).

Η ιμπεριαλιστική φιλοδοξία λοιπόν, αφορά τον αθηναϊκό λαό στο σύνολό του, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται «*Ο ιμπεριαλισμός φαίνεται να αναβλύζει φυσικά, σαν ζωντανή πηγή, από τον χαρακτήρα των Αθηναίων*» (De Romilly, 2009:420). Σε κάθε πτυχή του έργου του, ο Θουκυδίδης, αφήνει να εννοηθεί πως υπάρχει κάποιο κίνητρο, ταιριαστό με τον αθηναϊκό χαρακτήρα, το οποίο μπορεί να εξηγήσει τον ιμπεριαλισμό της πόλης. Ωστόσο, οι νόμοι που ρυθμίζουν τον αθηναϊκό ιμπεριαλισμό έχουν καθολική ισχύ και είναι ποικίλοι:

1. Πολιτική ανάγκη. Η εχθρότητα των υπηκόων της Αθήνας, επηρεάζει τη δράση της και παρασύρεται σε επίδειξη ισχύος. Η Αθήνα δηλαδή, επικαλούμενη έναν νόμο της πολιτικής, δικαιολογεί τον ιμπεριαλισμό.

2. Ψυχολογικός εκτροχιασμός. Οι επικριτές της Αθήνας, αποδίδουν τη

¹⁵ Θουκυδίδου Ιστορία, Α 97, 118.

δράση της σε έναν νόμο της ψυχολογίας· παρασυρμένη από την ισχύ της, οδηγείται σε υπερβολές (συνηθισμένο πάθημα).

3. Σταθερό φαινόμενο. Μια πιο οξυδερκής προσέγγιση, αποδίδει τη συμπεριφορά της Αθήνας στην ισχύ της, που χρησιμοποιείται για να κυριαρχήσει (De Romilly, 2009).

Οι παραπάνω νόμοι αφορούν διαφορετικές πτυχές της πραγματικότητας. Οι δύο πρώτες όμως προσεγγίσεις, ομοιάζουν ως προς το γεγονός πως συζητούν (εν είδει διαλόγου) την πολιτική φρόνηση της Αθήνας, ενώ η τρίτη προσέγγιση δεν ασχολείται με αυτή. Αναλυτικότερα, ο πολιτικός νόμος εκφράζεται ως εξής: Όποιος έχει την αυτοκρατορία: α) αποτελεί αντικείμενο μίσους και β) αναγκάζεται να χρησιμοποιήσει την πολιτική του δύναμη για να τη διατηρήσει. Εφόσον η κυριαρχία της αυτοκρατορίας δεν βασίζεται στη συναίνεση, είναι εύλογο να προκύπτει μίσος. Αυτό ισχύει και στην αθηναϊκή κυριαρχία· περνώντας στην εξουσίαση, θα έπρεπε να δεχθεί πως θα είχε τη μορφή τυραννίδας και θα αποτελούσε αντικείμενο μίσους.

Αναφορικά με τον ψυχολογικό νόμο, ισχύει πως η πλεονεξία -στοιχείο της ανθρώπινης φύσης- ωθεί τους ανθρώπους να επιθυμούν διαρκώς περισσότερα, χάνοντας έτσι το μέτρο, έχοντας παράλογες φιλοδοξίες και διαπράττοντας ύβρι. Στην περίπτωση της Αθήνας, η ύβρις που χρησιμοποιείται από τον Θουκυδίδη είναι ενταγμένη σε απόλυτα ανθρώπινο πλαίσιο, για να αιτιολογήσει τα πολιτικά σφάλματα της πόλης. Αποτελεί έναν λογικό μηχανισμό, που ορίζεται ως επιπολαιότητα ή απερισκεψία εξαιτίας της ισχύος και της επιτυχίας της. Στο πλαίσιο αυτό, η νέμεσις δεν είναι η θεϊκή τιμωρία, αλλά η λογική έκβαση της ανθρώπινης επιπολαιότητας (De Romilly, 2009).

Επισημαίνεται επίσης, πως αναφορικά με τις παράλογες και υπέρμετρες φιλοδοξίες, ο ψυχολογικός εκτροχιασμός είναι πιο βέβαιο πως θα λειτουργήσει στην περίπτωση πόλεων, παρά μεμονωμένων ατόμων. Ο λόγος που συμβαίνει αυτό, αποδίδεται εύγλωττα από τον Διόδωτο: «[...] εκεί μπαίνουν στη μέση τα πιο μεγάλα κίνητρα, και το ζήτημα είναι η ελευθερία ή η υποταγή σε άλλους, και ο καθένας, μαζί με όλους, υπερτιμάει τη δύναμή του».¹⁶

Στην εξέταση της υψηλής στρατηγικής της Αθήνας του Περικλή, η

¹⁶ Διόδωτος, Γ 43.4.

προσφορά του Θουκυδίδη είναι μείζονος σημασίας, καθώς την καταγράφει με αμεροληψία και αντικειμενικότητα. Διακρίνοντας τα πραγματικά αίτια του πολέμου από τις αφορμές, τον ερμηνεύει τεκμηριωμένα, εστιάζοντας στα σημαντικά γεγονότα, αποφεύγοντας τις υπερβολές και δίχως να αγνοεί την ηθική.¹⁷ Ο ρεαλισμός του Θουκυδίδη, διέπεται από τα ακόλουθα βασικά στοιχεία:

- Εισάγει ως βασικούς δρώντες τις κρατικόμορφες οντότητες, η συμπεριφορά των οποίων διαμορφώνεται από τον ανταγωνισμό ισχύος.
- Έχει επίγνωση του διεθνούς περιβάλλοντος, παρουσιάζοντας το τότε διπολικό σύστημα (Αθήνα-Σπάρτη) που βρισκόταν σε πόλωση.
- Αναγνωρίζει την αναρχία του διεθνούς συστήματος, δεδομένης της απουσίας κάποιας υπέρτατης αρχής. Ωστόσο, αναγνωρίζει πως υπάρχουν κανόνες και ηγεμόνες.
- Εστιάζει το ενδιαφέρον του στον τρόπο λήψης αποφάσεων, δίχως να θεωρεί ορθολογική οποιαδήποτε απόφαση λαμβάνεται.
- Εισάγει την έννοια κόστος-όφελος.
- Αναφέρεται στο υπέρτατο συμφέρον, το οποίο είναι η ασφάλεια (επιβίωση του κράτους) και επιτυγχάνεται με την ηγεμονία και την αύξηση ισχύος.
- Αναφέρεται στον ανταγωνισμό ισχύος και στο δίλημμα ασφαλείας ανάμεσα στα κράτη, που προκαλούνται από τον φόβο και αποτελούν ουσιαστικά αίτια πολέμου.

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία, ο Θουκυδίδης αποδίδει στον αθηναϊκό ιμπεριαλισμό την ανάλογη θέση και την όψη ενός συμπαγούς συνόλου (δεν υπάρχουν κομματικές διαφοροποιήσεις, ούτε διαφορετικές φάσεις στην ιστορία της πολιτικής της Αθήνας), *«σαν να ήταν η Αθήνα στο σύνολό της πάντα ιμπεριαλιστική και πάντα με τον ίδιο τρόπο»* (De Romilly, 2009:88).

Ο αθηναϊκός ιμπεριαλισμός αποδίδεται από τον Θουκυδίδη ως η κύρια πολιτική της Αθήνας. Είναι το στοιχείο εκείνο που συμβάλλει στη διεξαγωγή του πολέμου και που τον εξηγεί. Η επιδίωξη της κυριαρχίας αποτελούσε για τους

¹⁷ Κατά τον Θουκυδίδη, η ηθική ανθρώπων και κρατών διαμορφώνεται ανάλογα με τις καταστάσεις.

Αθηναίους εργαλείο για την επίτευξη των πολιτικών σκοπών της, για τους αντιπάλους της αποτελούσε τον λόγο για τον οποίο ζητούσαν να λάβουν βοήθεια και συνολικά, αποτελούσε αυτό που διακυβευόταν στον αγώνα μεταξύ τους. Ο ρόλος της ιμπεριαλιστικής φιλοδοξίας είναι εμφανής σε όλο του θουκυδίδειο έργο.

Κεφάλαιο 4^ο

ΥΨΗΛΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ: ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ

4.1. Βιογραφία

Ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός, η αθηναϊκή δημοκρατία και η ηγεμονία της Αθήνας, αναμφίβολα δεν θα μπορούσαν να φτάσουν σε αυτή την ακμή, σε αυτό το απόγειο ισχύς και υπεροχής, δίχως τη συμβολή ενός μεγαλοφυούς Αθηναίου, του Θεμιστοκλή. Το σύνολο των χαρακτηριστικών που συγκεντρώνονται στο πρόσωπό του, του διασφαλίζει δίκαια μια θέση στο πάνθεο των πιο αξιομνημόνευτων προσωπικοτήτων του πολιτισμού, σε παγκόσμιο επίπεδο. Η μεγαλοφυΐα του αποδεικνύεται περίτρανα από τη δράση του και τα επιτεύγματά του στην κλασική αρχαιότητα.

Ο Θεμιστοκλής (527 π.Χ. - 459 π.Χ.) ήταν Αθηναίος πολιτικός και στρατηγός. Ως αρχηγός της δημοκρατικής παράταξης στην κλασική Αθήνα, ανέλαβε πολιτική και στρατιωτική δράση (Μάχη Μαραθώνα 490 π.Χ., Ναυμαχία Αρτεμισίου 480 π.Χ.). Ηγήθηκε των κινήσεων των Αθηναίων κατά την περσική εισβολή και ανέλαβε τα μεγάλα οχυρωματικά έργα της Αθήνας και του Πειραιά. Ωστόσο, έμεινε γνωστός ως ο ιδρυτής της αθηναϊκής ναυτικής δύναμης, ενώ καθοριστική υπήρξε η συμβολή του στη Ναυμαχία της Σαλαμίνας, το 480 π.Χ., σηματοδοτώντας την αρχή του τέλους της περσικής παρουσίας στη Μεσόγειο. Αναμφίβολα, η δράση του συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στην ακμή της αθηναϊκής δημοκρατίας και του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού εν γένει (Κυριαζής, 2002). Ο Θουκυδίδης αναφέρει χαρακτηριστικά για τον Θεμιστοκλή:

«Ο Θεμιστοκλής, αλήθεια, ήταν προικισμένος απ' τη φύση με εξαιρετικά χαρίσματα και γι' αυτό άξιζε, περισσότερο από κάθε άλλον, το μεγαλύτερο θαυμασμό. Χάρη στην έμφυτη οξυδέρκειά του, και χωρίς να ενισχύεται καθόλου ούτε από προηγούμενη μελέτη ούτε από κατοπινή πείρα, ήταν σε θέση και για τα καθημερινά ζητήματα να βρει, σ' ελάχιστο χρόνο, την καλύτερη λύση και για κείνα που επρόκειτο να συμβούν στο μακρινό μέλλον να κάμει την καλύτερη πρόβλεψη. Είχε την ικανότητα να δίνει σαφείς εξηγήσεις για τις υποθέσεις που

κιάλας διαχειριζόταν, αλλά και για κείνες με τις οποίες δεν είχε ακόμη καταπιαστεί ήταν σε θέση να κρίνει σωστά. Το καλό ή το κακό, που κρυβόταν ακόμη στο άγνωστο μέλλον, μπορούσε να το προβλέψει πολύ καθαρά. Συγκεφαλαιωτικά λέω πως, χάρη στα φυσικά του χαρίσματα και στον ελάχιστο χρόνο που χρειαζόταν για να μελετήσει ένα ζήτημα, αναδείχτηκε άριστος στο να αυτοσχεδιάζει σε κάθε περίπτωση τα όσα έπρεπε να γίνουν. Πέθανε από αρρώστια. Μερικοί, βέβαια, λένε πως αυτοκτόνησε με δηλητήριο, επειδή κατάλαβε πως δε θα μπορούσε να πραγματοποιήσει τα όσα είχε υποσχεθεί στο βασιλιά».¹⁸

4.2. Υψηλή στρατηγική του Θεμιστοκλή

Η απειλή με την οποία ήταν αντιμέτωπος ο Θεμιστοκλής, ήταν η Περσική υπερδύναμη. Ακολουθώντας επεκτατική πολιτική, η Περσική αυτοκρατορία είχε ως σκοπό τη διεύρυνση της ισχύος της. Την εποχή εκείνη (480 π.Χ.), ενώ το 40% του παγκόσμιου πληθυσμού ήταν υποταγμένο σε αυτή, είχε φτάσει η στιγμή να επεκταθεί δυτικά.

Οι κύριοι παράγοντες που συνετέλεσαν στην θριαμβευτική πορεία της Περσικής αυτοκρατορίας, ήταν η αποτελεσματική δημόσια διοίκηση, καθώς και το ευρύ δίκτυο πληροφοριών που διέθετε. Επίσης, χάρη στο φορολογικό της σύστημα, αντλούσαν αστείρευτοι πόροι, ενώ ο μηχανισμός της επιστράτευσης συνέβαλε στη κινητοποίηση των απαιτούμενων στρατιωτικών δυνάμεων για την καθυπόταξη των λαών. Ωστόσο, το βασικό πλεονέκτημα των Περσών ήταν οι χερσαίες δυνάμεις τους και το βασικό μέσο που χρησιμοποιούσαν για να διευρύνουν την ισχύ τους, ήταν ο πόλεμος ή η απειλή του (καταναγκαστική διπλωματία).

Η στρατηγική που προτιμούσαν να εφαρμόζουν ήταν η νίκη δίχως μάχη· προκαλώντας δέος στους αντιπάλους, δεν τους άφηναν περιθώρια αντίδρασης και ηττούνταν χωρίς να διεξαχθεί πόλεμος. Εάν όμως η απειλή πολέμου δεν ήταν αποτελεσματική, προχωρούσαν σε αποφασιστική μάχη· χάρη στην αριθμητική τους υπεροχή, εκμηδένιζαν τις δυνάμεις του εχθρού. Σε περίπτωση αντίστασης κάποιο λαού, ακολουθούσε η παραδειγματική τιμωρία

¹⁸ Θουκυδίδου Ιστορία, Α 138.

του. Οι Πέρσες χρησιμοποιούσαν στρατηγικά τη βαρβαρότητα, καθώς η φήμη αυτή αποτελούσε προϋπόθεση για να επιτύχει η στρατηγική καταναγκασμού (Garland, 2018).

Συνεπώς, μπροστά σε μια τέτοια επίδειξη ισχύος, θεωρούταν αδιανόητο να τολμήσει κάποιος λαός να αντισταθεί. Οι πιο πολλές πόλεις και νησιά της Ελλάδας είχαν υποταχθεί στους Πέρσες, υποκύπτοντας στην εκβιαστική στρατηγική τους. Όμως, η Αθήνα επέλεξε όταν ήρθε η ώρα να αγωνιστεί για την ελευθερία της. Στην απόφαση αυτή, συνετέλεσε ο Θεμιστοκλής, ο πολιτικός ηγέτης της πόλης. Προετοιμάζοντας την Αθήνα για πόλεμο, την είχε μετατρέψει σε υπολογίσιμη ναυτική δύναμη. Επιπρόσθετα, σχεδίασε μια στρατηγική επικράτησης έναντι των Περσών.

Τα στοιχεία της υψηλής στρατηγικής του Θεμιστοκλή, κατέστησαν δυνατό τον αγώνα απέναντι στη τότε μεγαλύτερη υπερδύναμη, για την ελευθερία της Αθήνας. Η καλή γνώση που διέθετε για τον αντίπαλο, τον βοήθησε να προβλέψει της κινήσεις του. Άλλωστε, η διορατικότητα ήταν ένα από τα χαρίσματα του μεγαλοφυούς αυτού άνδρα. Είχε προβλέψει λοιπόν από νωρίς, πως οι Πέρσες κάποια στιγμή θα επιχειρούσαν να επεκταθούν στη δύση. Επιπλέον, η Αθήνα, με τη βοήθεια που είχε προσφέρει στους Ίωνες το 499 π.Χ., είχε δώσει μια καλή αφορμή. Έτσι, μετά την κατάληψη της Μιλήτου (494 π.Χ.), ο Θεμιστοκλής δεν είχε αμφιβολία πως επόμενος στόχος θα ήταν η Αθήνα. Διαβλέποντας τον περσικό κίνδυνο, επιδόθηκε στην προετοιμασία της πόλης του (Garland, 2018).

Όταν το 493 π.Χ., εκλέχθηκε επώνυμος άρχων της Αθήνας, έβαλε σε εφαρμογή το μακροχρόνιο σχέδιό του. Το όραμα του Θεμιστοκλή αφορούσε τόσο το εσωτερικό της πόλης όσο και το εξωτερικό. Σε εσωτερικό επίπεδο, στόχος του ήταν να προωθήσει τα συμφέροντα των πιο φτωχών Αθηναίων, που αποτελούσαν και το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού. Ως λαϊκός ηγέτης λοιπόν, ωθεί τον λαό να συνειδητοποιήσει τη δύναμή του και να αναλάβει ενεργό δράση. Τελικά, καταφέρνει να πείσει τους Αθηναίους να δεχθούν τις βαριές θυσίες που τους ζητά να κάνουν, ως τίμημα για τη μελλοντική εξουσία που τους υπόσχεται.

Σε εξωτερικό επίπεδο, στόχος του Θεμιστοκλή ήταν να αντιμετωπίσει την περσική απειλή. Σε αντίθεση με την πλειοψηφία, δεν επαναπαύθηκε στην επιτυχή έκβαση της μάχης του Μαραθώνα, στην οποία έλαβε μέρος ως στρατηγός. Αντίθετα, αντιλήφθηκε πως η νίκη αυτή ήταν προσωρινή και πως η μάχη αυτή θα αποτελούσε την αφετηρία των συγκρούσεων με την περσική δύναμη. Έπρεπε λοιπόν, να ξεκινήσει άμεσα την προετοιμασία της πόλης.

Στο πλαίσιο αυτό, αρχίζει τα οχυρωματικά έργα του Πειραιά. Όμως, το κύριο μέλημά του ήταν η ενίσχυση της ναυτικής δύναμης της Αθήνας. Προς την κατεύθυνση αυτή, αξιοποίησε κάθε διαθέσιμο μέσο για να στρέψει την πόλη προς της θάλασσα. Ο Θουκυδίδης αναφέρει χαρακτηριστικά:

*«Ο Θεμιστοκλής επίσης τους έπεισε να συμπληρώσουν και τα τείχη του Πειραιά [...] γιατί έκρινε πως η τοποθεσία ήταν εξαιρετική, με τα τρία φυσικά λιμάνια της, κι οι Αθηναίοι, που είχαν πια γίνει ναυτικοί, θα βρίσκονταν σε θέση πλεονεκτική, ώστε ν' αποκτήσουν μεγαλύτερη δύναμη. Γιατί, αλήθεια, εκείνος πρώτος τόλμησε να υποστηρίξει πως οι Αθηναίοι έπρεπε να ασχοληθούν συστηματικά με τη θάλασσα κι έβαλε έτσι αμέσως, μαζί και με άλλους, τα θεμέλια της αθηναϊκής ηγεμονίας».*¹⁹

Η επιμονή του Θεμιστοκλή να στραφεί η Αθήνα στη θάλασσα, βασίζεται στη διορατικότητά του να αντιληφθεί εκ των προτέρων την εξέλιξη των πραγμάτων. Αντιλήφθηκε δηλαδή, το πεδίο της μελλοντικής ισχύος.

Ο λόγος που ο Θεμιστοκλής θεώρησε αποφασιστικής σημασίας την ανάπτυξη της αθηναϊκής ναυτικής δύναμης, ήταν η ανυπέρβλητη ισχύ των Περσών στη στεριά, λόγω της στρατιωτικής και γεωγραφικής υπεροχής της. Έπρεπε λοιπόν, για την εξισορρόπηση της περσικής ισχύος, η Αθήνα να αγωνιστεί εκεί που ο αντίπαλος μειονεκτούσε, στη θάλασσα. Έτσι, ο Θεμιστοκλής έγινε ο θεμελιωτής της αθηναϊκής ναυτικής ισχύος, υποδεικνύοντας την γεωπολιτική σημασία της θάλασσας και αναδεικνύοντάς την σε εργαλείο ανάσχεσης μιας επεκτατικής ηπειρωτικής ισχύος (Πλατιάς, 2020).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, ο Θεμιστοκλής αναζητώντας στη θάλασσα το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της Αθήνας, βάσισε την υψηλή στρατηγική του

¹⁹ Θουκυδίδου Ιστορία, Α 93.

στη δημιουργία των συνθηκών εκείνων, που θα επέτρεπαν την κυριαρχία των Αθηναίων και τον αποκλεισμό των Περσών (θαλασσοκρατία). Θεωρούσε μάλιστα, πως για όσο η Αθήνα διατηρούσε τον πιο μεγάλο και ισχυρό στόλο, θα ήταν η πιο ισχυρή ελληνική πόλη.²⁰

Η υψηλή στρατηγική του Θεμιστοκλή, με τους μακροπρόθεσμους στόχους, σε συνδυασμό με τους ευφυείς χειρισμούς και αυτοσχεδιασμούς του, απέδωσαν αποτελέσματα (νίκη Ναυμαχίας Σαλαμίνας). Στα πλαίσια της μεθοδικής προετοιμασίας της πόλης για τον επικείμενο πόλεμο, χρησιμοποίησε άλλο ένα στοιχείο, το παράδειγμα της καταστροφής της Μιλήτου από τους Πέρσες, με στόχο να κινητοποιήσει τους πολίτες να προετοιμαστούν, ώστε να μην έχουν και οι ίδιοι ανάλογη κατάληξη.

Λόγω της εξαιρετικά μεγάλης ασυμμετρίας της ισχύος μεταξύ περσικής και αθηναϊκής πλευράς, υπέρ της πρώτης, ο Θεμιστοκλής έπρεπε να τη διαχειριστεί κατάλληλα. Για την εξισορρόπηση της ισχύος, ήταν αναγκαία από τη μια πλευρά η αύξηση των αθηναϊκών δυνάμεων και των συμμαχιών της και από την άλλη, η αποδυνάμωση των αντίπαλων δυνάμεων (Κυριαζής, 2002).

Εξετάζοντας βαθύτερα την υψηλή στρατηγική του Θεμιστοκλή, εντοπίζονται τα ακόλουθα βασικά σημεία της.

- Εξωτερική εξισορρόπηση: Κινητοποιώντας όσες πόλεις κατάφερε να πείσει να αγωνιστούν και να αντισταθούν στην περσική εισβολή, δημιούργησε έναν συνασπισμό έναντι των Περσών. Μπροστά στον μεγάλο επικείμενο κίνδυνο, μπόρεσε με διπλωματικές προσεγγίσεις να συμφιλιώσει πολλές ελληνικές πόλεις, αφήνοντας κατά μέρος τις μεταξύ τους έριδες, αυξάνοντας την αθηναϊκή δύναμη.

- Εσωτερική εξισορρόπηση: Στα πλαίσια επάνδρωσης του στόλου των Αθηνών, κινητοποιήθηκαν όλοι οι πολίτες της πόλης και έτσι, αυξήθηκε σημαντικά (πολλαπλασιάστηκε) η ισχύς της.

- Αποδυνάμωση αντιπάλου: Καθώς το μεγάλο πλεονέκτημα της Περσικής αυτοκρατορίας ήταν οι χερσαίες δυνάμεις της, επιλέγοντας ο Θεμιστοκλής να διεξαχθεί ο πόλεμος στη θάλασσα, στέρησε από τον αντίπαλο το ανταγωνιστικό του πλεονέκτημα, αποδυναμώνοντάς τον.

²⁰ *Θουκυδίδου Ιστορία*, Α 143.

- Διάσπαση αντίπαλων δυνάμεων: Με τη χρήση τεχνασμάτων, ο Θεμιστοκλής κατάφερε να διασπάσει το μέτωπο του αντιπάλου, αναγκάζοντάς τον να στείλει μέρος του στόλου του δυτικά και έτσι να μείνει εκτός μάχης. Επιπλέον, μετέτρεψε το πλεονέκτημα του εχθρού (αριθμητική υπεροχή Περσών) σε μειονέκτημα, στέλνοντας τον περσικό στόλο στα Στενά της Σαλαμίνας και εκμηδενίζοντάς τον, αφού είχε μπλοκάρει την έξοδο. Παράλληλα, παραπλάνησε και προκάλεσε εντάσεις ανάμεσα στα έθνη του περσικού στόλου φέρνοντάς τους σε σύγκρουση μεταξύ τους, αποδυναμώνοντας έτσι και με αυτόν τον τρόπο τον αντίπαλο.

Η έξυπνη χρήση των παραπάνω στοιχείων στην υψηλή στρατηγική του Θεμιστοκλή, του επέτρεψε να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις ώστε να μπορέσει η Αθήνα να υπερισχύσει έναντι της περσικής υπερδύναμης. Η επιλογή της καταλληλότερης στρατηγικής ανά περίπτωση είναι καθοριστικής σημασίας για την έκβαση των συγκρούσεων, καθώς μπορεί να πολλαπλασιάσει την ισχύ του κράτους και να το οδηγήσει στη νίκη και άρα, στην επιβίωση (Πλατιάς, 2020).

Η υψηλή στρατηγική του Θεμιστοκλή, όπου οι «λίγοι» κατάφεραν να νικήσουν τους «πολλούς», αποτελεί παράδειγμα ύψιστης στρατηγικής δεξιοτεχνίας και ο ίδιος αναδεικνύεται σε κορυφαίο στρατηγικό ηγέτη της Αρχαιότητας (Hanson, 2014). Ένα στοιχείο επιπλέον που ξεχωρίζει τον Θεμιστοκλή, είναι η ενεργός συμμετοχή του στη στρατηγική που σχεδίαζε: έλαβε μέρος στη Μάχη του Μαραθώνα, στη ναυμαχία της Σαλαμίνας και στο Αρτεμίσιο. Επιπρόσθετα, κινητοποιούσε τους πολίτες, φρόντιζε να εκπαιδευτούν κατάλληλα για να επανδρώσουν τον στόλο της Αθήνας, φρόντιζε για τη χρηματοδότηση και τον εφοδιασμό τους. Έλαβε ακόμη μέρος στον σχεδιασμό των οχυρωματικών έργων του Πειραιά, διαπραγματευόταν τη σύναψη συμμαχιών, έδινε πολιτικές μάχες για την υιοθέτηση από τους Αθηναίους των καινοτόμων λύσεων που πρότεινε, διαχειριζόταν τα δίκτυα πληροφοριών (Πλατιάς, 2020). Τέλος, προσέδωσε στον αγώνα κατά των Περσών εθνικό χαρακτήρα, παρόλο που η απειλή αφορούσε μόνο την πόλη της Αθήνας.

Η συνολική δράση του Θεμιστοκλή, ο σχεδιασμός της υψηλής στρατηγικής και ο τρόπος εκτέλεσής της, είχε ως αποτέλεσμα τη μετατροπή

μια αγροτικής πόλης μεσαίου βεληνεκούς, σε μια ναυτική αυτοκρατορία, που κατάφερε να εκδιώξει τους εχθρούς και να κυριαρχήσει.²¹ Ο Περικλής, ως πολιτικός διάδοχος του Θεμιστοκλή, βασίστηκε στην στρατηγική κληρονομία του προκατόχου του, οδηγώντας έτσι την αθηναϊκή αυτοκρατορία στο απόγειο της ισχύος της και δημιουργώντας τον αποκαλούμενο σήμερα «κλασικό ελληνικό πολιτισμό». Για αυτό και κέρδισε τον θαυμασμό του Θουκυδίδη, που τον χαρακτηρίζει «άριστο μεταξύ των Ελλήνων» και «πολιτική ιδιοφυΐα».²²

4.3 Συμπεράσματα

Εξετάζοντας τη συμπεριφορά του Θεμιστοκλή και την ηγετική του στάση, ως στρατηγός και ως πολιτικός αρχηγός των Αθηναίων την εποχή των Μηδικών πολέμων, τα συμπεράσματα που προκύπτουν μπορούν να λειτουργήσουν καθοδηγητικά για τους σημερινούς ηγέτες. Η τόλμη του, η διορατικότητα και η ευφυΐα του, καθώς και οι στρατηγικές του δεξιότητες, του επέτρεψαν να λάβει κρίσιμες αποφάσεις σε κομβικές στιγμές και να της υλοποιήσει αποτελεσματικά και με δημοκρατικό τρόπο. Αποφεύγοντας να χρησιμοποιεί βία και απειλές, επεδίωκε να κατευθύνει τους άλλους με την πειθώ με επιχειρήματα και συμβουλές.

Η πολύ καλή του γνώση για τις δυνατότητες και αδυναμίες όχι μόνο του δικού του λαού, αλλά και των αντιπάλων (Περσών), του επέτρεψε την έγκαιρη πρόβλεψη συμπεριφορών και καταστάσεων, που όπως αποδείχθηκε αργότερα, ήταν ορθή. Αντιλαμβανόμενος τη σημασία της ναυτιλίας, του εμπορίου και την μεγάλη αξία του πολεμικού ναυτικού, κατάφερε να πείσει τους Αθηναίους για τη δημιουργία ναυτιλίας και ενός ισχυρού στόλου, για την αμυντική θωράκιση της πόλης, εγκαταλείποντας την αγροτική πολιτική, που ακολουθούνταν έως τότε. Στρέφοντας την Αθήνα αποκλειστικά στη θάλασσα, που ήταν παραδοσιακά γεωργική, καινοτόμησε αναλαμβάνοντας ένα μεγάλο ρίσκο, λόγω των μεγάλων κινδύνων που συνεπαγόταν το εγχείρημα αυτό (Κυριαζής, 2002).

²¹ *Θουκυδίδου Ιστορία*, Α 89-93.

²² *Θουκυδίδου Ιστορία*, Α 138.

Επίσης, ένα χαρακτηριστικό δείγμα της ευφυΐας του Θεμιστοκλή είναι η ερμηνεία που απέδωσε τον χρησμό του μαντείου των Δελφών, για τα «ξύλινα τείχη». Ο χρησμός δεν αναφερόταν στα τείχη του Πειραιά, όπως πίστευαν οι συμπολίτες του, αλλά στο ναυτικό. Ακόμη, οι οργανωτικές του ικανότητες αποδεικνύονται από τον τρόπο που διαμόρφωσε το ενιαίο εσωτερικό μέτωπο των Αθηναίων και από τον τρόπο που προετοίμασε τους Έλληνες για να αντιμετωπίσουν την περσική υπερδύναμη. Μεγάλη απόδειξη των επιχειρησιακών δεξιοτήτων του Θεμιστοκλή, ήταν φυσικά η ναυμαχία του Αρτεμισίου και της Σαλαμίνας. Παρόλο που πολλές καταστάσεις στο εσωτερικό και στο εξωτερικό ήταν αρνητικές, δεν δίστασε. Η επιμονή του να παραμείνουν στα στενά της Σαλαμίνας και να αντιμετωπίσουν εκεί τον πολυπληθή στόλο των Περσών ενώ το πεζικό βρισκόταν στον Ισθμό, παρόλο που ερχόταν σε αντίθεση με την στρατιωτική τακτική που συνηθιζόταν τότε, αποδείχθηκε ορθή πετυχαίνοντας μια λαμπρή νίκη (Garland, 2018).

Η νίκη των Ελλήνων στους Μηδικούς πολέμους, απέδειξε πως «οι λίγοι», με την αποφασιστικότητα, την τόλμη και την πολεμική αρετή κατάφεραν να υπερισχύσουν της υπεροψίας των πολλών. Η συνετή και κριτική σκέψη, το «ευ βουλευέσθαι» του Θεμιστοκλή, το ευρύ και διορατικό πνεύμα του, καθόρισε τη δράση του λαού του, οι οποίοι πείστηκαν να δώσουν μάχη για την ελευθερία τους.

Η επιτυχία της υψηλής στρατηγικής του Θεμιστοκλή, ήταν απόρροια και συνδυασμός πολλών παραγόντων που παράλληλα με τις επιδέξιες διαπραγματεύσεις και τους πολιτικούς χειρισμούς του, διασφάλισαν την επιβίωση της αθηναϊκής αυτοκρατορίας και την έφτασαν στο απόγειο της δύναμής της.

Η εξέταση του στρατηγικού σχεδιασμού του Θεμιστοκλή, οδηγεί σε ενδιαφέροντα συμπεράσματα σχετικά με τη σύγχρονη υψηλή στρατηγική. Κατ' αρχήν, αποδεικνύει πως σε περίπτωση απειλής ενός αδύναμου κράτους από κάποιο ισχυρό, η υποχώρηση δεν είναι η μόνη λύση. Εφόσον, έχει προηγηθεί κατάλληλη προετοιμασία, είναι δυνατό το λιγότερο ισχυρό κράτος να αντικρούσει ακόμα και ολόκληρη αυτοκρατορία, όπως έχει δείξει η αρχαία ελληνική ιστορία. Επιτυγχάνοντας εξισορρόπηση ισχύος, μέσω μιας ευφυούς στρατηγικής, μπορεί από τη μια πλευρά να πολλαπλασιαστεί η ισχύς του πιο

αδύναμου κράτους και από την άλλη, να μειωθεί ή να διασπαστεί η ισχύς του αντιπάλου. Η αξιοποίηση των δυνατών σημείων του κράτους και η παράλληλη μείωση των πλεονεκτημάτων του αντιπάλου, αποδεικνύεται στην πράξη από τον Θεμιστοκλή πόσο καθοριστικής σημασίας στοιχείο είναι για την αποτελεσματικότητα της υψηλής στρατηγικής (Πλατιάς, 2020).

Επίσης, υπογραμμίζεται η σημασία στην επένδυση της άμυνας για την διασφάλιση της ελευθερίας του κράτους. Ο Θεμιστοκλής προέτρεπε από νωρίς τους Αθηναίους να δημιουργήσουν στόλο για την ενίσχυση της άμυνάς τους, γεγονός που εκ του αποτελέσματος (Ναυμαχία Σαλαμίνας) αποδείχθηκε σωστό. Αποδεικνύεται τέλος, πως ένα κράτος δεν είναι απαραίτητο να είναι δεσποτικό για να είναι αποτελεσματικό, αφού όπως φάνηκε στην περίπτωση του Θεμιστοκλή και αργότερα, στην Αθήνα της κλασικής περιόδου, η δημοκρατία μπορεί να μετατραπεί σε ένα αποτελεσματικό στρατηγικό όπλο.

Κεφάλαιο 5^ο

ΥΨΗΛΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ: ΚΙΜΩΝ

5.1. Βιογραφία

Μετά το τέλος των Μηδικών πολέμων, η φυσιογνωμία του Θεμιστοκλή δέσποζε στα πολιτικά πράγματα της Αθήνας, μαζί με τον Αριστείδη, από μέρους των αριστοκρατικών, τον οποίο και διαδέχθηκε ο Κίμωνας.

Ο Κίμωνας (560-449 π.Χ.), ήταν γιός του Μιλτιάδη, του σημαντικότερου αυτού στρατηγού που οδήγησε μεταξύ άλλων τους Έλληνες στη νίκη κατά των Περσών, στην περίφημη μάχη του Μαραθώνα. Εξαιτίας του θανάτου του πατέρα του στη φυλακή -επειδή απέτυχε στην εκστρατεία στην Πάρο- ο Κίμωνας επηρεάστηκε βαθιά, καθώς γνώρισε την πολύ σκληρή αντίδραση της αθηναϊκής δημοκρατίας απέναντι στη στρατιωτική αποτυχία. Το γεγονός αυτό, στάθηκε καθοριστικό για την εξέλιξή του, μιας και λέγεται ότι τότε ορκίστηκε να φέρνει μόνο νίκες στην πόλη του.

Ο Κίμωνας, ενώ είχε αριστοκρατική καταγωγή έζησε χρόνια οικονομικής δυσμείνειας, εξαιτίας του χαμού του πατέρα του, όταν ο ίδιος ήταν σε νεαρή ηλικία (489 π.Χ.). Παρά την αρχική κακή του φήμη, κατάφερε να αναδείξει την ισχυρή πολιτική του προσωπικότητα και να συμβάλλει σημαντικά στη διαμόρφωση της πορείας της Αθήνας. Κέρδιζε εύκολα τη συμπάθεια των άλλων λόγω των φυσικών του χαρισμάτων, αλλά επιπλέον ήταν και ιδιαίτερα γενναιόδωρος και σεμνός. Δεν διακρινόταν για την ευφράδειά του, αλλά με τη λογική του μπορούσε να πείσει τους πολίτες. Επίσης, ήταν αποφασιστικός και διέθετε στρατηγικές και ηγετικές ικανότητες. Την περίοδο της πολιτικής του δράσης πέτυχε μια εξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ Αθηναίων και Σπαρτιατών. Η ήπια στάση του και ο θαυμασμός του προς τον λακωνικό τρόπο ζωής, είχε ως συνέπεια να κερδίσει την εμπιστοσύνη των Σπαρτιατών, οι οποίοι επεδίωκαν επίσης ομαλές σχέσεις με τους Αθηναίους, όσο ο Κίμωνας πρωτοστατούσε στην πολιτική σκηνή της πόλης.

Το μίσος των Σπαρτιατών για τον Θεμιστοκλή -επειδή τους εξαπάτησε για να χτίσει τα Τείχη παρά τις αντιρρήσεις τους-, τον κύριο πολιτικό αντίπαλο του Κίμωνα, υπήρξε ο βαθύτερος λόγος που προσπάθησε και κατάφερε να τον

εξοντώσει πολιτικά. Θεωρώντας πως εάν η πολιτική δύναμη του Θεμιστοκλή, που είχε αυξηθεί πολύ μετά τους περσικούς πολέμους, ενδυναμωθεί και άλλο, θα κινδύνευε η ομαλότητα των σχέσεων με τη Σπάρτη, οι οποίες σχέσεις ήταν εύθραυστες. Επιπλέον, κάτι τέτοιο θα δυσχέραινε κατά πολύ τη δυνατότητα των ελληνικών πόλεων να απελευθερωθούν από τον ζυγό των Περσών. Έτσι, ο Κίμωνας κατάφερε να πείσει τους Αθηναίους και να εξορίσουν τον Θεμιστοκλή, το 473 π.Χ.

Υπήρξε συνολικά ένας σπουδαίος στρατηγός και πολιτικός άνδρας της κλασικής Αθήνας, με εξέχουσα δράση τόσο στα πολεμικά όσο και στα πολιτικά δρώμενα, που απάλλαξε το Αιγαίο από τους Πέρσες και προσέφερε ισχύ, πλούτο και δόξα στην πόλη του και στον ίδιο (Glotz, 2010).

5.2. Η Υψηλή Στρατηγική του Κίμωνα

Αναμφίβολα, η στρατιωτική δράση του Κίμωνα υπήρξε σπουδαία. Η πρώτη απόδειξη των στρατιωτικών του ικανοτήτων, υπήρξε η ναυμαχία της Σαλαμίνας (480 π.Χ.). Τις παραμονές της ναυμαχίας, ενώ η περσική δύναμη είχε επιτεθεί στην Αθήνα, ο Θεμιστοκλής κατέβαλε προσπάθειες να πείσει τον αθηναϊκό λαό να φύγει από την πόλη και να επανδρώσουν τον στόλο για τη Σαλαμίνα, ώστε να αντιμετωπίσουν τους Πέρσες στη θάλασσα και όχι στη στεριά. Επρόκειτο, για πολλούς, για ένα παράτολμο σχέδιο. Τη στιγμή εκείνη, ο Κίμωνας τάχθηκε υπέρ του Θεμιστοκλή και υποστήριξε έμπρακτα το σχέδιό του, παρακινώντας έτσι πολλούς να ακολουθήσουν. Στην ίδια τη ναυμαχία της Σαλαμίνας, ο Κίμωνας διακρίθηκε για τη γενναιότητά του, κερδίζοντας την εκτίμηση και την εύνοια των συμπολιτών του.

Τις ικανότητες του Κίμωνα δεν άργησε να αναγνωρίσει ο Αριστείδης (αρχηγό των αριστοκρατικών), ο οποίος θέλοντας να απομακρύνει τον Θεμιστοκλή από την πολιτική σκηνή, όρισε αρχηγό των αριστοκρατικών τον Κίμωνα. Εξελέγη στρατηγός το 476 π.Χ. και συνέχισε να εκλέγεται, μέχρι το 462 π.Χ. Αφότου ο Θεμιστοκλής εξορίστηκε (470 π.Χ.), ο ανέλαβε τα ηνία και τη διαχείριση της πολιτικής κατάστασης της Αθήνας. Όραμα του Κίμωνα, όπως και του Θεμιστοκλή, ήταν να αναδείξει την Αθήνα σε ηγέτιδα δύναμη. Όμως, αυτό δεν ήθελε να το επιτύχει εις βάρος των Σπαρτιατών, τους οποίους θεωρούσε απαραίτητους για να μπορέσει ο ελληνικός χώρος να αντισταθεί έναντι των

περσικών επεκτατικών βλέψεων (Glutz, 2010).

Ως στρατηγός των Ελλήνων, ο Κίμωνας άρχισε τη δράση του από το Βυζάντιο (476 π.Χ.). Μετά την απελευθέρωση του Ελλήσποντου από τις περσικές δυνάμεις, κατευθύνθηκε στις θρακικές ακτές και ακολούθησε στον ποταμό Στρυμόνα, η πολιορκία της Ηϊόνας. Η μέθοδος που εφάρμοσε για να νικήσει τους Πέρσες ήταν ο αποκλεισμός τους εντός της πόλεως. Έπειτα, διακόπτοντας την τροφοδοσία τους, κατόρθωσε να οδηγήσει τους εχθρούς σε αδιέξοδο και να κυριαρχήσει στην περιοχή. Χάρη στην επιτυχία του Κίμωνα στην Ηϊόνα, πήρε την άδεια για το στήσιμο των περίφημων λίθινων πλακών του Ερμή, στην Αγορά της πόλης.²³ Τα επιγράμματα των πλακών αυτών, ήταν ένδειξη πολύ μεγάλης τιμής για τον Κίμωνα. Απελευθερώνοντας τις ελληνικές πόλεις της περιοχής από την περσική κυριαρχία, ο Κίμωνας απέδειξε περίτρανα το μέγεθος των στρατιωτικών και πολιτικών του δεξιοτήτων.

Το 475 π.Χ. ξεκίνησε την εκστρατεία στην Σκύρο, από όπου απομάκρυνε τους Δόλοπες, εγκαθιστώντας Αθηναίους για την διασφάλιση της ελεύθερης ναυσιπλοΐας. Ένα χρόνο μετά (474 π.Χ.), ακολούθησε η εκστρατεία στην Κάρυστο, λόγω της άρνησης ένταξης της στην Αθηναϊκή Συμμαχία. Και αυτή η αποστολή του στέφθηκε με επιτυχία, επιτυγχάνοντας την συνθηκολόγηση της Καρύστου και την αποδοχή των όρων της Αθήνας. Η φήμη του Κίμωνα διαρκώς αυξανόταν, μέχρι που μετά τον εξοστρακισμό του Θεμιστοκλή και την αποδυνάμωση των δημοκρατικών, ανέλαβε την ηγεσία της Αθήνας. Λίγα χρόνια αργότερα, το 469 π.Χ., όταν η Νάξος αποστάτησε, ο Κίμωνας πολιορκώντας το νησί πέτυχε την επιστροφή του στην Αθηναϊκή Συμμαχία.

Η μάχη στον ποταμό Ευρυμέδοντα, το 469 π.Χ., αποτέλεσε τη μεγαλύτερη στρατιωτική επιτυχία του Κίμωνα. Εκεί, κατάφερε να νικήσει τους Πέρσες, χάνοντας οριστικά οι τελευταίοι την επιρροή τους στον χώρο του Αιγαίου και αυξάνοντας η Αθήνα το πολιτικό της γόητρο.

Λεπτομερή αναφορά των πολεμικών επιχειρήσεων στον Ευρυμέδοντα, δίνει ο Διώδορος ο Σικελιώτης και ο Πλούταρχος, περιγράφοντας τη ναυμαχία και τη πεζομαχία που διεξήχθησαν. Με το τέλος των πρώτων επιχειρήσεων του Κίμωνα στο ανατολικό Αιγαίο, άρχισε συγκέντρωση του περσικού στρατού και στόλου στη Παμφυλία. Πληροφορούμενος ο Κίμωνας την ταυτόχρονη

²³ Πλουτάρχου, *Κίμων*, 3.1, «...και τους Ερμάς αυτώ τους λίθινους ο δήμος αναθείναι συνεχώρησαν...».

παρουσία περσικού στρατού και στόλου στην περιοχή, συγκέντρωσε ισχυρή ναυτική δύναμη και ξεκίνησε με 250 πλοία για να τους εμποδίσει. Κατέλαβε την πόλη Φασηλίδα, δυτικά του Ευρυμέδοντα, πετυχαίνοντας την αναστολή της εκστρατείας των αντιπάλων προτού ακόμα αρχίσει. Έτσι, οι Πέρσες έχασαν τη ναυτική βάση που επεδίωκαν να καταλάβουν. Από το σημείο αυτό και εξής, ο Κίμωνας ηγήθηκε των πολεμικών επιχειρήσεων, ξεκινώντας επίθεση κατά του στόλου των Περσών στην Άσπενδο.

Ο στόλος των Περσών ήταν αγκυροβολημένος στον ποταμό, αναμένοντας ενισχύσεις από την Κύπρο (80 φοινικικά πλοία). Ο Κίμωνας κινήθηκε γρήγορα και πριν από την έλευση των ενισχύσεων, επιτέθηκε στους Πέρσες αναγκάζοντάς τους προσωρινά σε υποχώρηση. Ως απάντηση των επιθετικών κινήσεων του Κίμωνα, ο περσικός στόλος επιτέθηκε, αλλά η έκβαση της ναυμαχίας ήταν αρνητική για εκείνους. Παρά την αριθμητική υπεροχή των Περσών, ο σχηματισμός τους διασπάστηκε γρήγορα από τους Αθηναίους και τους συμμάχους τους, αναγκάζοντάς τους σε υποχώρηση και καταστρέφοντας πολλά πλοία τους. Η πρωτοβουλία του Κίμωνα να βελτιώσει τις τριήρεις που είχε κατασκευάσει ο Θεμιστοκλής, να τις κάνει πιο πλατιές ώστε να χωρούν πιο πολλοί άνδρες με βαρύ οπλισμό αυξάνοντας την αποτελεσματικότητά τους, αποδείχθηκε σωτήρια.

Εκτιμώντας την κούραση των ανδρών του, ο Κίμωνας έκρινε πως μια επίθεση απέναντι σε έναν ξεκούραστο και μεγαλύτερο στρατό, θα ήταν επικίνδυνη. Παρόλα αυτά, ο ενθουσιασμός και η υπερηφάνεια των πολεμιστών ύστερα από την επιτυχή έκβαση της ναυμαχίας που προηγήθηκε, όπως και η ανυπομονησία τους να αντιμετωπίσουν κατά μέτωπο τον αντίπαλο, οδήγησε τον Κίμωνα στην οργάνωση ενός παράτολμου σχεδίου. Όταν έπεσε η νύχτα, φρόντισε για την επιβίβαση των ικανότερων πολεμιστών στα πλοία των Περσών, αφού τους έβαλε να φορέσουν την ενδυμασία του αντιπάλου. Την ίδια στιγμή, ένα μέρος του στρατού των Ελλήνων, περικύκλωσε το στρατόπεδο των Περσών. Έτσι, όταν οι Έλληνες επιτέθηκαν στην ξηρά, προκλήθηκε μεγάλος πανικός στο στρατόπεδο των Περσών, οι οποίοι θεώρησαν πως δέχονται επίθεση από τους κατοίκους της γειτονικής πόλης που τους εχθρεύονταν. Κατευθύνθηκαν τότε προς τα πλοία τους για να σωθούν, αλλά έτσι έπεσαν πάνω στους πολεμιστές του Κίμωνα που τους οδήγησαν στην απόλυτη καταστροφή. Έτσι, ο Κίμωνας κατάφερε σε μια ημέρα δύο σημαντικές νίκες,

ξεπερνώντας τις νίκες της Σαλαμίνας και των Πλαταιών. Αναφορικά με το γεγονός αυτό, ο Θουκυδίδης αναφέρει:

*«Εγένετο δε μετά ταύτα και η επ' Ευρυμέδοντι ποταμώ πεζομαχία και ναυμαχία Αθηναίων και των ξυμμάχων προς Μήδους και ενίκων τη αυτή ημέρα αμφοτέρα Αθηναίοι Κίμωνος του Μιλτιάδου στρατηγούντος και είλον τριήρεις Φοινίκων και διέφθειραν τας πάσας ες διακόσιας».*²⁴

Οι περσικές δυνάμεις που καταστράφηκαν στον ποταμό Ευρυμέδοντα από τον Κίμωνα, ήταν οι ύστατες των επιθετικών βλέψεων των Περσών προς τον ελληνικό χώρο. Η νίκη της συγκεκριμένης μάχης τιμήθηκε ιδιαίτερα όχι μόνο από τους Αθηναίους αλλά από όλους τους Έλληνες συμμάχους. Οι εντυπωσιακές νίκες του Κίμωνα, είχαν ως αποτέλεσμα την ενίσχυση του κύρους της Αθηναϊκής Συμμαχίας, στην οποία προσαρτήθηκαν πολλές άλλες πόλεις της Ιωνίας, Λυκίας και Καρίας. Ό,τι είχε απομείνει από τις περσικές δυνάμεις στην περιοχή της Χερσονήσου, ο Κίμωνα φρόντισε να το ξεκαθαρίσει μέχρι το 465 π.Χ. Το κύρος και η ισχύς της Αθήνας ήταν πλέον αδιαμφισβήτητο και αναδείχθηκε σε προστάτιδα δύναμη όλων των ελληνικών πόλεων.

Η τελευταία εκστρατεία του Κίμωνα, ήταν εκείνη στην Κύπρο, το 450 π.Χ. Έχοντας ως απώτερο στόχο την οριστική διάλυση του κράτους των Περσών, κατάφερε να κυριαρχήσει στα παράλια απέναντι από την Κύπρο. Όμως, κατά την πολιορκία του Κίτιου, πέθανε εξαιτίας ασθένειας ή τραυματισμού. Τα τελευταία του λόγια, ήταν προς τους αξιωματούχους του, διατάσσοντάς τους να λυθεί η πολιορκία και να μην αποκαλύψουν στους άνδρες του τα νέα του θανάτου του. Με τον τρόπο αυτό, οι στρατιώτες διατήρησαν ψηλά το ηθικό τους νικώντας λίγο αργότερα τους Πέρσες, από στεριά και από θάλασσα. Από αυτή τη λαμπρή διπλή νίκη, έμεινε η γνωστή φράση *«και νεκρός ενίκα»*.

Όσο σπουδαία ήταν η στρατιωτική δράση του Κίμωνα, εξίσου σημαντική υπήρξε και η πολιτική του δράση, εξυπηρετώντας παράλληλα τα συμφέροντα της πόλης του και λύνοντας τα βιοτικά προβλήματα των φτωχών συμπολιτών του. Επίσης, η γενναιοδωρία που τον διέκρινε, φαίνεται από τα σημαντικά έργα που υλοποίησε στην Αθήνα, αξιοποιώντας τα λάφυρα των νικών. Συγκεκριμένα, έχτισε τα νότια τείχη της Ακροπόλεως, έλαβε μέριμνα για την ασφαλή θεμελίωση των Μακρών Τειχών, για τον καλλωπισμό της Αθήνας (Glottz, 2010).

²⁴ Θουκυδίδου Ιστορία, Α (1.100.1-1.100.2).

Συνολικά, ο Κίμωνας είχε πιστέψει στην αθηναϊκή ηγεμονία οραματιζόμενος τη συμμαχία όλων των Ελλήνων ενάντια στην περσική υπερδύναμη. Στις επιχειρήσεις που πραγματοποιήθηκαν πρωτοστατούσε και αναλάμβανε πρωτοβουλίες. Επεδίωκε να αιφνιδιάζει τους αντιπάλους και μάλιστα στη βάση τους, προτού συγκροτηθούν και πριν από την έναρξη των πολεμικών ενεργειών τους. Με την τακτική αυτή, αποκτούσε σημαντικό πλεονέκτημα έναντι των Περσών, εξαναγκάζοντάς τους να δώσουν τη μάχη στον τόπο και τον χρόνο που ο ίδιος είχε επιλέξει. Αξιοποιώντας στο έπακρο στις αθηναϊκές τριήρεις και μετατρέποντάς τες έτσι ώστε να έχουν μεγαλύτερο πλάτος και άρα, περισσότερο χώρο για πιο πολλούς οπλίτες, είχε στα χέρια του ένα πολύ σημαντικό πολεμικό όργανο και μπορούσε να διεξάγει συνδυασμένες επιχειρήσεις σε ξηρά και θάλασσα. Με τη δράση του και την υψηλή στρατηγική του κατάφερε λαμπρές νίκες, συντρίβοντας τους Πέρσες.

5.3. Συμπεράσματα

Η κυριαρχία του Κίμωνα στην πολιτική σκηνή της Αθήνας διήρκησε σχεδόν τριάντα χρόνια. Με τις εξαιρετικές του δεξιότητες αγωνίστηκε απέναντι στους Πέρσες, υπηρετώντας πιστά την πατρίδα του ακόμα και όταν έχασε την εξουσία. Παρά τη μεγάλη φήμη που απέκτησε, δεν την χρησιμοποίησε για πολιτικούς σκοπούς, σεβόμενος τις απόψεις της πλειοψηφίας.

Τα κύρια σημεία της πολιτικής του, ήταν ότι διεύρυνε τη Συμμαχία της Δήλου, συνέχισε τον αγώνα ενάντια στους Πέρσες διατηρώντας συγχρόνως φιλικές σχέσεις με τους Σπαρτιάτες. Η λαμπρή του νίκη στον ποταμό Ευρυμέδοντα συνέβαλε στην απόλυτη κυριαρχία των δυνάμεων της Δηλιακής Συμμαχίας στο Αιγαίο. Όταν άρχισε η εκδήλωση αντιδράσεων μεταξύ των πόλεων που αποτελούσαν τη Συμμαχία και εξεγέρσεων, οι οποίες πόλεις έφταναν σχεδόν τις 400, ο Κίμωνας κατάφερε να τις καταπνίξει, δίνοντας την εντύπωση πως δεν είναι εφικτή η αποχώρηση καμίας πόλης από τη Συμμαχία, δίχως τη σύμφωνη γνώμη της Αθήνας.

Στην πραγματικότητα, η Συμμαχία της Δήλου είχε μετατραπεί σε όργανο της αθηναϊκής επεκτατικής πολιτικής. Ο Θουκυδίδης, αναφέρει σχετικά: *«Οι Αθηναίοι ανέλαβαν, έτσι, την αρχηγία με τη θέληση των συμμάχων εξαιτίας της έχθρας τους εναντίον του Πausανία. Όρισαν ποιοι από τους συμμάχους έπρεπε*

να συνεισφέρουν χρήματα και ποιοι να προμηθεύουν καράβια για την αντιμετώπιση των βαρβάρων. Σκοπός ήταν να λεηλατήσουν τις κτήσεις του Βασιλέως, αντίποινα για τα όσα είχαν πάθει. Για πρώτη φορά τότε, οι Αθηναίοι διόρισαν ελληνοταμίες που πήγαιναν και εισέπρατταν το φόρο. Έτσι ονομάστηκε τότε η εισφορά...ταμείο ήταν η Δήλος και οι συνελεύσεις της συμμαχίας γίνονταν στο Ναό».²⁵

Ο Κίμωνας διακρίνεται σε γενικές γραμμές για τη μετριοπαθή του στάση. Αυτό που τον ξεχώριζε από άλλους στρατηγούς είναι πως ήταν ήπιος και μαλακός με τους συμμάχους. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Πλούταρχος «οι μεν άλλοι στρατηγοί των Αθηναίων ... Κίμων δε την εναντίαν οδόν εν τη στρατηγία πορευόμενος βίαν μεν ουδενί των Ελλήνων προσήγε».²⁶ Υπήρξε αποφασιστικός, ρεαλιστής και προσαρμοστικός, αντιλαμβανόταν την πραγματικότητα και τις αλλαγές του πολιτικού τοπίου. Υπέρμαχος της δημοκρατίας, μπόρεσε με τη στάση του να εξομαλύνει την έχθρα ανάμεσα στις δύο αντιμαχόμενες έως τότε πόλεις, την Αθήνα και τη Σπάρτη. Είχε πειθώ και την ικανότητα να διαχειρίζεται το θυμικό των Αθηναίων, καθώς συναναστρεφόταν με απλότητα τις κατώτερες τάξεις και απευθυνόταν στο συναίσθημα των συμπολιτών του. Χωρίς αμφιβολία, η δράση και η στάση του συνέβαλε σημαντικά στη διαμόρφωση της Αθήνας σε ηγέτιδα δύναμη.

Η παράλληλη παρουσίαση της στρατηγικής και της πολιτικής που ακολούθησαν οι δύο αυτοί μεγάλοι άνδρες, ο Θεμιστοκλής και ο Κίμωνας, μέσα από τα σημεία σύγκλισης και τις διαφοροποιήσεις, προσφέρει μια πληρέστερη εικόνα για τον καθέναν από αυτούς, αλλά και για την υψηλή στρατηγική της Αθήνας εκείνης της περιόδου. Σε επίπεδο πολιτικής, δεδομένης της διαφορετικής παράταξης που ανήκε ο καθένας, η κύρια διαφορά μεταξύ τους αφορά την στάση που τηρούσαν. Ο Θεμιστοκλής της δημοκρατικής παράταξης, υπήρξε ριζοσπαστικός και εξωστρεφής, ενώ ο Κίμωνας με την αριστοκρατική παράταξη, διακρινόταν από συντηρητισμό. Στόχος του πρώτου, ήταν να αναπτύξει την πόλη της Αθήνας με κάθε κόστος και χωρίς όρους, αντιμετωπίζοντας ακόμα και ενδεχόμενες αντιπαραθέσεις με τη Σπάρτη. Αντίθετα, ο Κίμωνας θεωρούσε πως μοναδικός λόγος ύπαρξης του αθηναϊκού

²⁵ Θουκυδίδου Ιστορία, Α 96.

²⁶ Πλούταρχος, Κίμων, 11.

στόλου είναι να μπορέσει η Αθήνα να αποκρούσει πιθανές επιθέσεις, δίχως περαιτέρω επιδιώξεις. Επιπλέον, ο Κίμωνας επεδίωκε τη διατήρηση μιας καλής σχέσης με τη Σπάρτη. Όταν αργότερα, ο Θεμιστοκλής εξορίζεται, ο Κίμωνας αναλαμβάνει τα ηνία της πόλης για δεκαπέντε χρόνια. Στη διάρκεια των χρόνων αυτών, επέδειξε πολύ καλές στρατιωτικές ικανότητες, μέσω των πολεμικών επιχειρήσεων που οργάνωσε ενάντια στη περσική δύναμη.

Η υψηλή στρατηγική της Αθήνας με τα χαρακτηριστικά που εδραιώθηκαν την περίοδο του Θεμιστοκλή, συνεχίστηκε και στην περίοδο του Κίμωνα. Με κυριότερο εργαλείο την αθηναϊκή ναυτική ισχύ, μείωσε τα φορτία ισχύος της περσικής αυτοκρατορίας, επιτυγχάνοντας την ανάσχεσή της ως ηπειρωτική δύναμη, μετά από τις αξιοσημείωτες επιτυχίες του, όχι μόνο στη θάλασσα αλλά και στη στεριά. Η εσωτερική εξισορρόπηση, στο πλαίσιο της εξισορρόπησης ισχύος και στο πνεύμα της «αυτοβοήθειας», ενισχύθηκε με τη βελτίωση των στρατιωτικών ικανοτήτων της Αθήνας (αύξηση δυνατοτήτων των τριήρων), αλλά και με την ομόνοια των Αθηναίων, διασφαλίζοντας εσωτερική νομιμοποίηση. Η εξωτερική εξισορρόπηση επιτεύχθηκε με τις καλές σχέσεις που επιδίωξε να διατηρήσει με την Σπάρτη αλλά και με τις υπόλοιπες ελληνικές πόλεις, αποτρέποντας παράλληλα την σύναψη συμμαχιών με την Περσία. Τα παραπάνω, σε συνδυασμό με τις στρατιωτικές του επιτυχίες, ενίσχυσαν τα φορτία ισχύος της Αθήνας.

Εξίσου σημαντικές υπήρξαν και οι πολιτικές του ικανότητες. Παρόλο που η πολιτική του στάση δεν ενέπνεε φόβο, κατάφερε με την προσωπικότητά του να διατηρήσει τον έλεγχο της κατάστασης στην Αθήνα, σε μια εποχή πολιτικών ζυμώσεων. Η αφύπνιση του πολιτικού αισθήματος των Αθηναίων στα χρόνια της διακυβέρνησής του, είχε δημιουργήσει μια έκρυθμη κατάσταση στο εσωτερικό. Αντιλαμβανόμενος ο λαός τον ρόλο του τόσο στην ανάπτυξη της Αθήνας όσο και στις πολεμικές επιχειρήσεις για να την προστατεύσει, αρχίζει να διεκδικεί πιο πολλά δικαιώματα. Όταν ο Κίμωνας εξοστρακίστηκε, οι συνθήκες ήταν πια αίσιες ώστε η λαϊκή κυριαρχία να αναδειχθεί σε κύριο παράγοντα του δημοκρατικού πολιτεύματος.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η αναλυτική εξέταση της υψηλής στρατηγικής της Αθήνας, των χρόνων του Θεμιστοκλή και του Κίμωνα, αποδεικνύει την αναλλοίωτη διατήρηση των κυριότερων προβλημάτων των διεθνών σχέσεων μέσα στο πέρασμα του χρόνου, παρά τις σημαντικές αλλαγές που έχουν συμβεί σε κοινωνικό, πολιτικό και τεχνολογικό επίπεδο. Το ζήτημα του διακρατικού ανταγωνισμού και των συμμαχιών, των ηγεμονικών τάσεων των κρατών, της ισορροπίας δυνάμεων, των διλημάτων ασφάλειας κ.α., εξακολουθούν να απασχολούν τις σχέσεις των σημερινών κρατών και να προβληματίζουν τους ειδικούς χάραξης της στρατηγικής κάθε κράτους.

Συνοπτικά, η υψηλή στρατηγική της Αθήνας έκανε χρήση των κλασικών στρατιωτικών, διπλωματικών, οικονομικών, ψυχολογικών και τεχνολογικών μέσων, προκειμένου:

- να εξισορροπήσει την ισχύ του αντιπάλου.
- να εκμεταλλευθεί τα πλεονεκτήματα της Αθήνας και να περιορίσει τα αντίστοιχα των αντιπάλων.
- να αποτρέψει τον αντίπαλο.
- να υπονομεύσει την διεθνή βάση ισχύος του αντιπάλου.
- να διαμορφώσει το εσωτερικό περιβάλλον του αντιπάλου με τέτοιο τρόπο, ώστε να ωφελεί την Αθήνα (Platias & Koliopoulos, 2011).

Οι στόχοι αυτοί της υψηλής στρατηγικής της κλασικής Αθήνας, τα χρόνια του Θεμιστοκλή και του Κίμωνα, αποτελούν και σήμερα σημεία – κλειδιά των σύγχρονων θεωριών των διεθνών σχέσεων. Η εξισορρόπηση ισχύος, η εκμετάλλευση των πλεονεκτημάτων του κράτους που χαράζει την στρατηγική του και η ταυτόχρονη μείωση των αντιστοίχων του αντιπάλου κράτους, η αποτροπή και η υπονόμηση της βάσης ισχύος του, καθώς και η διαμόρφωση του εσωτερικού περιβάλλοντος προς όφελος των πολιτικών στόχων του κράτους, αποτελούν συστατικά στοιχεία της πολιτικής χάραξης των στρατηγικών των κρατών, στα πλαίσια του διεθνούς συστήματος.

Η εξέταση και ανάλυση της υψηλής στρατηγικής της αρχαιότητας και των σύγχρονων θεωριών διεθνών σχέσεων, που επιχειρήθηκε με την παρούσα μελέτη, οδηγεί σε ενδιαφέροντα συμπεράσματα σε σχέση με τις μεθόδους της

στρατηγικής των κρατών. Συγκεκριμένα, αναλύοντας με σύγχρονους όρους τα κύρια σημεία της υψηλής στρατηγικής που αποτυπώνει το Θουκυδίδειο έργο, θα μπορούσαμε να πούμε πως προτεραιότητα των Αθηναίων ήταν η εξισορρόπηση ισχύος. Βάση της στρατηγικής τους αποτελούσε η αποφυγή της δυνατότητας του αντιπάλου να αναπτυχθεί (αποφυγή υπερεξάπλωσης) και για να το επιτύχουν, επιδίωκαν να δημιουργήσουν συμμαχίες με τους ελεύθερους συμμάχους (Μακεδονία, Κέρκυρα, Θράκη κ.α.), ώστε να εκμεταλλευθούν την ισχύ τρίτων. Κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και στη σημερινή εποχή, όπου οι συνασπισμοί κρατών επιδιώκουν να προσεταιριστούν συμμάχους, όπως συνέβη στην εποχή του Ψυχρού Πολέμου.

Αναφορικά με τα πλεονεκτήματα της Αθήνας που θα έπρεπε να αξιοποιηθούν κατά την εφαρμογή της υψηλής στρατηγικής της, ήταν τα τείχη της, η οχύρωση της Αθήνας και του Πειραιά, όπως και η ναυτική της δύναμη, ο στόλος, ο οποίος ήταν το ισχυρό της όπλο. Επίσης, η μέθοδος της αποτροπής του αντιπάλου μέσα από την άρνηση της επιτυχίας του και μέσα από την χρήση αντιποίνων, έχει αποδειχθεί από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα πως αποτελεί ένα αποτελεσματικό εργαλείο υψηλής στρατηγικής των κρατών.

Η μέθοδος της αποτροπής μέσω άρνησης στην αρχαία Αθήνα υλοποιήθηκε με τα οχυρωματικά έργα της πόλης και με τον εύκολο ανεφοδιασμό της από τη θάλασσα. Έτσι, αποτρεπόταν η σκέψη του αντιπάλου να πολιορκήσει την Αθήνα, καθώς φαινόταν πως δεν θα είχε αποτέλεσμα. Όσον αφορά την αποτροπή μέσω αντιποίνων, ο Θουκυδίδης αναφέρει χαρακτηριστικά: *«Αν έλθουν να εισβάλλουν στο έδαφός μας, θα πάμε εμείς, με καράβια μας, στα δικά τους εδάφη. Και η λεηλασία ενός μέρους της Πελοποννήσου θα έχει πολύ σοβαρότερες συνέπειες από τη λεηλασία ολόκληρης της Αττικής»*.²⁷

Από τους παράγοντες της υψηλής στρατηγικής της Αθήνας, δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στο πώς αυτή παρουσιαζόταν τόσο εσωτερικά όσο και εξωτερικά, στη διαμόρφωση «εικόνας» της υψηλής στρατηγικής στο εσωτερικό και το εξωτερικό περιβάλλον (εσωτερική και εξωτερική νομιμοποίηση). Η εσωτερική νομιμοποίηση της εφαρμοζόμενης στρατηγικής, ο τρόπος δηλαδή που αυτή εκλαμβάνεται από τους πολίτες του κράτους, αποτελεί σημαντικό

²⁷ Θουκυδίδου Ιστορία, Α 143.

παράγοντα για την επιτυχία της. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο *Επιτάφιος* λόγος του Περικλή. Δεδομένου ότι η στρατηγική του Περικλή δεν ήταν ιδιαίτερα δημοφιλής στους Αθηναίους, η εκφώνησή του κατάφερε να αυξήσει την εσωτερική νομιμοποίηση, την αποδοχή δηλαδή της στρατηγικής του από τους πολίτες, χρησιμοποιώντας ψυχολογικά επιχειρήματα. Πρόκειται για μια κορυφαία Ψυχολογική επιχείρηση στρατηγικού επιπέδου, σύμφωνα με τους σημερινούς όρους. Αναφορικά με την εξωτερική νομιμοποίηση της υψηλής στρατηγικής της αρχαίας Αθήνας, η κατάσταση δεν ήταν ευνοϊκή. Κύρια αιτία ήταν η μετατροπή της αθηναϊκής συμμαχίας (μεταξύ ίσων) σε αθηναϊκή αυτοκρατορία (ηγεμονική δύναμη). Ως εκ τούτου, ήταν αναπόφευκτη η εξάλειψη κάθε ηθικής έννοιας νομιμοποίησης. Για να μπορέσει να διατηρηθεί η συνοχή της αθηναϊκής αυτοκρατορίας, εφαρμοζόταν η μέθοδος του καταναγκασμού.

Επιπρόσθετα, ενδιαφέρουσες διαπιστώσεις προκύπτουν και από την παράλληλη μελέτη και ανάλυση της υψηλής στρατηγικής που ακολουθήθηκε από τον Θεμιστοκλή και από τον Κίμωνα. Με βάση όσα αναφέρθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια, είναι προφανές πως η υψηλή στρατηγική του Θεμιστοκλή ήταν πιο σκληρή από εκείνη του Κίμωνα. Ο Θεμιστοκλής αφιέρωσε όλη του την ενέργεια για την υλοποίηση του οράματός του, την εξουδετέρωση της περσικής απειλής και την ανάδειξη της αθηναϊκής αυτοκρατορίας. Για τον σκοπό αυτό, έδωσε έναν σκληρό και διαρκή αγώνα, ζητώντας πολλές φορές από την λαό της Αθήνας να κάνει μεγάλες θυσίες. Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω απόσπασμα του Θουκυδίδη:

«Οι Αθηναίοι, ύστερα από πρόταση του Θεμιστοκλή, αφού άκουσαν τους Λακεδαιμόνιους αντιπροσώπους, αποκρίθηκαν ότι θα στείλουν σ' αυτούς πρεσβεία για να συζητήσουν το ζήτημα κι έτσι τους απομάκρυναν αμέσως από τον τόπο τους. Ο Θεμιστοκλής κατόπιν τους συμβούλεψε να στείλουν το γρηγορότερο τον ίδιο στη Σπάρτη και να εκλέξουν, εκτός από εκείνον, κι άλλους πρέσβεις, οι οποίοι όμως δεν θα φύγουν αμέσως, αλλά θα αργοπορήσουν, ώσπου να σηκώσουν το τείχος όσο χρειάζεται ψηλά για να το υπερασπίσει κανείς με σιγουριά. Σύστησε ταυτόχρονα να δουλεύουν στο τείχος όλοι όσοι ζούσαν στην πόλη, χωρίς εξαίρεση, άντρες, γυναίκες και παιδιά, και να μη λυπηθούν ούτε τις ιδιωτικές, ούτε τις δημόσιες οικοδομές, απ' τις οποίες θα μπορούσαν να πάρουν κάποιο υλικό χρήσιμο για το τείχος, αλλά να τις

*κατεδαφίσουν όλες».*²⁸

Δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις που έπρεπε να αγωνιστεί και για να διατηρήσει την πίστη του λαού προς την πολιτική του, καθώς ο ίδιος πάντα θεωρούσε τον κίνδυνο των Περσών ρεαλιστικό και άμεσο. Παρά τις αντίξοες συνθήκες στο εσωτερικό, ο Θεμιστοκλής δεν πτοήθηκε σε καμία περίπτωση, αλλά αντίθετα χρησιμοποίησε κάθε μέσο για την επίτευξη του στόχου του. Εκμεταλλεύτηκε χωρίς δισταγμό κάθε συγκυρία και διαθέσιμο μέσο τη εποχής (π.χ. θέατρο) για την ενημέρωση και αφύπνιση των πολιτών σχετικά με τον επερχόμενο περσικό κίνδυνο. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός πως παρουσίασε έναν δικό του χρησμό στην πιο σημαντική ψηφοφορία για να τεθεί σε εφαρμογή η στρατηγική του, μιας και εκείνος που είχε αρχικά δοθεί από το Μαντείο των Δελφών ήταν αρνητικός και δεν ευνοούσε τα σχέδιά του.

Συνολικά, οι στρατηγικές ικανότητες του Θεμιστοκλή, η διορατικότητα και η πολιτική του ευφυΐα είναι αδιαμφισβήτητα, όπως και το γεγονός πως εκμεταλλεύθηκε κάθε μέσο (πολιτική, τέχνη, θρησκεία) για την εφαρμογή της υψηλής στρατηγικής του και την επίτευξη των στόχων του (Platias & Koliopoulos, 2011).

Από την άλλη, ο Κίμωνας, παρόλο που ήταν και εκείνος ταγμένος στην ενίσχυση και ανάδειξη του μεγαλείου της Αθήνας, υπήρξε πιο ήπιος, πολιτικά και στρατηγικά. Απέναντι στην επιθυμία της απόλυτης υπεροχής του Θεμιστοκλή, χρησιμοποιώντας κάθε μέσο και εξαπατώντας τους Σπαρτιάτες, ο Κίμωνας τηρούσε μια πιο διαλλακτική στάση και επιθυμούσε τη συνεννόηση με τους συμμάχους. Η αντίθεση μεταξύ των δύο αυτών ανδρών συμβολίζει τις δύο διαφορετικές όψεις του ιμπεριαλισμού, τον μετριοπαθή και τον ακραίο ιμπεριαλισμό (De Romilly, 2009).

Συνοψίζοντας, μελετώντας το έργο του Θουκυδίδη προκύπτουν πολλές ενδιαφέρουσες διαπιστώσεις περί υψηλής στρατηγικής και διεθνών σχέσεων. Μια από αυτές είναι η επικράτηση του φυσικού νόμου της επιβολής του ισχυρότερου στον πιο αδύναμο, το δίκαιο του ισχυρότερου αποτελεί την «Αρχή» που καθορίζει τις διεθνείς σχέσεις. Διαπιστώνεται επίσης, ένα σύνολο εκτιμήσεων και γενικών κρίσεων, που βρίσκουν εφαρμογή στη σύγχρονη θέαση των διεθνών σχέσεων. Χαρακτηριστικά αναφέρονται: «Δεν υπάρχει

²⁸ Θουκυδίδου, *Ιστορία*, Α 90.

ισχυρότερος δεσμός μεταξύ πόλεων ή ιδιωτών από το κοινό συμφέρον» (A 124), «Η κυριαρχία στη θάλασσα είναι τεράστιο πλεονέκτημα» (A 143), «Ο πόλεμος γίνεται λιγότερο με όπλα και περισσότερο με χρήματα» (A 83) (Πλατιάς, 2020).

Η μελέτη του Θουκυδίδειου έργου συντελεί σε μεγάλο βαθμό στην κατανόηση της λογικής του στρατηγικού ανταγωνισμού και γενικότερα, της επιτυχίας και αποτυχίας στο διεθνές σύστημα, παρέχοντας μια εις βάθος ανάλυση της οριζόντιας και κάθετης διάστασης της στρατηγικής (Πλατιάς, 2020). Στο πλαίσιο αυτό, μεταξύ άλλων εξετάζονται ενδελεχώς οι σημαντικότερες μορφές στρατηγικής, η στρατηγική της εξουθένωσης και της εκμηδένισης. Η χρησιμότητα των συμπερασμάτων που προκύπτουν από την εξέταση αυτή, έγκειται στην αποσαφήνιση του τρόπου εφαρμογής τους στο παρόν και στο μέλλον.

Η στρατηγική της εκμηδένισης είναι η περισσότερο διαδεδομένη μορφή στρατηγικής. Στόχος της είναι να καταστρέψει τις ένοπλες δυνάμεις του αντιπάλου μέσω πολέμου. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνεται από τον Freedman: *«Οι πόλεμοι σπάνια περιορίζονται σε συμπλοκές εκ του σύνεγγυς, οι οποίες καταλήγουν σε αποφασιστική νίκη της μιας από τις δύο πλευρές. Το γεγονός όμως αυτό δεν αναιρεί τη χρησιμότητα του ιδεατού τύπου της στρατηγικής της εκμηδένισης ως εργαλείου στρατηγικής ανάλυσης και σχεδιασμού»* (Freedman, 1998). Μέσα στην ιστορία υπάρχουν πολλά παραδείγματα εφαρμογής της συγκεκριμένης στρατηγικής, με χαρακτηριστικότερο ίσως τους Ναπολεόντειους πολέμους (Πλατιάς, 2020). Η στρατηγική της εκμηδένισης έχει αναλυθεί θεωρητικά από τον Clausewitz, συνδυάζοντάς την με την τακτική της άμεσης προσέγγισης (Clausewitz, 1989). Σε επίπεδο υψηλής στρατηγικής, η άμεση προσέγγιση συνίσταται στον προσανατολισμό των πολεμικών ενεργειών ενάντια στον κύριο αντίπαλο, ενώ με την έμμεση προσέγγιση παρακάμπτονται τα ισχυρά εχθρικά σημεία και οι πολεμικές προσπάθειες κατευθύνονται προς τους δευτερεύοντες αντιπάλους, επιδιώκοντας να αναβληθεί ή να αποφευχθεί το καίριο πλήγμα (Liddell-Hart, 1995).

Η στρατηγική της εκμηδένισης χρησιμοποιήθηκε ευρέως και έφτασε στο αποκορύφωμά της το διάστημα μεταξύ 1815-1945, από την λήξη των εκστρατειών του Ναπολέοντα μέχρι το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου πολέμου. Επισημαίνεται στο σημείο αυτό, πως η εφαρμογή της συγκεκριμένης

στρατηγικής στους δύο Παγκόσμιους πολέμους δεν επέτρεψε να επικρατήσει κάποιος εκ των αντιπάλων με μια μόνο μάχη, επειδή κινητοποιήθηκαν καθολικά όλοι οι εμπλεκόμενοι. Εξαιτίας αυτού, την περίοδο εκείνη η έννοια της μάχης απέκτησε πιο ευρεία σημασία, περιγράφοντας ένα σύνολο εκτεταμένων επιχειρήσεων που διαρκούσαν εβδομάδες ή ακόμα και μήνες, όπως η μάχη της Αγγλίας (1940-1941) (Liddell-Hart, 1995).

Η επέκταση του πολέμου στο υλικό και ηθικό δυναμικό ενός κράτους, πέραν των ενόπλων δυνάμεων (ολοκληρωτικός πόλεμος), είχε ως συνέπεια τη μεγάλη αύξηση του κόστους της στρατιωτικής ισχύος που χρησιμοποιείται και κατ' επέκταση, τη σταδιακή μείωση της εφαρμογής της στρατηγικής της εκμηδένισης (Fuller, 1997). Ο «πόλεμος εκμηδένισης» δηλαδή μετατράπηκε σταδιακά σε «ολοκληρωτικό πόλεμο» και ολοκληρώθηκε με την έλευση των πυρηνικών όπλων (Κονδύλης, 1997). Από το σημείο αυτό και εξής (1945 και μετά), σημειώθηκε σημαντική μείωση της χρήσης του πολέμου ως εργαλείο της πολιτικής, ωστόσο η ένοπλη βία εξακολουθούσε να χρησιμοποιείται τόσο στις διεθνείς σχέσεις όσο και στο εσωτερικό των κρατών.

Ο ανταγωνισμός μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων και η επιδίωξη της επικράτησής τους στο διεθνές περιβάλλον, δεν έπαψε ποτέ να υφίσταται. Αυτό που άλλαζε στο πέρασμα του χρόνου, ήταν η εφαρμοζόμενη στρατηγική. Μετά τον παραμερισμό της στρατηγικής της εκμηδένισης, επανήλθε στο προσκήνιο η στρατηγική της εξουθένωσης. Πρόκειται για τη στρατηγική που είχε εφαρμόσει ο Περικλής στον Πελοποννησιακό πόλεμο. Αποφεύγοντας οι Αθηναίοι τη διεξαγωγή της μάχης από ξηράς, οχυρώθηκαν στην πόλη και χρησιμοποίησαν τη ναυτική τους ισχύ για την αποθάρρυνση αποστασιών των συμμάχων και για αντίποινα στους Σπαρτιάτες. Ταυτόχρονα, ο Περικλής μεριμνούσε για την εσωτερική νομιμοποίηση της στρατηγικής του. Ως συνέπεια των ενεργειών αυτών, προέκυψε η αναγνώριση των Σπαρτιατών της αδυναμίας τους να νικήσουν την Αθήνα και έτσι, παραιτήθηκαν από τις απόπειρες διάλυσης της αθηναϊκής συμμαχίας (Πλατιάς, 2020).

Η υιοθέτηση της στρατηγικής της εξουθένωσης, αιώνες αργότερα (17^{ος} αι.) από τη Μεγάλη Βρετανία, έμεινε γνωστή ως «βρετανικός τρόπος πολέμου». Στα κύρια σημεία της υψηλής αυτής στρατηγικής, συμπεριλαμβανόταν η πραγματοποίηση μακρινών ναυτικών επιχειρήσεων ενάντια στις αποικίες των αντιπάλων δυνάμεων, ο αποκλεισμός καίριων ευρωπαϊκών λιμανιών, η παροχή

οικονομικής βοήθειας στους συμμάχους, η συμβολική παρουσία χερσαίων δυνάμεων στον ευρωπαϊκό χώρο (Gray, 1994).

Επίσης, την περίοδο του Ψυχρού πολέμου, η στρατηγική της εξουθένωσης εφαρμόστηκε από τις ΗΠΑ για την αντιμετώπιση της Σοβιετικής Ένωσης, με εντυπωσιακές ομοιότητες με τον τρόπο εφαρμογής της από τον Περικλή. Συγκεκριμένα, η υψηλή στρατηγική της Αμερικής εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης, εστίαζε στα εξής σημεία: α) στη συγκράτηση της ισχύος του αντιπάλου (ΕΣΣΔ) δημιουργώντας συμμαχίες με τα κράτη γύρω της, β) στον αποκλεισμό του αντιπάλου σε οικονομικό και τεχνολογικό επίπεδο, παρεμποδίζοντας την πρόσβασή του στην δυτική οικονομία και τεχνολογία, γ) στη φαλκίδευση της εσωτερικής νομιμοποίησης του αντίπαλου πολιτικού συστήματος, υποστηρίζοντας τους αντιφρονούντες και ενθαρρύνοντας εθνικά κινήματα, δ) στην αύξηση του ρυθμού τεχνολογικών εξοπλισμών, με στόχο την οικονομική εξάντληση του αντιπάλου, ε) στη διατήρηση ισχύος, μέσω των επενδύσεων σε ισχυρές ένοπλες δυνάμεις και διατηρώντας υψηλό αμυντικό προϋπολογισμό για μεγάλο διάστημα, στ) στην ποιοτική υπεροχή, αξιοποιώντας την προηγμένη τεχνολογία, ζ) στην υποστήριξη των ανταγωνιστών του αντιπάλου (π.χ. Κίνα), η) στην υπονόμηση της εικόνας του αντιπάλου στη διεθνή κοινότητα (Gaddis, 1982). Ως συνέπεια των παραπάνω ενεργειών, η Σοβιετική Ένωση σταδιακά εξουθενώθηκε καθώς δε μπόρεσε άλλο να ανταπεξέλθει στην πίεση που της ασκούσε η Αμερική.

Τις δεκαετίες που ακολουθούν, η στρατηγική της εξουθένωσης χρησιμοποιείται όλο και πιο συχνά. Μέσω αυτής κυρίως, επιδιώκεται η νίκη καθώς η αύξηση του κόστους της χρήσης στρατιωτικής ισχύος συνοδεύεται από αύξηση της ευαισθησίας των σύγχρονων κοινωνιών απέναντι στις πολεμικές απώλειες. Ενισχύεται επιπλέον από τις νέες τεχνολογικές εξελίξεις, που βασίζονται στις πληροφορίες, στη συγκέντρωση, επεξεργασία και μετάδοσή τους.

Όσα αναφέρθηκαν ανωτέρω, αποδεικνύουν για άλλη μια φορά πως η στρατηγική ανάλυση που αποτυπώνεται στο έργο του Θουκυδίδη εξακολουθεί να είναι επίκαιρη. Η εκμετάλλευση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων του κράτους και η παράλληλη εξουδετέρωση των πλεονεκτημάτων των αντιπάλων, είναι το κεντρικό στοιχείο της υψηλής στρατηγικής που ακολούθησε η αρχαία Αθήνα, για την επίτευξη των πολιτικών της σκοπών. Η ίδια υψηλή στρατηγική

εφαρμόστηκε αιώνες αργότερα και εξακολουθεί μέχρι και σήμερα να εφαρμόζεται (ΗΠΑ).

Καταλήγοντας συμπεραίνουμε πως παρά το πέρασμα τόσων αιώνων και τη μεταβολή των συνθηκών, τα εκάστοτε οργανωμένα πολιτικά σύνολα διέπονται από την ίδια λογική της σύγκρουσης και αντιπαράθεσης. Για τον λόγο αυτό, το έργο του σπουδαίου αυτού ιστορικού της αρχαιότητας, του Θουκυδίδη, μπορεί να αποτελέσει χρήσιμο οδηγό ώστε να γίνει καλύτερα κατανοητή η λογική αυτή. Έτσι, με τη γνώση του παρελθόντος μπορεί να φωτιστεί και το τοπίο των διεθνών σχέσεων στη σύγχρονη εποχή, να αποφευχθούν λάθη ή ενδεχόμενες δυσάρεστες καταστάσεις και να διαμορφωθεί ένα καλύτερο μέλλον.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Με την ολοκλήρωση της παρούσας διπλωματικής, αναλύοντας γενικά την έννοια της υψηλής στρατηγικής σε επίπεδο διεθνών σχέσεων και ειδικότερα, εξετάζοντας την υψηλή στρατηγική της Αθήνας των χρόνων του Θεμιστοκλή και του Κίμωνα, συνάγονται ενδιαφέροντα συμπεράσματα που βοηθούν στην κατανόηση του σύγχρονου διεθνούς συστήματος. Η εκπόνηση της μελέτης βασίστηκε στην σχετική βιβλιογραφία, στην εξέταση κλασικών και σύγχρονων έργων αναφορικά με τις διεθνείς σχέσεις και την υψηλή στρατηγική των κρατών. Το έργο όμως, που αποτέλεσε την κυριότερη πηγή αναφοράς ήταν η *Ιστορία του Πελοποννησιακού πολέμου*, του Θουκυδίδη.

Από τις σημαντικότερες διαπιστώσεις που αναδύθηκαν μέσα από τη μελέτη της συμπεριφοράς των κρατών, είναι ότι δρώντας μέσα στα πλαίσια ενός ανταγωνιστικού και άναρχου διεθνούς περιβάλλοντος, τα κράτη ωθούνται στην προάσπιση της επιβίωσής τους μειώνοντας την ασφάλεια των αντιπάλων και μεγιστοποιώντας τη δυναμική του ανταγωνισμού. Η διαπίστωση αυτή αποτελεί βασική αρχή της ρεαλιστικής προσέγγισης των διεθνών σχέσεων και εξηγεί τον ρόλο του συσχετισμού ισχύος -ο οποίος είναι πολύ σημαντικός- βάσει του οποίου χαράσσεται η υψηλή πολιτική κάθε κράτους. Επίσης, στενή είναι η σύνδεση της ισχύος με τους πολιτικούς σκοπούς, που επιδιώκει να επιτύχει η υψηλή στρατηγική. Η ανάλυση της υψηλής στρατηγικής της Αθήνας, έδειξε πως επέλεξε να διατηρήσει το *status quo* και εφάρμοσε τη στρατηγική της εξουθένωσης του αντιπάλου.

Επισημαίνεται ακόμη, πόσο σημαντικό είναι, προκειμένου να είναι αποτελεσματική η υψηλή στρατηγική, να συνδυάζονται αποτελεσματικά τα μέσα για την επίτευξη των σκοπών που έχουν τεθεί και για την αποφυγή κατασπατάλησης πόρων. Σε κάθε στάδιο, επιλέγονται τα μέσα εκείνα που μπορούν να οδηγήσουν σε μεγιστοποίηση των οφελών για το κράτος που σχεδιάζει την υψηλή στρατηγική και ταυτόχρονα, μπορούν να συμβάλλουν στην αύξηση του κόστους σύγκρουσης -είτε στρατιωτικού, είτε ηθικού, είτε οικονομικού- για τον αντίπαλο. Τέλος, υπογραμμίζεται η σημασία της εσωτερικής και εξωτερικής νομιμοποίησης της υψηλής στρατηγικής που εφαρμόζει το κράτος. Η αποδοχή της, εσωτερικά και εξωτερικά, αποτελεί

βασικό παράγοντα για την αποτελεσματικότητα και την επιτυχία της.

Όλα αυτά τα βασικά στοιχεία υψηλής στρατηγικής, που αναλύθηκαν εκτενώς στα προηγούμενα κεφάλαια, περιλαμβάνονται στο έργο του Θουκυδίδη, το οποίο αποτέλεσε σημαντική πηγή αναφοράς για την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Το μνημειώδες έργο του Θουκυδίδη, με την εις βάθος στρατηγική ανάλυση και τη διαχρονικότητά του, αποτελεί σημαντικό εργαλείο, βοήθημα και οδηγό στην εξέταση των σημερινών διεθνών σχέσεων, τόσο σε επίπεδο πολιτικής όσο και σε στρατηγικό επίπεδο. Η συμβολή του στη διαμόρφωση των σύγχρονων θεωριών σχετικά με τις διεθνείς σχέσεις και του σημερινού διεθνούς περιβάλλοντος είναι αναμφίβολη, καθώς υπήρξε «πατέρας» του πολιτικού ρεαλισμού. Επιπλέον, η ανάλυση του έργου του προσφέρει στον σημερινό μελετητή τη δυνατότητα να κατανοήσει καλύτερα το πλέγμα των διεθνών σχέσεων και βάσει των διδαγμάτων του παρελθόντος να διαβλέψει πιθανές μελλοντικές εξελίξεις.

Σε ένα διεθνές σύστημα που διακρίνεται από αναρχία, υπάρχει πάντα η πιθανότητα του πολέμου, ο οποίος χαρακτηρίζεται από τον Θουκυδίδη ως «δάσκαλος της βίας».²⁹ Συνεπώς, τα κράτη βρίσκονται συνεχώς σε μια κατάσταση προετοιμασίας για το ενδεχόμενο πολέμου. Η κυριαρχία του νόμου της φύσης (ισχύος) σε συνθήκες αναρχίας, επιτρέπει τα πάντα, καθώς κάθε κράτος μεριμνά για την επιβίωσή του. Η ανάλυση κάθε διεθνούς συστήματος, ξεκινάει από την ανάλυση των δυνάμεων του συστήματος και του συσχετισμού τους. Στο έργο του, ο Θουκυδίδης, από την πρώτη παράγραφο αναφέρεται στον συσχετισμό δυνάμεων του διεθνούς συστήματος της αρχαίας Ελλάδας: «Όταν άρχισε ο πόλεμος, οι δύο αντίπαλοι ήσαν στην ακμή της δύναμής τους, ήσαν καλά προετοιμασμένοι, και όλοι οι Έλληνες έπαιρναν ή ήσαν έτοιμοι να πάρουν το μέρος του ενός ή του άλλου».³⁰ Στην ουσία, περιγράφεται ένα διπολικό διεθνές σύστημα, το οποίο προσδιορίζεται από τον μεγάλο ιστορικό βάσει του αριθμού των μεγάλων δυνάμεων και του συσχετισμού ισχύος μεταξύ τους.

Επίσης, όταν αναλύεται ένα διεθνές σύστημα, ακόμα ένα σημαντικό στοιχείο που θα πρέπει να προσδιορίζεται είναι οι κύριοι δρώντες (Πλατιάς,

²⁹ Θουκυδίδου Ιστορία, Γ 82.

³⁰ Θουκυδίδου Ιστορία, Α 1.

2020). Ο Θουκυδίδης, εστιάζει στην πόλη-κράτος, καθιστώντας την *Ιστορία του Πελοποννησιακού πολέμου* ένα κλασικό παράδειγμα της κρατο-κεντρικής προσέγγισης των διεθνών σχέσεων (Krasner, 1988). Καθώς η διεξαγωγή του Πελοποννησιακού πολέμου γίνεται ανάμεσα σε κράτη και συνασπισμούς κρατών, αναλύονται ως δρώντες αυτές οι πολιτικές οντότητες (Αθήνα, Σπάρτη, Κέρκυρα, Θήβα κ.α.).

Είναι εμφανές πως στο έργο του Θουκυδίδη εντοπίζονται όλα τα στοιχεία μιας ρεαλιστικής προσέγγισης του διεθνούς συστήματος: α) διάταξη συστήματος, β) συσχετισμός δυνάμεων, γ) προσδιορισμός του χαρακτήρα των κύριων δρώντων (Πλατιάς, 2020). Επιπρόσθετα, εντοπίζονται οι βασικές μορφές υψηλής στρατηγικής. Η παρουσίαση της πρακτικής εφαρμογής της υψηλής στρατηγικής της εξουθένωσης (Αθήνα) και της στρατηγικής της εκμηδένισης (Σπάρτη), επιτρέπει να κατανοηθούν καλύτερα.

Μια ευρύτερη οπτική της παρούσας μελέτης, οδηγεί σε ενδιαφέρουσες σκέψεις με διαχρονική αξία. Για παράδειγμα, στην περίπτωση αντιπαράθεσης ενός ισχυρού με κάποιον αδύναμο, δεν είναι απαραίτητη η υποχώρηση. Βέβαια, για να αντιπαρατεθεί ο πιο αδύναμος χρειάζεται κατάλληλη προετοιμασία, όπως αυτή των Αθηναίων πριν από την εισβολή των Περσών. Το ίδιο ισχύει και για την σύγκρουση λίγων με πολλούς. Η δύναμη των περισσότερων μπορεί να αναχαιτιστεί με μια έξυπνη στρατηγική και με έναν συνδυασμό ποιοτικής υπεροχής και ισχύος. Η επιλογή της πλέον κατάλληλης στρατηγικής για κάθε περίπτωση, μπορεί να λειτουργήσει πολλαπλασιαστικά στην ισχύ του ενός, διαιρώντας συγχρόνως την ισχύ των πολλών και καταργώντας το πλεονέκτημα της αριθμητικής υπεροχής. Επίσης, για τη διασφάλιση της ελευθερίας, της ασφάλειας και της ευημερίας, είναι απαραίτητες οι αμυντικές επενδύσεις.

Αφετηρία του σχεδιασμού της υψηλής στρατηγικής αποτελεί ο κρατικός προϋπολογισμός και ο τρόπος κατανομής του. Στην περίπτωση των Αθηναίων, αποδείχθηκε πως αν δεν είχαν ακολουθήσει τις συστάσεις του Θεμιστοκλή για την ενίσχυση της άμυνας με τη δημιουργία στόλου, τα αποτελέσματα θα ήταν ολέθρια. Το στοιχείο του γεωπολιτικού ελέγχου είναι ακόμα ένα σημείο που χρήζει ιδιαίτερης προσοχής, καθώς είναι κομβικής σημασίας για την ασφάλεια του λαού. Όπως συνέβαινε στην αρχαία Ελλάδα, έτσι και στη σύγχρονη, οι χερσαίες δυνάμεις στα ασιατικά παράλια του Αιγαίου έχουν επεκτατικές τάσεις προς δυσμάς, προκειμένου να αποκτήσουν τον έλεγχο του Αιγαίου και της Αν.

Μεσογείου. Η Ελλάδα λοιπόν, σήμερα και αιώνες πριν, βρίσκεται σε αναζήτηση του τρόπου ανάσχεση του ασιατικού επεκτατισμού. Τέλος, αποδεικνύεται πως η δημοκρατία μπορεί να αποτελέσει ένα αποφασιστικό στρατηγικό όπλο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Αρσονιάδης, Β. (2018). *Η υψηλή στρατηγική της Τουρκίας και η σχέση της με τη θεωρία του «στρατηγικού βάθους»*, Αθήνα, Σιδέρης.
- Θεοδωρόπουλος, Β. (1988). *Θουκυδίδης επίκαιρος*, Αθήνα, Σιδέρης.
- Θουκυδίδου, Ιστορίες, Α, Αθήνα, Κάκτος.
- Θουκυδίδου, Ιστορίες, Γ, Αθήνα, Κάκτος.
- Θουκυδίδου, *Ιστορίες*, Δ, Αθήνα, Κάκτος.
- Θουκυδίδου, *Ιστορίες*, Ε, Αθήνα, Κάκτος.
- Ήφαιστος, Π. (2002). *Ο πόλεμος και τα αίτιά του: τα πολλά πρόσωπα του ηγεμονισμού και της τρομοκρατίας*, Αθήνα, Ποιότητα.
- Κολιόπουλος, Κ. (2010). *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, Αθήνα, Ποιότητα.
- Κονδύλης, Π. (1997). *Θεωρία του πολέμου*, Αθήνα, Θεμέλιο.
- Κουσκουβέλης, Η. (2007). *Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις*, Αθήνα, Ποιότητα.
- Κυριαζής, Ν. (2002). *Ο Ξένος μου ο Θεμιστοκλής*, Αθήνα, Εστία.
- Κώνστας, Δ. (1983). *Θεωρία και μεθοδολογία διεθνών σχέσεων*, Αθήνα, Σάκκουλας.
- Παναγόπουλος, Α.Δ. (1988). «Η θουκυδιδική έρευνα στην εποχή μας», *Διαβάζω*, 191.
- Πλατιάς, Γ. (1995). *Το νέο διεθνές σύστημα. Ρεαλιστική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων*, Αθήνα, Παπαζήσης.
- Πλατιάς, Γ. (2020). *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Αθήνα, Εστία.
- Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι: Κίμων –Λούκουλλος*, Αθήνα, Κάκτος.
- Beaufre, A. (2015). *Εισαγωγή στη Στρατηγική*, Αθήνα, Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας.
- De Romilly, J. (2009). *Ο Θουκυδίδης και ο Αθηναϊκός ιμπεριαλισμός*. Αθήνα, Παπαδήμα.
- Evera, V.S. (2000). *Εισαγωγή στη μεθοδολογία της Πολιτικής Επιστήμης*, Αθήνα, Ποιότητα.
- Garland, R. (2018). *Η Αθήνα στις Φλόγες – Η Περσική Εισβολή στην Ελλάδα και η Εκκένωση της Αθήνας*, Αθήνα, Ψυχογιός.

- Gilpin, R. (2004). *Πόλεμος και αλλαγή στη διεθνή πολιτική*, Αθήνα, Ποιότητα.
- Glottz, G. (2010). *Η Ελληνική «πόλις»*, Αθήνα, ΜΙΕΤ.
- Hedley, B. (2001). *Η άναρχη κοινωνία*, Αθήνα, Ποιότητα.
- Liddell-Hart B.H. (1995). *Στρατηγική της έμμεσης προσεγγίσεως*, Αθήνα, Βάνιας.
- Mearsheimer, J.J. (2009). *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*, Αθήνα, Ποιότητα.
- Waltz, N.K. (2011α). *Θεωρία διεθνούς πολιτικής*, Αθήνα, Ποιότητα.
- Waltz, N.K. (2011β). *Ο άνθρωπος, το κράτος και ο πόλεμος. Μια θεωρητική ανάλυση*. Αθήνα, Ποιότητα.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Bernard, L.L. (1944). *War and its causes*, New York, Henry Hold and Co.
- Buzan, B., Jones, C. & Little, R. (1993). *The logic of anarchy. Neorealism to structural realism*, Columbia University Press, New York.
- Caporaso, J.A. (1968). *Functionalism, spill-over and international integration*. University of Pennsylvania.
- Clausewitz, K. (1989). *On war*, Princeton University Press.
- Doyle, M. (1986). *Empires*. Ithaca and London, Cornell University Press.
- Freedman, L. (1998). The changing forms of military conflict, *Survival*, 40, 4.
- Fuller, J.F.C. (1997). *The conduct of war*, Αθήνα, Θεμέλιο.
- Gaddis, J.L. (1982). *Strategies of Containment*, New York, Oxford University Press.
- Garst, D. (1989). "Thucydides and Neorealism", *International Studies Quarterly* 33, 3.
- Gray, C. (1994). "History for Strategies" Geoffrey Till, στο *Seapower: Theory and Practice*, Illford: Frank Cass.
- Halle, L.J. (1984). *The elements of international strategy*, Lanham, University Studio Press of America.
- Hanson, V.D. (2014). *The Savior Generals: How Five Great Commanders Saved the Wars that they Were Lost-From Ancient Greece to Iraq*. New York, Bloomsbury Press.
- Holsti, K.J. (1967). *International politics: a framework for analysis*, Prentice Hall, Englewood Cliffs.

- Kagan, D. (1994). "Athenian Strategy in the Peloponnesian War", στο Murray, W. Knox, M. & Bernstein, A., *The making of Strategy: Rulers, States and War*, Cambridge University Press.
- Kennedy, P. (1993). *Grand Strategies in war and peace*, Yale University Press.
- Keohane, R.O. (1983). "Structural realism and beyond", στο A.D. Finifter, *Political Science: the state of the discipline*, American Political Science Association, Washington D.C.
- Keohane, R.O. (1984). *After hegemony*, Princeton University Press.
- Kitchen, N. (2010). Systemic pressures and domestic ideas: a Neoclassical Realist model of Grand strategy formation, *Review of International Studies*, 36(1).
- Krasner, S.D. (1988). *Defending the National interest*, Princeton University Press.
- Lasswell, A.D. & Kaplan, A. (1950). *Power and society*, Yale University Press.
- Mearsheimer, J.J. (1995). The false promise of international institutions, *International Security*, 19(3).
- Morgenthau, H.J. (1946). *Scientific Man vs. Power Politics*, University of Chicago.
- Morgenthau, H.J. (1954). *Politics among nations*, New York, Alfred Knopf.
- Niebuhr, R. (1936). *Reflections on the end of an era*, New York, Charles Scribner's Sons.
- Nye, J.S. (1984). *Understanding International Conflicts: An introduction to Theory and History*, New York, Harper Collins.
- Payne, R.A. (2012). Cooperative security: Grand Strategy meets critical theory, *Millennium Journal of International Studies*, SAGE, 40(3).
- Platias, A. & Koliopoulos, C. (2011). *Thucydides on Strategy: Grand Strategies in the Peloponnesian War and Their Relevance Today*, New York: Columbia, University Press.
- Posen, B. (1984). *The sources of military doctrine*. Ithaca, Cornell University Press.
- Rousseau, J.J. (1986). *Το κοινωνικό συμβόλαιο*, Αθήνα, Δαμιανός.
- Rousseau, J.J. (1917). *A lasting peace through the federation of Europe and the state of war*, London, Constable and Co.
- Schelling, T. (1966). *Arms and Influence*, New Haven, Yale University Press.
- Walzer, M. (1977). *Just and Unjust Wars: A moral argument with historical illustrations*. New York, Basic Books.

Wilson, E.J. (2008). *Hard power, Soft power, Smart power*, Annals of the American Academy of Political and Social Science, Rutledge.

Wight, M. (1978). *Power Politics*, New York, Holmes and Meier.

Yarger, H.R. (2012). *Strategic theory for the 21th century: The little book of Big Strategy*.